

Het kruyt-hofken

D.V. Coornhert

bron

D.V. Coornhert, *Het kruyt-hofken*. Jacob Aertsz Colom, Amsterdam 1630 (uitgave)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coor001kruy02_01/colofon.php

© 2013 dbnl

Het kruythofken.

Van stichtelijcke gespraken, is desen tyden tusschen verscheyden, personen, op verscheyden plaetsen, ende van verscheyden Religionssaken ghevallen, vol trouwe waerschouwinghen voor menichvuldige dolingen, huydensdaechs loop hebbende.

Eersame, vrome, ende verstandighen VVouter Verhee.

VEele jaren hebbe ick, hertsvruntlijcke Verhee, uytlandich gheswerft, vele plaetsen gehanteert, ende vele schriftelijcke saecken hebbe ick hooren handelen opten wegen ende in de herbergen, van welcke ic eenige aentekende, die ick dencke ter vrunden bede tot nut van veelen gemeyn te maken. Nu sach ick opte groote verscheydenheyt die dat is in gelovens saken, des ick wel verstont dat dit mijn Cruythofken, overmits der Kruyden verscheydenheydt daer inne zijnde, verscheydelijck sal beduyt worden. Want eenighe sullen't verachten, anderen lachteren, ende weynige sullens recht nemen, so altijd het oprechte hoopken weynichste is. Also merckte ick dit boecxken te behoeven eenen voorsprake voor Ian allemans vierschare. Daer toe en vant ick niemant bequaem dan een die self onpartijdigh ende lanckmoedich ware, om allen partydigen luyden onpartydelijck te dragen, ende om den harden toorn van velen onwijsen yveraersmet sachte antwoorde te versachten. Nadien ick nu wiste dat V.L. mede geswerft, met verscheyden menschen ghesproocken, ende u als een widdelaer tegen elck, van wat ghesintheydt hy mochte zijn, vrundelijck hebt gedraghen: so kende ick oock uwe onpartijdighe bescheydenheyt boven yemanden anders bequaem, omme inder vruntlijckheyt allen steenen van aenstoot uyt en wege te leggen: tot dien eynde ick V.L. ooc hebbe vercoren tot schermheer van dit Cruythofken. Dat wilt doch met uwe bescheydenheyt vruntlijck beschermen, dat vermoochdy boven yemanden dien ick kenne, te doen, ende daer toe werdt het toegheeygent V.L. van desselvns dienstwillige ende Ionstige D.V.C.

1. Beveysde ootmoedigheyt.

WEsende in een Herberghe verscheyden mannen aen een tafele geseten om maeltijt te houden, ende by een der selver gevraecht, wie sal ons een goet woort spreken? werde by eenen geantwoort: die sal't best doen, die selve goet is, 'twelc gehoort zijnde, weygerde elc die segeninge te spreken, 'tselve d'een op d'ander schuyvend, tot dat het quam aen eenen die boven allen anderen met vele woordden ende eenen ootmoedigen schijn dat weygerde, seggende: hoe soude ick sondige ende quade mensche een goet woort konnen ghespreken? weet ick dan niet selve dat ic d'alder quaetste ben, Dat ick hovaerdich ben? Dat ick nijdich ben? gierich, oncuysch, bedriechlijck ende so vol quade gebreken, als een eye vol suyvels? D'andere hoorden met verwonderinge toe, ende lieten hem inde plaetse van't goede woort, veel quade woorden van sich selve segghen, waer inne hy hem selve oock so behaechde dat hy qualijck aflaten conste. Ten laesten als hy nu ophoudende verhoopte by allen

omsitteren een goed vermoeden van zijne ootmoedicheydt door sulcke zijne openbaren als oock ontijdighe biechte behaelt te hebben: so gevielt dat hem een van't geselschappe die veel looser dan hy was, op sulck zijn proncken met zijn ondeuchden, een antwoorde gaf recht contrarie zijne hope wesende. Want dese tot hem sprack ten aenhooren van alle den ommesitteren, met een ernstelijck ghelaet in deser wijsen. Al dat ghy daer seght, Vrient, is alsulcx, ende ic kweet waerachtich dat ghy zijt een hovaerdich, nijdich, gierich, oncuysch bedriechlijc ende quaet mensche, maer wat komt dat te passe, dat ghy u ghebreken hier biechtet? Dese schijn ootmoedige man wert gram, seggende: ghy spreect my daer scham perlijcken aen met vele schantnamen ende eerloose woorden: wat weet ghy quaets van my te seggen? wat hebbe ick u ofte yemandt te kort gedaen? ghy mocht selve een hovaerdich ende nijdich mensche wesen, ende sult lancksam sulcke injurien bewijzen: want ick houde my voor een eerlijck vroom, ende oprecht Man. 'tWelck d'ander hoorende, seyde met eenen lachende monde: wordy gram Vrient? wat heb ick u doch anders aengeseyt, dan dat ghy met uwen eygen monde van u selve hebt ghesproocken? hebdy niet selve alsulck quaet opentlijck geseyt van u sel ven? weet oock yemant beter wat inden mensche sy dan de mensche selve? machmen dan oock yemanden beter ghelooven van u selve, dan u selve? Dit wilt bedencken, u selven stillen, ende u wachten u selfs voorts meer soo eersuchtelijc ende beveysdelijck te lachteren. De man dit hoorende, began te mercken dat hy in zijn eygen woorden was ghevanghen, sweech voorts al stillekens ende sprack van de gantsche maeltijdt nauwelijcx een woort meer, latende den anderen een waerschouwelijc voorbeelt, dat het niet goet en is, door een beveysde ootmoedigheydt valsche eere te soecken, ende datmen soo weynich hem self behoort te lasteren als te prijsen.

Qualijck bidden.**Rechtsgeleerde. Burgher.**

TUsschen eenen Rechtsgheleerden ende Burger waren woorden gevallen van't bidden, so dat dit Burger entlijck hadde gheseyt, datter geen seltsamer konste en sy dan wel te bidden, daer af die Rechtsgheleerde verwondert zijnde, seyde dat die conste nu al ghemeen was geworden, sedert die Heere Christus selve die uyten Hemele ghebracht ende in't gebedt ons by hem bevolen, naectlijck gheleert heeft ghehad. Als nu die Burgher daer weder op seyde, dat weynich menschen dat gebedt Christi noch huydendaechs te recht konnen bidden, antwoorde die rechtsverstandighe datmen oock geen genaemt Christen en vint die zijn Vader ons, het sy dan in't Latijn of in zijn Moeders tael, niet wel en kan beden. Ia inden schijn antwoorde die Burgher, maer niet inder waerheydt. Rechtsg. Immers niet inden schijn maer in de waerheydt, of ist geen waerheydt dat ons die waerheydt Christus selve leert in't Vader onse? B. Iae't. Maer daer is onderscheyt van't bidden na den letter oft waen, ende van't bidden inden geest ende in der waerheydt. R. Wat heet ghy bidden na den letter? B. Datmen alleen de woorden met den monde rabbelt ende niet metter herten en leest, sonder allen gheestelijcken aendacht ende ernstlijck ja nootlijck begeeren, R. Trouwen, dat bekenne ick gaerne, dat het ghenaken Godes metten lippen sonder een hertelijck begeeren, ernst, ende betrouwen, een Phariseusch ende vergheefs, ja sonderlijck bidden is, alt also alleenlijck by den letter (soo ghy't noemt) blijft. Maer wat wilt ghy hier seggen vande waen ende waerheydt? B. Also, wie in dit zijn bidden noch waent, die en bidt oock maer inden waen ende niet inder waerheydt. Ia sulc een begint zijn bidden met openbaer logentael, want hy liecht al biddende aen Godt in't eerste woort (swijghe al d'andere) van desen gebede, R. Wie mach dat gelooven? B. Die de overtuygende waerheydt belijden. R. Waer inne? B. Dat suldy hooren wildy my eenvuldelijck antwoorden. R. Ia ick, vraecht maer. B. Ist oock inder waerheydt een kint Godes die niet en is van Godlijcker aert? R. Neen gheensins. B. God is van sodaniger vruntlijcker aert dat hy oock zijn vyanden bemint, latende so wel zijn Sonne opgaen, ende zijnen Regen vallen op goeden als op quade. Nadien nu Christus ons beveelt dat wy desen Godlijcken aert aennemende ende betoonende, onse vyanden sullen lieven, op dat wy soude mogen worden kinderen Godes: Soo machmen waerachtelijck besluyten, dat alle die desen aert des Hemelschen Vaders noch niet in haer en hebben, dat sy luyden niet alleen niet en zijn, maer dat sy oock so blijvende, niet en moghen worden ware kinderen Gods. Of wildy dit wederspreken?

R. Neen ick, noch en vermachs oock niet.

B. Acht ghy oock datter veel menschen zijn die de Godlijcker aert ende liefde tot haren vyanden na der waerheydt in sich hebben?

R. Neen ick seker, maer houde sodanighe Christenen voor seltsame peerlen.

B. D'ander hoope is groot ende meest.

R. Dat's klaer, B. Dese bidden mede dit ghebedt Christi daghelijcx. R. Sy doen.

B. Dese noemen dan mede int eerste woort des ghebedts God haren Vader. R. Sy doen. B. So liegen sy dan daer inne, ende beginnen also dat heylsame ghebet met een openbare loghen, so ick seyde, ende blijktt midtsdien, dat het wel bidden al een selsame conste is.

3. *Stercke kranckheyt.*

Een deuchtsame, doch seer Catholijcke vrouwe, hadde een Sone onder den broederen diemen noemt de Vlamingen, so qualijck van't quade afgewassen door den Dope, dat hy noch was vol vuyligheydts van achterklap, ydel van liefde ende binnens huys veel tijdts droncken ofte van wijn ofte van toornigheyt: Daer door desselvns huysvrouwe daghelijcx veel onlusts ende weynigh rusts met hem hadde, dit alles konst hy noch hypocrijtelijck verberghen voor den luyden, maer gheensins voor zijn moeder, dien verdroot datte, nam hem alleene, berispte hem vruntelijck ende badt hartelijc dat hy sulcke grove gebreken vermijden soude. Als nu die sone ter antwoorde gaf, dat sulck zijn wille wel ware, maer dat hy't niet en vermochte, waer by dat, ende wie hem dit belette? hy antwoorde die kranckheyt mijns vleesch belet my dat so krachtelijck, dat het my gants onmogelijck is. Soo is dan, sprack die moeder in desen het vleesch uwen voornemelijcksten vyandt? Ia, seyde die Sone, mijn eenighe vyandt, die my behindert mijn goet opset te volkomen. Strijdet, sprack de Moeder, met des Heeren ghenade daer vromelijck tegen, ghy sult desen uwen vyant licht verwinnen. Dat en is niet mogelijk, sprack de sone, so lange ick leve.

Dit's my een wonderbaerlijcke onmogelijcheyt, sprac de moeder, die ghy voorwendet, soon. Ghy seght u eenighe vyandt ende hinder in desen te zijn het vleesch, ghy seght selve mede dat het vleesch kranc is: hoe can't dan swaer, veel min onmogelijck vallen een kranck vyandt te verwinnen? so ghy seyde: mijn vyant is sterck, als een ander Goliath, soudet noch eenighen schijn mogen hebben, hoe wel Emanuel (dat's God met ons) dan noch licht valt sulcken stercken vyandt te verwinnen, maer wie mach dit u segghen ghelooven? soudet oock wel luyden te seggen: Ick mach mijn vyandt niet verwinnen om dat hy kranck is, swack is, onmachtich is: Even so luyden die reden: Ic mach het sondighen niet laten, overmidts mijn vyandt, die my daer toe dwinght, kranck oft swack is.

4. *Van Christo een Heer te noemen.*

Pastor. Gereformeerde.

Een Dorp Pastor door zijn openbare Hoerderye ende dronckenschap meer Beestelijck, dan door den schijn van zijnen

state gheestelijck wesende, voer met een schuyte daer noch ander volck inne was na een stede toe, welcke Pastor telcken als de wint wat opgaf ende dit schuyte wat helde, ancxtelijck riep: *Domine Iesu Christe ad iuua nos*. Dat is: Heere Iesu Christe helpt ons. Nu was onder 'tander gheselschap oock een gereformeert Burgher, niet onverstandich nochte onhervaren in de Heylighe Schriftuere, ende daer by van eenen tuchtighen ende eerbaren wandel, dese nu meermalen ghehoort hebbende den Pastor also roepen, ende siende dat sy nu uyt dat wijde in een eng water daer gheen ancxt meer in was, gekomen waren, sprac den Priester (wiens wandel hy kende) aen in deser manieren: *Domine Pastor*; so ghy't u niet belghen, maer my goetlijck antwoorden wilde, soude ick u wat vraghen.

P. Vraecht dat u belieft vrunt, ick sal't my gheensins belghen, want dese vrye tijden ende dit vry spreken der menschen, maecken onse ooren oock vry om hooren, ende onse monden om te antwoorden.

G. Seght dan doch Heere, of ghy oock al recht daer aen hebt ghedaen dat ghy Christum u Heere noemt?

P. Soude ick niet soon? Is Christus dan niet een Heere van ons allen?

G. Ia van alle gheloovigen is Christus een Heere, maer niet sonder onderscheyt van alle menschen. Daerom twijfele ick of Christus oock u Heere is.

P. Daer hebby gheen reden toe, soo ghy niet en wilt twijfelen of ick die self een Pastor der Christenen ben, self oock een Christen sy.

G. Men souder al vinden die daer oock aen souden twijfelen, want niet den Christen name, maer het ware Christelijck ghelove een Christen maeckt. Doch dat ter zijden ghestelt *Domine Pastor*, soo begeer ick dat ghy my antwoordt, hebby een maerte?

P. Trouwen jae, dat beneemt my mijn Christenheyt niet.

G. Dat en seght ick niet Heere, maer vraghe of ghy een maerte haddet die niet by u en wilde slapen wat.

P. Wie seyt u dat ick by mijn maerte begheere te slapen, ick swijge noch dat ick daer by slape?

G. Soo vuyrich niet Heere, die kleyne kiecxkens op u vloer lopende, betuygen ghenoech dat u henneken niet en is sonder hane, doch ick neme maer die sake alsoo dat ghy (so vele andere personen doen) mede een maerte hielt om daer by te slapen, alleen om den brant te vermijden, *si non castè, tamen cautè*, ende om u inden keucken ende kamere te dienen. Ick neme oock dat dese uwe Maerte geensins by u slapen, noch u bekoocken, bewasschen ofte dienen en wilde, maer by eenen anderen sliep, ende die selve in allen diende, soo nochtans dat sy doorgaens, waer sy mochte, in u huys zat haer eygen gaern spran of linwaet naeyde, ende haer voor alle menschen beroemde u maerte te zijn: segt doch ter goeder trouwen *Domine*, soudet ghy dese maerte ooc voor uwe maerte willen bekennen ende aennemen? P. Wie soude dat willen of ooc met waerheyt mogen doen? Hoe mocht het mijn maerte zijn, als sy niet my, maer anderen diende. G. Ghy weet immers wel D. P. dat ghy een siele hebt. P. Beter dan ghy, wat's dat geseyt, soude ick, die een sielbewaerder sy van mijn schapen, selve niet weten dat ick een siele hebbe? G. Seker men vinter in uwen Dorpe, die daer siende dat ghy u siele weynich acht slaet, sich laten beduncken dat ghy niet en weet of ghy oock een siele hebt, maer ick geloove ja. Nu seght doch, machmen't niet eenichsins ghelijcken, als of die Christelijcke siele een dienstmaerte Christi ware?

P. Trouwen ja, so noemde haer die hooch⁺waerdighe magher ende Moeder ons Heeren, een dienstmaerte des Heeren.

⁺*Luc. 1. 13*

G. Laet ons nu nemen dat u siele oock sy bestedet inden Doope voor een dienstmaerte Christi. P. Dat behoefdy so niet te nemen, want het is inder waerheyt so.

G. Die siele heeft met Christo een geestelijckevereeniginghe, ist niet soo?

P. Trouwen, ja. Dit's de geestelijcke echt⁺ der saligher sielen, daer Christus selve om bidt dat sy een souden zijne met hem ende den Vader, ende dit is het groote sacrament, dat daer is in Christo en in zijn kercke. ^{+Ioan.17.2[1]}

G. Alsoo acht ick mede dat dese Bruydegom⁺ der sielen zijn maerten beveelt sober ende nuchteren te zijn. ^{+Ephes.5.31.}

P. Ons wert alt'samen meer bevolen dan wy doen. G. Dat sy so, maer ghy weet mede wel dat hy beveelt den naesten lief te hebben, met onsen overvloet des naesten ghebreck te vullen, den hongerigen te spijsen, dorstigen te drencken, naeckten te kleden, droeven te troosten, ende diergelijcke wercken der liefden meer?

P. Wie van ons Pastoren weet dat niet?

G. Wie van u Pastoren doet datte? maer laet my uu al dit seggen te passe brengen gelievet u. P. Dat doet, G. Voor al begheer ick dat ghy my een onlochbare waerheyt selve belijdt, die doch u gantsche gemeente wel bekend is, P. Welck is die? G. Dat u Aechtgen moeder is van uwe kinderkens die op u vloer lopen. P. Wel dat sy so, wat's dan? ben icx alleen? sy versmoort mijne kinderkens niet, maer brengtse voort, ende ick versuym die niet, maer voede die op, G. Also ist, maer is u Aechtgen u bysit? of ist u echte Wif? P. Ghy weet self beter dan ghy vraecht, G. Hoe datte? P. Ghy weet wel dat ick een Priester ben die gheen echte wif en mach hebben. G. Het is dan u bysit. P. Dat beken ick, G. Ist u bysit, so ist dan u hoere. Want al noemtmen gemeynlijck metten eerlijcksten name bysit: so vintmen nochtans inden byslape niet dan drie namen, te weten echte Wif, hoere, ende overspeeldersche. Het laest is Aechtgen niet, want sy heeft geen ander man, noch ghy een echte Wif. Het eerste is sy mede niet, want ghy en moocht Priester blijvende gheen echt wif hebben. Sy is dan u Hoer om eygentlijck te spreken.

P. Ia, om schamperlijck te spreken.

G. Neen voorwaer Heere, het dient ergens anders toe.

P. Waer toe doch anders?

G. Dat suldy hooren. Ghy hout dat u siele een dienstmaerte Christi is. P. Dat is so. G. So is oock u lichaem een lidtmaet Christi. P. Onghetwijfelt. G. Merckt ghy nu niet wat hier uyt moet volghen? P. Wat? G. ⁺ Dat ghy u lidtmaet Christi noemet, ende daer af maect het lidtmaet eender ^{+1.Cor.6.15.}

Hoeren. Of weet ghy o Herder der sielen, selve noch niet. dat soo wie eender Hoeren aenkleeft, een lichaem daer mede wordt? Of en weet ghy mede niet, dat die daer Hoerderye pleghen (immers die al haer leven ter doot toe daer inne volherden, so u voornemen is) het rijke Godes niet en sullen verwerven? Laet het nu eenmael recht ernst⁺ zijn *Domine Pastor*. Ick weet dat ghy dese sproken dagelijcx oock leest, ick weet dat ghy u self moet beschuldigen van onboetvaerdige Hoerderye, maer ick weet niet hoe ghy een avont met een gherusticht hert moocht slapen gaen, een siecktgen vernemen, oft den lichamelijcken doot bedencken. Of segdy⁺ in u herte, daer en is ghenen God? Wie siet ende kent my? Is daer oock wetenschap in den hoochsten? Of denckt ghy die Heere en bemoeyt sich metter wereldd niet, hy heeft het aertrijck verlaten, dat der menschen kinderen ghegheven, ende hy en siet ons niet?⁺ Voorder, Heer (ick ben nu sprekende geworden, het moeder voort uyte) nadien ick weet dat ghy een vrye Pastorye hebt, overvloediger inkomsten u toebrenghende dan ghy behoeft: ende ghy nochtans door u dagelijckx droncken drincken, door u lekkerheydt ende gulsicheydt, door't proncken so aen u lichaem als aen u Aechtgens ende kinderen lichamen, ende door't prachtich huystraet ende heerlijk teeren sulcke uwe overvloedige incomsten soo veele te doene geeft, dat ghy den behoefighen, hongherighen, naeckten ende ellendigen ledemens Christi versuymende in ghebreck laet blijven, het droncken gheselschap der huysluyden soo inne verblijft dat het u een verdrietichydt soude zijn sulcke Godloose vreucht te verlaten, om een bedroeft schaepken te vertroosten: Hoe ist u mogelijk dat ghy gheloovende datter een God is, datter een rechter Christus is, ende datter een onsterffelijcke siele in u is, in sulcken woesten, sondigen, ja Godloosen handel sout volherden, sonder te verschrieken voor die grouwelijcke Donderslaeghen der verdoemelijcker woorden: Gaet van my ghy vervloecte in't eeuwighe vier?

⁺Galat.5, 19, 21,

⁺Psa.13, 1, Esa.29, 15,
Psa.71, 11,

⁺Ezech.8, 12, Psa.113, 16,

P. Maer vrunt, ghy sout een quaet vroetwif zijn, ende licht een bloode hert ancxstich ende droevich maken.

G. Het en ware u geen quaet vroetwif die een ware boetvaardigheydt ende een ware, maer troostwaerdige droefheydt, uyt u herte konde voortbrenghen. Maer alle dit overgeslagen, merckt ghy (meyn ick immers) nu wel, dat ick gheen onrecht hadde in't begin, als ick u vraechde, of ghy al recht daer aen dedet dat ghy Christum u Heere noemde.

P. Niet seer wel vrunt.

G. Hoort dan noch ende verstaet. Nadien ghy u met een Hoere vereenicht ende niet met Christo, na dien ghy een vreemde Heere dient u allen dinghen, namentlijck uwe dolende begeerte, ende niet den Heere Christo: soo dat ghy altijd doet u eyghen werck in drincken, brassen, hoereren, ende proncken, ende nemmermeer 'tgunt u Christus gebiet te doene in't voeden, decken, ende troosten van⁺ den ellendigen ledemens Christi, soo acht ick dat ghy wel met recht Venus, Bachus, die hovaerdijge ende diergelijcke Afgoden meer u Heeren moocht noemen, maer gheensins Christum, den welcken niemant een Heere mach noemen dan inden H. Gheest ende den welcken in u als den sonden onderworpen zijnde, niet en woont.

⁺1, Cor.12, 3,

P. Nu dooldy groflijk vrunt, ende hier betoondy dat ghy boven u verstant spreeckt, oock mede dat die leecken die H. Schrift niet recht en moghen verstaen sonder onsluyder verklaringhe.

G. Hoe dat Heer?

P. 'tSchijnt ghy niet en weet dat oock die Hypocrijten tot Christum segghen, Heere Heere: Is dan die H. Geest oock inden ⁺Hypocrijten, of liecht Christus dat sy Heer sullen seggen? siedy nu wel hoe bescheydelij ghy Leken vande Schrift kont spreken? ⁺Mat.7, 22,

G. Neen die H. Geest is niet inden hypocrijten, oock en mach Christus, die self de⁺ waerheit is, niet liegen. Maer segghen sy geen onwaerheit die Christum heuren Heere noemen als die sonde haer Heere is? noemden die Phariseen niet inden logen Abraham haren Vader, nadien sy Abrahams wercken niet en deden? Voorwaer ja, want Christus selve gaf henluyden een ander Vader, te⁺ weten den manslachtigen Duyvel. Dese noemden dan mede Abraham heuren Vader, maer dat inde logen ende onrechtelijck, of hebbe ick hier inne oock onrecht? of kan ick Leecke hierniet bescheydelijck spreken van de H. schrift? ⁺Ioan.8, 39, ⁺Ioan.8, 44,

P. Neen hier en geef ick u gheen onrecht inne.

G. Soo en mach ick u oock niet segghen rechtelijck Christum u Heere ghenoeemt te ⁺hebben, u *Domine Pastor*, segge ick, soo ick u kenne. Seker so God die Vader ooc sprac totten Ioden: ben ick u Vader, waer is mijn eere? ben ick u Heere, waer is mijn vreesse? also mede neemt dat die Heere Christus tot u seyde, ben ick u Heere waer is u vreesse? u ontsich? u dienste? u gehoorsaemheyt? wat soudy antwoorden? of meyndy dat yemandt sonder ghehoorsaemheyt ende dienste een dienaer mach zijn? ⁺Mal.1, 6,

P. Dat's niet mogelijk.

G. Daer seghdy wel, want die stadelijck den hoerderye, den gulsicheyt ende dronckenschap dient, en mach gheen dienaer van cuyscheyt, maticheyt, oft nuchterheyt ghenoeemt werden. Ende die den sonden dient en mach Christi dienaer niet zijn, want niemant en mach twee Heeren dienen. Dit's⁺ oock 'tverstant vande woorden Pauli dat niemant Christum een Heere mach noemen⁺ inden Heyligen Gheest. Dat mochte Paulus selve wel in waerheydt doen, als hy seyde ick en derf der dinghen gheen spreekken, die⁺ welcke door my niet en doet Christus, ende op een ander plaetse, ick leve nu, niet ic, maer Christus leeft in my, ende ooc alle die, welcke nu niet meer hem selve en leven, maer den ghenen die voor henluyder is ghestorven ende verresen, na dien nu alle dat sulcks is, soo moochdy bedencken of ghy oock te recht Christum een Heere noemt. Te meer noch als ghy let op Pauli woorden: sy belijden dat sy Gode kennen, ende metten wercken ⁺lochenen zijt. Immers des Heeren Christi woorden selve, daer hy seydt: wat noemdy⁺ my Heere Heere, ende en doet niet 't gene dat ick segghe? die Pastoor dit hoorende ⁺Titum 1, 15, ⁺Luce 6, 46,

seyde, voorwaer vrunt ick kan u seggehn niet wederspreken, ick can wel verstaen dat niemant sonder gehoorsaemheyt een dienaer mach zijn: ende dat ick Christum (alsment so wil nemen) t'onrecht een Heere noeme. Maer ick ben een kranck vaetken, ick can't beter verstaen dan hanteren, ende wil den Heere daerom bidden.

5. Van te diep ondersoecken.

HET was op een hete dach inden Somer na middage, als eenige persoonen komende van een wandelinghe, ende dorstich zijnde, vruntlijck ingetogen waren van een scherpsinnigen ende vernuftigen man, die welcke henluyder voor dede stellen broot, botter, kaes, ooft, ende beneven goet bier, oock eenen frisschen dronck Root wijns, ende dit onder den schaduwe achter zijnen huuse, in een lustich Hoofken, daer eenighe constighe Fonteynen cierlijck spronghen. Beneven desen lustigen dienst des lichaems die de voorschreven vernuftighe man die selve zijne bekende also jonstelijck aen dede, poochde hy noch mede te verlustigen henluyder gemoeden met eenighe hoochverstandige saken, also hy wel wiste dat syluyden der sielen, verde boven des lichaems welluste hooch achteden. Waer toe hy voort brachte een schrift by hem ghemaect vande drievuldicheyt, ende began daer uyt zijne meninge te verklaren, ooc mede dat zijn voornemen ware 't selve in Druck aen den dach te gheven. Als hy nu een wijle hooch hadde gesproken van die hoghe sake: wert hem ghevraecht van een der omstitteren, of hy oock hielt dat yemant geen macht hebbende om hondert ponden ghewichts vander aerden op te beuren, oock soude vermoghen duysent ponden op te heven? waer op die Heere vanden huuse gheseyt hebbende neen: vraechde hem d'ander wederom of hy sulcx oock niet en hielt van de kennisse. Te weten dat yemant die het lichte om verstaen niet konnende begrijpen, veel minder het swaerste om verstaen, begrijpen soude moghen? Hier op mede gheseyt hebbende dat sulcx onmogelijck is, vraechde die ommesitter den Heere van den huuse, of hy selve zijn siele soo wel kende, dat hy soude weten te segghen ofte definieren wat zijn siele ware? die huysheere beriede sich een weynich, ende antwoorde ten laetsten neen: Daer en is noch niemant onder allen wijsen gheweest (seyde hy) die dat eygentlijk ende ghewisselijck heeft connen ghedoen. D'een seyter dit, d'ander dat af, dese definieert de siele aldus, die alsoo, maer sy komen gheen van allen daer inne over een, soo dat ick (om waerheyt te segghen) noch selve oock niet en soude weten te segghen wat die siele sy. Ghy hout immers dat God die schepper oft oorspronck der sielen al wat meerder is dan die siele? Ia ick trouwen, sprack die huysheer, al onghelijck meerder dan die diepe ende wyde zee meerder is dan een druppel der selver. So schijnet oock seyde d'omsitter dat Godt swaerder valt te begrijpen ende te definieren dan die Siele. Dat is ghewis alsoo seyde die Huysheere. Condy dan sprack d'ander, het lichtste ende minste niet opheven of begrijpen, te weten wat u siele is, die door u gantsche lichaem is verspreydet, inde welcke ghy selve leeft ende beweecht: dunckt u al mogelijc dat ghy die hooghe ende onghemeten Godtheyt, al onghelijcke swaerder ombegrijpen zijnde dan die siele, soudet moghen begrijpen ende definieren? connen wy ons selve noch niet te recht, sal't ons al moghelijck zijn,

Gode, die drievuldicheydt ende onderscheydelijckheyt vande drie persoonen in eenen eenighen Gode te begrijpen?

6. *Van eedt Sweeren.*

Gereformeerde. Broeder.

ALs op een tijdt een Gereformeerde eenen broeder (somense noemt) te vergeefs versocht hadde om in een rechtveerdighe saecke waerheydts ghetuychnisse te gheven, sonder dat hy den selven wiste een van den broeders te wesen, vraechde hy waerom hy hem sulckx weygerde, na dien waerheydt ter noot te betuyghen een heylich ende nut werck sy. Daer op die Broeder seyde dat hem toestont Gode te ghehoorsamen meer dan menschen te believe, sonderlinghe in sulcken onheylighen, verboden ende sondelijcken werck. Daer werdt nu die ghereformeerde eerst ghewaer dat hy te doene hadde met eenen Broedere, daerom hy tot den selve seyde alsoo. Ick mach niet ghelooven dat ghy daer van sonde maect uyt u menschelijcke goetduncken.

B. Neen trouwen, maer uyt naect, klaer, ende uytdruckelijck verbodt Christi.

G. Welck doch lieve?

Is u dat verborghen, en sydy een Euangelisch man? Leest Matth.5.35. daer suldy vinden dat onse Heere Christus ons verbiet alle sweeren by alle saecken, seggende daer noch ten laetsten by: laet u woort zijn ja, dat ja is, ende neen dat neen is, wat daer boven is, dat is vanden quaden. Dunckt u nu noch al dat ick daer sonde af maecke uyt menschelijck goetduncken?

G. Seker ja vrunt, dat dunckt my gewisselijck. Sijn die woorden Christi in uwen ooghen dan menschelijck goetduncken?

G. Gheensins, maer uwe onbescheyden beduydinghe der woorden Christi moet ick houden voor een goetdunckenheyt der menschen: d'welck ick wel hope u metten woorden Christi selve so te overtuygen, dat ghy't selve sult bekennen, of t[e]n minsten belijden, dat ghy d'andere woorden Christi daer by staende niet en verstaet, daer by ghy dan ooc reden hebt te twijfelen, of ghy dese ooc recht verstaet dan niet.

B. Het segghen valt licht, maer het bewijsen swaer.

G. Wy sullent sien, antwoordt maer rondelijck.

B. Ick wildt doen, vraecht ordentlijck.

G. Die woorden Christi in dat selve ende navolghende Capitulen geschreven staende, zijn u die d'een meer gheloofwaerdich dan d'andere, of geefdyse alle gelijk d'een niet min dan d'andere, volkomen gelove? B. Al-

t'samen zijn die waerachtich ende al t'samen geloove ick die volkomentlijck ende even gelijcke.

Ghy zijt dan niet min verbonden tot onderhoudinge van't gene die Heere Christus daer oock gebiet, dan tot latinge van't gene hy daer oock verbiet?

B. Neen, alsoo wel moet elck doen 'tgunt Christus gebiet, als laten 'tgunt hy verbiet.

G. Weynich regelkens, na u voortgebrachte verbot van sweeren, leestmen een ghebodt van 'tgheven ende leenen, en houden alsoo: ⁺Geeft den genen die u biddet, ende en keert u niet af vande ghenen die van u wil leenen. 't Welck Lucas breeder ⁺Mat.5. 43 verklarende, schrijft also: doet wel ende leent sonder yet daer af te verhopē. Nu vrage ick of u ghy luyden ooc ⁺niet en zijt gehouden om allen bidders te geven, ende allen die van u wil leenen, te leenen, sonder daer af yet te verhopē: ende daer ⁺Luc.6. 35 by, of ghy sulcke geboden Christi metter daedt oock volbrenght, gelijk ghy dagelijcx gehoorsaemt dit verbodt van't sweeren?

B. Waer gady nu? soude wy allen bidders gheven, ende leeners leenen, wy soudē haest uytghegheven ende uytgheleent zijn, ende uytghevers bidders, oock uyt leeners aen anderen selfs leeners ende behoevers moeten worden.

Dat's vernuft ende mistrouwen Godes. Maer so soude oock mogen worden geseyt: sal niemant met ontsich voor de Godlijcken Majesteyt in zijnen name sweerende, waerheyt ghetuyghen, men sal haest het Landt vol lichtvaerdige ende valsche ghetuygen, of ten minsten vol gewelds, ende ydel van alle Iustitie hebben. Doch laet ick dit varen ende vraghe u alleenlijck, of ghyluyden ooc niet en hebt ende ghehoorsaemt dat ghebodt Christi van zijnen name, voor Coninghen, Princen, ende Rechters te belijden?

B. Dat weet ghy wel: hoe menich duysent onser broederen, hebben als vroomē Martelaren Christi, hen liever laten hanghen, onthalsen, ja levendich branden, dan sy hier inne 'tghebodt des Heeren soudē overtreden.

G. Dat sy soo, maer seght noch: Ist lichter het leven dan die have hier te verliesen?

B. 't Goet ende have valt lichter te verlaten, dat wist oock die Duyvel van Iob tot Gode wel te seggen. te weten dat het die mensche alles gheeft om 't leven te behouden.

G. So wondert my nu uwer aller onbescheydenheyt.

B. Waer inne dat?

G. Daerinnen dat ghyluyden om 't eene gebodt vande belijdinge te onderhouden, ooc het alderswaerste niet en vermijdt te lijden, daer ghy om 't ghebodt vande liefde totten naesten int leenen of gheven, het lichste niet en wilt lijden. Om die belijdinge verliefdy u leven self: ende om 't gheven ende leenen en wildy 'tverlies van tijdtlijcke have niet waghē: Is dat niet wonderens waerdich? Is dat geen onbescheydenheyt, of is dit gebodt Christi van minder waerden dan 'tander? zijt ghy hier Christi ghebodt ongehoorsaem uyt vreesse van arm worden ende daer mach u die vreesse des doots selve niet afschrieken van gehoorsaemheydt? condy Christi ghebot int swaerste onderdanich zijn, waerom niet in't lichste? of mach hy geen 50. ponden gewichts dragen, die wel 100. ponden mach dragen, of acht ghy nu tegen u eygen woorden, dat het lichter valt zijn leven dan zijn have te verliesen?

B. Ghy overvalt my. Ic bekenne noch wel dat het leevns verlies swaerder valt dan der goederen schade, maer ghy moet immers bekennen dat wy so elck gevende ende lenende die't soudē begeeren, al te samen binnen een maent arm soudē worden. Want die bedelaers ende boeven sulcx in ons vernemende, soudē uyt allen oorden

ons komen *bidden ende* te leen af vragen. G. Vallet u nu swaerder arm dan ghedoot te worden om die onderdanicheyt Christi (of gebiet Christi niet so wel dit *geven ende* lenen, als dat belijden/ gebiet het Christus beyde, waerom en zijdy hem met so wel in't lichste als int swaerste onderdanich? Maer neemt dat ghy arm sout worden, segt dan of die Heere u arm wilde hebben door sulcke middelen: sout ghy dan zijns ondancx door't middel van 't overtreden zijns gebots willen rijck blijven? B. Als wy altsamen so arm waren wie soude ons wat *geven*? G. God selve sonder middel, of door't middel van barmhertige menschen, die hy daer toe soude verwercken. B. Borge waer goet. G. Gode niet te mistrouwen waer goet. Siet doch goede man waer ghy toekomt, dat ghy opentlijk Gode mistrouwt, als of hy u na synen bevelen voor alle dinghen zijnen rijcke soeckende (dat's het volbrenghe van zijnen gebieden in ons) trouweloos versuymen, *ende* u die beloofde nootdruft niet toewerpen en soude, wat dunckt u nu? dat ghy sult openbaer mistrouwen op Godes woort, waerheyt ende beloften hebbende, noch een geloovige (swijge kint Godts sout mogen wesen)?

B. Wy vallen van't eene op't ander. Onse voornemen was van't eedt sweeren.

G. Neen wy blijven op dat selve onse voornemen, want ick u seyde dat ghyluyden onbescheydelijck die sproocke Christi van't niet sweeren beduyde naer u menschelijke goetdunckenheyt, of ten minsten dat ghy soudet moeten bekennen dat ghy d'andere woorden Christi daer bystaende, niet en verstaet: dat acht ick nu alles volbracht, want ghy moet belijden, niet alleen dat ghy dese woorden Christi van't gheven ende leenen niet en verstaet, maer daer en boven oock dat ghy de beloften Godes ongeloovich zijt, zijn waerheyt niet en betrouwt, ende dese zijne gheboden niet en onderhout.

B. Dese gheboden Christi neemdy te sterck na den letter, sy hebben eenen anderen sinne.

G. Dat seghdy nu op dese mijne byghebrachte sproken.

wie verbiet my sulcx oock te segghen op den sproocke by u voort ghehaelt/ mach ick daer nie segghen dat die Heere Christus daer mede heeft willen verbieden het lichtvaerdigh vloecken ende sweeren by Gode by den Hemele, etc. ende gheensins het wettelijck eedtsweeren, sonder 'twelck soo qualijck die politijcke regheringhe ende Iustitie, als by sulck gheven ende leenen qualijck u luyder rijckdommen ende Have staen soude moghen? daer toe dien't oock dat die Heere selve versocht zijnde tot een Scheyts-man van Erfnisse tusschen twee

gebroeders, sich des niet en wilde onderwinden dat wel geoorlooft was: Hoe veel te min heeft die Heere sich dan willen onderwinden wech te nemen die wettige maniere van tuyghenisse, sonder welcke die gheheele Iusticie niet bestaen en soude mogen: ghy siet nu dat mijn gloselijdelijck is: brengter sodanich een voor verantwoordinghe teghen dat geboden gheven ende leenen: Ick salse oock van u lijden. Maer wie mach lijden dat ghy luyden u self verleydende so onbescheydenen eenen Wet Christi na den letter houden ende d'ander na u goetduncken glosen wilt: ende also voort varende volhert int eene opentlijck te overtreden, dat lichter is om te volbrenghen, ende 'tander te onderhouden dat swaerder valt? soo moet ghy nu bekennen dat ghy luyden hier inne onbescheydelyck handelt, dat ghy 'teene noch 'tander niet recht en verstaet, ende dat ghy Gode niet en ghelooft, ende zijne beloften mistrout: of ghy moet segghen datmen den eenen Wet Christi schuldich is te onderhouden, maer d'ander niet. Maer dit hebby te vooren self anders bekent.

B. Ick bekenne dat ick verstrickt ben in mijn misverstant, maer die meeninghe is te vast ghewortelt ende te oudt in my, dan dat ick die soo lichtvaerdelijck soude kunnen veranderen.

B. Dat waer gheen lichtvaerdigheydt maer bescheydenheydt. Want als de grontfest eens getimmers wech ghenomen wert, of ter neder ghestoten, soo moet oock nootsakelijck het ghetimmer van selfs mede vallen. Alsoo mede, nademael u grontfest van dit niet willen wettelijck sweeren, namentlijck dat qualijck voortghebrochte verbodt, sulcx omgestoten leyt dat ghy moet bekennen dat ghy's niet en verstaet, so behoort het getimmer op sulcken sproke die ghy niet en verstaet gebout zijnde, mede van selfs te vallen: by soo verde ghy niet hertneckich u misverstant ende onrechte opinie te veel en wilt lief hebben ende van lang onrecht bestaen recht te maken, 'twelck onmogelijck is. B. Ick wilt vrunt wyder na dencken, metten onsen daer van spreken, ende den Heere om wijsheyt bidden. G. Die salse u gewisselijc geven, soo ghy uyt dieper noot ende kennisse uwer armoeden in't verstant, met vast betrouwen van verwerven, daeromme biddet ende stadelijck aenklopt. Dat gonne u Godt.

7. Of een Christen mach weten dat hy een Christen is.

Bisschop. N.

EEn vande nieuwe Bisschoppen hadde door een gheheel Predicatie den Luteranen ende Gereformeerden hart wedersproocken, daer inne sy luyden leeren dat een Christen mensche hier sekerlijck mach we[t]en dat hy een Christen sy. Dit hadde een leeck man N. van beginne ten eynde toe, met soo groten onluste gehoort, dat hy den Bisschop na 't sermoen volchde in zijn woonplaetse, hem vrymoedelijck aensprack ende vraechde ('twas nu een sprekende tijdt geworden) of hy wedersprekens lijden mochte, ende 'tgunt hy daer gepredickt hadde, soude kunnen oft willen voor waerheyte verantwoorden. Als nu die Bisschop seyde willich daer toe te zijn, wert dach ende ure bestelt dat sy by malcanderen soude comen, de leecke N. nam zijn ure waer, ende quam by den Bisschop, dien hy oock bereyt van't, ende op zijn komste wachtende. De Bisschop dede vruntlijc den Leke sitten, zijn gesinde uyer cameran gaen, ende

begonnen die twee t'samen te spreken, als volcht, daer ic B. voor de Bisschop ende N. voor de Leke sal stellen om die redijten van hy seyde, hy sprac, etc. te vermijde. N. Het wil my hoochweerdig Heere wel voegen eerst te spreken, als die u h.w. hier Christelijcker ende vruntlijcker wijze kome verklaren wat my mishaecht heeft int sermoen van eergisteren, op hope of u verclaringe u h.w. nut soude mogen zijn, ende moet daeromme achten, tot beter onderrichtinge toe, niet recht u h. w. geleert te zijn, dat niemant hier seker mach weten dat hy een Christen, een Iongher Christi, of een kint Godes sy (alle dese namen hebby int'Sermoen van eergisteren ghebruyckt) ende noch veele min dat hy't blijven sal, hebby dit niet ghepredict? B. Ia ick vrunt, maer waer by acht ghy't voor onwaerachtich? N. Dat sal u h.w. hooren, soo't den selven gelieft recht te antwoorden. B. Ia wel, vraecht maer recht. N. Mach ooc yemant van eenige saken waerheydt weten, sonder sekerlijck te weten dat hy die waerheydt weet? B. Neen, so weynich als wy nu met aendacht onderlinghen sprekende, soude mogen ignoreren ofte niet weten dat wy dit doen. N. So ist. So wie dan blyft inde woorden Christi, die weet ooc waerachtelijck dat hy inde woorden Christi blijft. B. Hy weet dat even so seker als wy nu weten dat wy 'tsamen spreken, N. Nadien nu de Heere[†] Christus selve seydt: Ist dat ghy in mijne woorden blijft, soo zijt ghy waerlijck ^{+Ioan.8.31} mijne Iongers: ende sulcke blijvers in zijne woorden, selve ooc weten (so u h.w. ooc bekent) dat sy in zijne woorden blijven: so acht ic vast besloten te mogen worden, dat sy sekerlijck weten dat sy waerlijck zijne Iongers zijn, ende boven dien noch? na dien sulcke zijne jongers van heuren warachtighen meester belooft wert, dat sy die waerheydt sullen kennen, ende u h.w. selve mede bekent, dat niemant buyten zijn weten, waerheydt weten of kennen en mach: so volcht mede nootlijck dat sulcke kenners der waerheydt ooc waerachtelijck ende sekerlijck weten dat sy die waerheydt kennen, ende dat als een belofte den jongers Christi gegeven, daer by sy luyden dan ooc ontwijfelijck mogen, ja moeten weten, dat sy Iongers Christi zijn, daer hebby nu, h.w. Heere, in een selve sake twee bewijsingen voor een, die ic elc krachtich ende warachtich moet houden tot dat ick wat beters hoore. B.S. Paulus betuycht al anders daer hy seydt: en weest niet hoochwijs maer vreest, dat beveel van te vreesen is plat tegens uwe sekerheydt. N. Ghy haelt ander werc voort Heere, eer mijn vlas afgesponnen is. Dus moet ic vermoeden dat ghy het mijne niet connende wederleggen, daer af scheydet, om my in het uwe te bestricken. Also laet ghy mijnen gront onaengevochten, die ic derhalven voor oprecht moet houder, ende comende nu tot u h.w. seggen, blijktt opentlijck dat Paulus die woorden spreekt tegens den Heydenen, die sich beroemden tegen den verworpen Ioden, sodanige roemende Heydenen noch self swac in't gheloove wesende, beveelt hy te vreesen, maer geensins denstercken in

de gheloove die nu alherbooren ende door die liefde met Christo in Gode zijn vereenicht. Wat richt v. h.w. nu uyt met dien qualijck inghevoerden Text? dat die swacken inden gheloove die noch luttel hen selve veel min Gode kennen, d'welck sy luyden sich nochtans vermetelijck beroemen, onseker moghen zijn, of sy ware Christenen, longers Christi ende kinderen Godes zijn, dat laet ick u gaerne toe, maer volcht daer uyt, dat die arm geestighe ootmoedighe kinderen Godes die suyver van herten zijn, ja die longelinghen die den quaden al verwonnen⁺ hebben, immers Paulus selve die seker was dat niemant hem mochte af scheidende vande liefde Godes ^{+Cor.8.38} die daer is in Christo Iesu, mede noch altijd vreesen, onsecker⁺ zijn, ende in anghsten staen soudent of sy oock Christenen zijn? hadde Paulus die liefde niet? B. Ia. N. ^{+1.Ioan.4.18.} Inde liefde (seyt d'Apostel) en is gheen vrees, maer sy drijft die vrees uyt. Hoe can by, yemant sulcke volmaec te liefde hebbende, die knechtelijc vrese blijven.

B. Seyt Paulus selven niet wel uytdruckelijck dat die gheene die daer waent dat hy staet voor hem sal sien dat hy niet en valle? wats dat anders dan opentlijck alle dese vermete verwaentheit en seeckerheit van een Christen of Kint Godes te zijn wech ghenomen? N. Wat's dat anders Heere, dan van den selven alloy als 't voorgaende by u mijn Heere inghevoert? d'Apostel spreekt hier van waners en niet van wetters. Die daer waent (seyt hy) dat hy staet van sodanighe spreekt hy mede in't tweede Capittel hier voor, so yemant waent dat hy weet,⁺ die en weet noch niet soo men soude weten wat is dat anders gheseyt, dan dat gunt men noch waent, ^{+1.Co.8.2} noch niet en wert gheweten, wie verstaet ooc den onderscheyt niet tusschen waen dat onseker, en tusschen weten dat seker is. Dat ghene waners dat sy longers Christi of Kinderen Godes zijn, so lange sy in die wane staen, sulcx seker en mogen weten, laet ick mijnen Heere gaerne toe, ende en doet niet altoos tegen mijn seggen: maer volcht daer uyt dat die ghene die't inder waerheydt zijn, sulcx niet en mogen weten? dat die daer wanen te staen mogen vallen, bekenne ick gaerne, maer volcht daer uyt dat die daer weten dat sy staen (van welcke ende niet vande waners ick spreek) mogen vallen? Dat waer gheseyt also 'tgebou der gene die des Heeren woordt hoorende ende niet doende op't Sant Timmeren ende wanen dat henluyden ghebou vast sal staende blijven nochtans mach, ja moet in't eynde vallen, sulcx dat die waen bouwer niet en mach seker zijn dat zijn Timmeringe niet en sal vallen, daer uyt volcht dat het huys des geens die wetende dat hy opten steen Christum Timmert mede sal moghen, ja moeten vallen, daer uyt dan oock mede volcht, dat dese wetende bouwer niet en mach seker zijn dat zijn Huysinghe niet en mach vallen. Wat dunckt u nu doch Heere. Is dat al onderscheyden u meninghe bewesen? Ick moet houden (met uwen oorlove) voor een onbescheyden verwerringhe voor 'teen onder 't ander te menghen, ende voor een openbaer misbruyck vande H. Schriftuere, hier siedy u krachtighe bewijsreden weerloos inder asschen vallen, so ick nu wat stille swijgende of u H. w. hier teghen wat wilde segghen licht bemercke dat die eerbaerheydt u den mont sluytet. Daer by selve dan oock licht kan bedencken dat die andere ende veel min bequame spreucken diemen tot bewijs van dese onsekerheydt ghewoon is te misbruycken, sonder alle moeyten verleyt soudent worden. Soo ick nu die spreucken der H. Schriftueren wilde voort halen, die daer krachtelijck betuygen dat die kinderen Godes seeckerlijck weten dat sy kinderen Godes zijn, die veelheydt soude u meer verdrieten te hooren, dan die bewijsinghe van node is, doch moet icker oock een oft twee tot uwer navolginghe voort halen. Alsoo wie vanden gheest Godes ghedreven

worden (seyt Paulus) dat zijn kinderen Godes. B. Recht zijn wy niet alt'samen te vooren vanden gheest ⁺ der dolinghen gedreven gheweest. N. Wy zijn, mochten wy daer af oock verlost worden, sonder onsen blintheydt ende doolinghe eerst te verstaen ende bekennen voor Gode, B. Geensins. N. Wie dan comt van sulcken blinden geest des logens verlost ende metten klaren geest der waerheyt begaeft te werden? Dese moet even soo grooten sekerheydt ende ghewisse wetenschap seggen als⁺ die ghenesen blinde: een dingh weet ick dat ick blindt was ende nu sie: dit is dan gheen twijfelijck wanene, maer seeckerlijck weten. Voorder seydt d'Apostel ter selver plaetsen, maer ghy hebt ontfangen den geest des kintschap⁺, waer door wy roepen Abba Vader.⁺ Dit roepen tot God inden gheest der waerheydt en mach geen waen, veel min loghen zijn: noch oock niet buyten deser Godes kinderen wetenschappe, soo d'Apostel terstont daer aen noch klaerlijcker uyt druckt, seggende: die selven geest geeft tuychnisse onsen geest, dat wy kinderen Godes zijn. Wat dunckt u nu Reverendissime, machmen ooc seeckerder tuychnisse hebben van 'tghetuych vanden Geest Gods selve? souden sulcke kinderen Godes van sulcke tuychnisse niet weten, of souden sy des geests getuychnisse niet gheloooven? niet betrouwen? of aentwifelen mogen? mach dit alles niet zijn (alst waerlijck gheensins en mach) hoe macht dan zijn dat yemandt een kindt Godes, en Iongher Christi of een recht Christen zijn soude moghen, sonder self sulcx seeckerlijck te weten? Ick soude ophouden van spreken ende laten u segghen reverendissime, soo ick saghe dat ghy te sprecken begeerde. Dewijle ick nu dat niet en mercke, so wilde ick gaerne uyt u H. W. 'tselve hooren of ghy oock selve seeckerlijck weet dat ghy zijt een waerachtig Lidtmaet Christi ofte der waerachtigher Kercken Godes. B. Dat's een nodeloose vraghe. Want nademael ick houde dat niemant sulckx seeckerlijck van hem selven en mach weten: soo en mach ick't oock niet weten van my selve N. Niemandt en weet wat inden mensche is, dan des Menschen Gheest die in hem is. B. Dat tuycht d'Apostel, N. Moochdy dan van u selve niet⁺ weten of ghy een waer Lidtmaet van der Kercken zijt, veel minder moochdy van een ander weten, of hout ghy't anders. B. Neen, maer 'tis soo. N. Nadien nu 'tgeheel

⁺Ro.8.14.
⁺Ioa.7.15
⁺Ro.8.19.
⁺Galat.40.
⁺1.Cor.2.11.

bestaet in zijn deelen, het Lichaem Christi in zijne lidmaten ende die ware kercke in ware ende levende stenen, ende ghy met een van dese lidmaten of steenen (oock u selve niet) met seeckerheyt en weet te wijsen, sulcx dat u onmoghelijck is in't seecker te weten wat Menschen in de name Christi waerachtelijck versamen, so houde ick mede onmoghelijck te zijn dat ghy het gheheel of die Kercke Christi met seeckerheyt soudet connen wijsen, immers dat ghy selve die niet en moocht kennen, 't welck mede warachtigh zijnde (alst is) wat machmen warachtelijcker besluyten dan dat ghy selve blint zijnde anderen blinden leydet ende wijset tot een kercke die ghy selve niet en kent? soude soo d'eene blinde d'ander niet leden in der grachten? B. Ick kenne de ware kercke wel. N. Dat's gheseyt ick kenne het gheheel, maer kenne niet een deel daer aen, wie mach dat ghelooven? en of u yemant seyde ick kenne Ian of Peter wel, maer ick kenne zijn neuse, zijn ooghe, zijn spraecke, zijn gang, zijn verwe noch ghelaet, somme noch niet altoos vande leden of deelen aen hem wesende: soudy dat oock moghen ghelooven? Ick valle mijn Heere te moeyelijck, dat mercke ick ende moet nochtans noch maer een saecke uyt vraghen, te weten of u hoochweerdigheydt den Gheest der waerheydt hebben dan niet, ick houde mijn Heere ja sal seggen, want anders soo soude hy moeten bekennen dat hy leerde uyten logen geest.

B. Ick hebbe den Gheest der waerheydt ende daer uyt leer ick.

N. Mijn hoochweerdighe Heere sal hem doch niet belghen dat bid ick, weet u hoochweerdigheydt dat seeckerlijck dat den Geest der waerheydt hebben, oft weet de selvige dat niet seker? seyde mijn Heere dat hy't niet seker en weet, hoe mach hy sich ontschuldigen van vermetelheydt, dat hy (niet seker wetende wat Geest hem drijft) bestaet ghemeynen te leeren?

B. Neen ick weet seker dat ick den Geest derwaerheydt hebbe, ende daer af ghedreven worde.

N. Hoe moochdy dan onseker zijn of ghy een kindt Godes zijt? of doolt d'Apostel, segghende, die vanden Geest Godes ghedreven worden, zijn kinderen Godes? of seyde d'Apostel waerheydt, maer ghelooft ghy dat niet? is dit, hoe mach reverendissime een gheloovighe wesen? maer is Reverendissime dan gheloovich een kindt Gods, ende dat met zijn wel ende seecker weten: hoe mach hy loochenen dat yemant seecker mach weten, dat hy een kint Gods sy? Ick sie sprack voorts.

N. Dat ghy hoochweerdighe Heere met dese redenen bekommert zijt, ic mercke oock niet dat uwe redenen de my overwegen, dus wil ick u hoochweerdigheydt met rusten laten, doch mocht ick gaerne hooren uyt des selvens monde wat wy uyt alle dese onse woorden sullen besluyten?

B. Datter wel eenighe sonderlinghe begaefde menschen ende Heyligen zijn, die uyt sonderlinghe verlichtinghe versekert mogen zijn dat sy zijn kinderen Godes: maer dat daer beneven Martini Luth. met alle zijne navolghers (die dit anders drijven dan ghy doet) in henluyder leeringhe dit stuck beroerende schandelijck doolen, ende dat sy in eenen valschen versekertheydt staen, die sy uyt henluyder goetdunckenheydt wanen te hebben, maer gheensins door des H. Gheests ghetuychnisse sekerlijcken weten.

N. Dat hoorende seyde dat zijn hoocheyt sulcx noch niet en had bewesen, hy stont op, groete den Bisschop ende ghinck van danen.

8. *Vande ongheconsacreerde Hostie inder Missen.*

VAn Hoerderye ende Maeghdeschendinghe bestraft een Eerbare Vrouwe eene Ionghen Priester, hem beschuldigende dat hy noch den voorleden nacht een Eerbare Maget te schande gebracht hadde. 'tWelck die Priester niet wetende te ontkennen, daer op seyde, dat hyse in sijn huys nemen, haer by sich houden, ende eerlijc by haer doen wilde. Als hem nu die Vrouwe vraeghde, oft daer mede al ghenoech ware voor Godt? Immers hoe hy des anderen dages van sulcken hooftsonde onghebiecht des Heeren lichame inder Missen dorste consacreren? antwoorde die Priester. Wy biechten ons eer wy Misse doen. Dat en hebby sprack die vrouwe huysden niet ghedaen, dat weet ick wel, die u ghevolcht ben als ghy uyten huise eerst ginght inder Kercken, daer ick u sach die Misse aenslaen, ende die Hostie opheven, sonder dat ghy met eenich Priester spraect, moomchdy dan oock ghebiecht hebben? Hebby dat nu ghesien seyde die Priester? wat's dan? alst soo met ons ghegaen is: meyndy dat wy dan consacreren? dat wachten wy ons wel. Hebby dan huysden vraechde die vrouwe niet gheconsacreet? Vooraer neen ick sprack die Priester. Wat's ditte? sprack die vrouwe, laet ghy ons dan een puer stuccke broots voor onsen Heere Godt eeren ende aenbeden? Daer laten wy u voor sorghen sprack die Priester. Soo ist waerlijck periculoos (seyde die vrouwe) die hostie inder Missen te aenbeden. Want ghyluyden al schoon consacrerende doet sulcx soo stille, dat niemanden vanden ommestanderen 'tselve mach hooren, veel min verstaen. Hoe moghen wy dan seker zijn of ghy consacreert? Immers of ghy te recht consacreert? Mijn leven sal ickx my voortaan wachten Godt also op't onseker met soo openbaren pericule van Afgoderye te aenbeden inder Missen, daer men dus doende verdoemelijck mach missen, maer dencke hem inden Hemel daer hy is te aenbeden, daer en sal ick nemmermeer aen moghen missen.

9. *Van't dooden eens Kettters.*

GEleden ontrent xxxiiij. Jaeren was ter Vierscharen ghebracht, om veroordeelt te werden een oudt man van Lxxv. jaeren, wit van hayr, magher van lijve, deughdelijck van zeden, ende Godtvreesende van herten, ende was een van den Broederen ghedoopt of herdoopt sijnde in sijn oude da-

ghen. Als dese nu ghelijck een Lammeken onnoselijck zat ghebonden in den openbaeren Vierschare, omsinghelt met menighte van Burgheren, verwachtende de by een komste van den Baeliu met noch eeinge Leenmannen om sijn vonnisse van der doot te hooren, sprack een van de Leenmannen daer teghenwoordig wesende de oude man aen, ten aenhooren van den volcke in deser manieren. Alderbeste man, hoe blijft dy dus hertneckigh in dese uwe vermaledijde doolinghen, of gheloofdy dan niet datter een Hel is? Datter een hel is mijn Heere, sprack d'oude, dat geloove ick sekerlijck, maer dat ick in dolinghe ben dat en weet ick niet, ja ghy sijt daer inne, seyde de Leenman, ende dat in so schrickelijcke dolinghen dat ghy, so ghy daer inne sterft eeuwelijck verdoemt sult sijn. Weetstu dat wel mijn Heere? seyde d'oude Man, ja ick sekerder dan seker, sprack de Leenman, verhopende nu half eere te behaelen in't bekeeren van desen ouden man, maer die gaf hem al geheel een onbewaende antwoorde op sulcke zijne woorden, segghende, soo bistu dan moorders van mijn arme ziele. Terstont quam daer een groote stilheyt onder het omstaende volck, begheerlijck luysterende na dese redenen, die den Leenman te hooren verdrooten, des hy half beschaemt sijn toornichlijck totten armen ghevanghen seyde: Wat seghdy daer ghy stoute boeve? Dat wy moorders sijn van u ziele? Die oude sprack wert niet toornigh mijn Heere, door't gheluyt van de waerheyt. Du weetste selve wel dat het gheloove een gave Godes is, dat ick noch niemandt Gode die salighe gave moghen ontweldighen, ende dat God sijne gave gheeft den eenen vroegh, den anderen spade, so hy den Wingaerdeniers inden wijngaert beriep, neemt nu dat ick die gave des gheloofs noch niet ontfanghen en hadde als du: behoorstu my misdoolde daerom te dooden? Lietstu my noch leven, soude God my noch over een weecke, maent of laer die heylsame gave met moghen deelen, so wel als dy? soo du my dit behinderste, door dien du my afsnijdtste den tijt der ghenaden: Wie anders dan ghy luyden sijt moorders van mijn ziele? Dese slechte, maer rechte redenen door die eenvuldighen ouden man met krachtigher waerheyt alsoo ernstelijck uytghesproocken sijnde, beweeghde der Burgheren herten om die vierschare staende so seere, dat daer gheen cleyne morringhe ende rumoer onder henluyden quam, sulckx dat die Leenman met d'andere die daer waeren soo haestelijck als angstelijck metten ghevanghen ende Dienaren uyten vierscharen liepen opt Stedehuys daer zy wat vanden angst bekommen sijnde, met d'andere desen onnoselen man ter doot veroordeelden, ende dien morghen deden onthoofden, tot een jammerlijck mishaghen ende verbitteringhe van herten van vele vrome Burgheren, die met treurighe deernissen ende mededoghentheyt desen grouwelijcken moordt al swijghende mosten aenschouwen.

10. Van ongelovigh bidden.

A. N.

Tusschen twee persoonen van ouder kennissen ende vrundtschappen was nu door der tijden veranderinghe, ghevallen sodanighe veranderinghe, dat die eene den anderen op een tijt onder 'tspreecken van andere saecken vrundtlijcker wijze vermaende, dat hy in groote doolinghe oft ongheloove waer ghevallen, daerom dat hy gheloofde dat

hy hier inder tijt bevrijt moghte werden van zondighen. D'ander die hier A. sal heeten, antwoorde totten eersten die hier N. sal ghenaeamt sijn also: Dat gheloove ick vastelijck, niet dat het sal gheschieden in mijn, maer in Godes kracht, vermidts desselvens ghenade my gheschoncken in Iesu Christo.

N. Van 'tmiddel daer door't soude gheschieden, en segge ick niet, maer van't eynde, ofte van 'tghene selve dat ghy moghelijck gelooft om te gheschieden, daer af spreecke ick: Dat houde ick onmoghelijck, ende daer inne houde ick u te sijn verdoolt ende ongheloovigh.

A. Het is wel ghebeurt dat yemandt buyten sijn weten eenen anderen met sijn selfs schuldt, beschuldighde.

N. Dat en valt hier niet.

A. Willen wy't vrundtlijck ondersoecken.

N. 't Is my aenghenaem.

A. Houdt ghy niet met my dat wy verhoort worden in alle 'tghene wy bidden in den geloove, immers den wille van den zone Godes?

N. Niet met u alleen, maer met d'Apostel^r selve die dat schrijft, sulcx is oock gebleecken in Centurio, den twee blinden ende meer anderen daer de Heere Christo totten blinden gheseyt hebbende, u gheschiede na u geloove, want het ghesondt worden van 'tknechtghen Centurionis, ende het ziende worden der twee blinden, betuyght ontwijffelijc dat zy't oock gheloofden te sullen gheschieden, ghemerckt zy anders (te weten, soo sy niet en gelooft en hadden) die ghesontheyt noch 't ghesichte niet en souden verworven hebben, nae luyt van de woorden Christi, u gheschiede na uwen ghelooven.

^rMat.21, 22.
1 Io.5.14
Mat.8.13, 9.29

Hier op schrijft Calvinus oock seer wel, seggende: uyt dese woorden Christi moeten wy een ghenadelijcke regule trecken, te weten: dat wy nemmermeer in onsen ghebeden sullen verstoten werden, ist dat wy bidden door den gheloove, ende op een ander plaetse noch, wy moeten dan met beyden handen vast houden dese ghewisheyt van te verkrijghen 'tgunt wy bidden ist anders dat wy met vrucht willen bidden.

A. Hier sijn wy't oneens worden.

N. Waerinne?

A. Dat suldy haest hooren soo't u ghelieft t'antwoorden.

N. Vraecht.

A. Ick ben seecker dat ghy u Vader ons wel hebt ghebeden, ende dat oock dickmaels uytten herten (soo ick moet gheloven) ende niet alleen metten monde.

N. So ist, doch te met wel niet soo hertelijck alst behoorde.

A. Hebt ghy oyt vercregen 'tgunt dat ghy in dat ghebedt dickmael hebt ghebeden?

N. Men bidt daer inne veel saken, welck van allen meyndy?

A. Dat die wille Godes opter aerden als inde Hemelen soude gheschieden.

N. Maer wat verstaet ghy dat wy sulcx

biddende om bidden?

A. Wat segghen uwe Leeraren daer op:

Ick meyn ghy immers die hier op wel hebt ghelesen? Ia wel. D'een schrijft also:⁺ Overmidts die heylighe Engelen wesende zijne Hemelsche schepselen alleenlijck ^{+De oratione Instit. Fol. 720.} voor oogen hebben, dat sy Gode in allen gehoorsamen, dat sy altijd zijn bevelen volbrengen, ende dat sy van self bereyt zijn tot zijnen dienste: so wensche ick soodanighen ghenegentheyt den menschen, op dat sich een yegelijck hem in willige onderdanicheyt gantselijck toe eyghene. Ende d'ander schrijft genoeg die selve meninghe, doch corter opten woorden, dijn wille gheschiede, etc. alsoo. Maeckt dat die menschen u ghehoorsamen, soo als ghy wert gehoorsaemt vanden Enghelen.

⁺ A. Daer inne achte ick dat sy beyde recht ende waerachtelijck schrijven, doedy ooc so.

^{+T.B. AnnotIn. mt.b. 13.}

N. Ick doe.

A. Laet ons nu nemen of ghy als Centurio, of die blinden oock vanden Heere op sulc u ghebedt mede hadde ter antwoorde gekreghen: Dy gheschiede na dijnen geloove, wat soudet gheweest zijn, of ghy so vastelijck als syluyden het verkrijgen van sulck u ghebedt hadde geloofd? soudy't oock niet warachtelijck verkreghen hebben ghehad? of meyndy dat Christi woort nu onkrachtiger is dan doe ter tijdt?

N. Wat's dat gheseyt, ick soudet ghewis hebben verkregen?

A. Hebdy't oock verkregen?

N. Neen.

A. So moet nu oock volgen dat ghy tot noch toe sulcx noyt ghelovich en hebt ghebeden.

N. Dat's gheen wonder: wie mach hier sulck Engelsche ende volkomen onderdanigheyt verwerven?

A. Al die gene die sulcx geloovich bidden.

N. Dat is onmogelijck.

A. Het is even soo onmogelijck dat het niet en soude verworven worden by den gheloovighen bidders, alst onmogelijck is dat Iesus, die het woort Gods selve ende die waerheyt is, liegen, ende in sulcke zijne klare beloften bedriegen soude. Siet nu vrunt, siet wildy, of ick, dan of ghy ongelovich zijt. Hebdy niet terstont selve met my bekend, dat wy verhoort worden in alle 'tghene dat wy gheloovich bidden na den wille Christi? moochdy nu oock ontkennen dat wy biddende, dijn wille geschiede, etc. na den wille Christi (die ons dat ghebed selve leert ende gebiet) oock om Engelsche onderdanigheyt bidden? ende bekendy nu niet selve dat ghy het verkrijghen van sulck ghebedt hout voor onmogelijck? mistroudy hier niet opentlijck sulcke klare ende heylsame belosten Christi? Immers lochent ghy het worden vandien niet rondelijck moghelijck te zijn? is twijfelachtigheyt ongelovicheydt, soo uwe leeraren schrijven: wat sal dit ontwijfelijck wederspreken ende openbaer lochenen vande beloften Gods zijn? Is dat niet in u, in wien sal't dan zijn? ghy zijt dan onghelovich, ende ick gheloovich?

N. Wy bidden daer oock al t'samen vergeeft ons onse schulden, sondicht yemandt niet meer, hoe mach hy dit met waerheydt bidden?

A. Niemandt bidt hier, vergeeft my mijne, maer onse schulden.

Altijdt zijn aen den lichame Christi swacke leden. So hebben wy oock allegader gesondicht, ende hebben midtsdien oock schulden als vrucht vande sonden. Dese

schult bidden sy af, schult te hebben, is wat anders dan schult te maken, 't welck hier sondigen is. Men mach schulde hebben uyt voorleden son digen, al en sondicht of en maectmen schoon geen schulden meer. Hier vermerckte nu A. dat d'ander swijgende wat ontsteken werde, sprack vruntlijck, wy willen dat daer late[n], ghy hebt my ten besten willen vermanen, so doe ick nu mede, nemet my dan oock te besten af ende bedencket wyder na, soo wil ick mede doen, ende zijn daer mede ghescheyden.

11. Van verdiensten ende overtallighe goede wercken.

Geref. Iesu.

SOo daer oyt verdienste was is uwe oorden, sprack een vande Gereformeerde tot zijnen Broeder een Iesuit, om zijn lijf te berghen, heymelijck by hem ghevlucht zijnde, so is u oorde nu ter tijdt hooch verdienstelijck. Iesiut. Hoe dat, Broeder?

Ger. Voormaels waerdy in eeren, in weel den ende seker veylichey, 'tis nu so recht anders, dat ghyluyden die self Martelaers pleecht te maken haest in hoochste gevaerlijcheyt zijt om Martelaerts te worden.

I. Acht ghy't broeder, een werck der liefden, datmen den bedroefden noch meer met spot bedroeve?

G. Acht ghy't gheen werck der liefden, Broeder, datmen den verdoolden met waerheynt onderwijse? dit broederlijck onderwijsen ende niet bitterlijck spotten is mijn voornemen der verdiensten die ghyluyden u selve tot verminderinghe vande Godlijcke, ende vermeerdinghe van u luyder eyghen eere soo beroemelijck toe schrijvet.

I. Die H. Schrift spreeckt self van verdienst der Menschen.

G. Niet veel te goeden, maer ten quaden, datmen eyghentlijck verschuldighen mach noemen.

I. Die Gode recht dient is een Dienaer Godes, soude een Dienaer dienen ende dienst doen sonder verdiensten?

G. Merckt ghy niet Broederen, dat die Heylighe Schrift oneygentlijck spreeckt in desen? want daer men yemandt dienste doet, daer gheniet yemant dienst, ende daer mach verdienste zijn.

I. Ia Broeder, dat's voor my, of seght datter gheen Dienaeren Godes ter wereldt en zijn.

G. Ghy verhaest my, ick hadde noch niet uyte. Een mensche mach een mensche zijns ghelijcx dienste doen, maer wat dienste mogen alle Menschen in een ghesmolten zijnde, Gode doen?

I. Hola Broeder, so verde niet. Lochent

ghy dat men Gode mach dienen?

G. Ia in sulcker wijsen dat Godt dienst van ons ghenietet, seght ghy my: is Godt niet volcomen?

I. Iae.

G. Al van eeuwigheyt gheweest?

I. Alsoo.

G. So en behoeft noch en gheniet ooc God gheensins onses dienstes, want wat soude sijn volcomenheyt mogen behoeven? zijn overvloedigheyt moghen ontfanghen, of sijn almoghentheyt konnen gheholpen werden van ons sijn ghebrekighe, behoefte, ende krancke Schepselen? Nu merckt ghy wel Broeder, dat dese u luyder hooghe roem in den verdiensten, opentlijck streckt tot vercleyninghe van de hooghwaerdighe Eere Godes.

I. Dat's u vernuft ende gheen H. Schrift die wildy van ons alleen tot bewijs ghebruyckt hebben, hier doedy self anders.

G. Neen Broeder, 't is geen Menschelijc vernuft, maer Godlijcke Schrift, die seydt also: Aenschout den Hemel, ende aenmerckt dat de Lucht hooger is dan ghy, ist dat ghy zondigt, wat zuldy hem schaden? Ende als uwe boosheden vermenichfuldigijt worden, wat suldy teghen hem doen? Indien ghy oock rechtvaerdelijc wandelt, wat suldy hem gheven, of wat sal hy van dijn hant ontfanghen? Een Mensch die dy ghelijck is, mach die ongerechtigheyt schaden, ende eens menschen zoone mach die rechtvaerdigheyt helpen. Siet Broeder, daer is nu schrift.

I. Wildy so alle verdiensten wech nemen ghy sult oock moeten alle hoop van belooninghe (over al in de H. Schrift den naerstighen beloofd) ende midtsdien oock alle naerstigheyt selve uytmen menschen wech nemen.

G. Neen dat volghet niet, maer wel volghet, dat ghy u selve der verdiensten roemende, Godes ghenade (so veel in u is) ende alle waerdighe dancksegginghen uytmen menschen sult wech nemen: Want waer verdienst is, en mach gheen ghenade sijn, ende waer gheen ghenade en is, en mach gheen danckbaerheyt sijn. Seght doch lieve Broeder: Wat hebdy⁺ dat ghy niet van den Heere ghenadelijck ende om niet ontfanghen en hebt? hebdy't dan oock om niet ontfanghen, wat beroemt ghy u als⁺ *1.Co.4.7* of ghy't niet en hadt ontfanghen?

I. Die moghelijckheydt om goet te doen hebben wy al ontfanghen: maer't goet doen selve niet. Dat gheschiet alleenlijck in den ghenen die de ontfanghen gaven recht ghebruycken. Dit recht gebruycken of het misbruycken staet aen den mensche selve. Hier is onse prijs of schande in gheleghen. Ende⁺ hier om beroemde sich d'Apostel Paulus, dat Godts ghenade in hem niet vergheefs en was gheweest: Dit⁺ *1.Co.15.10.* recht gebruyck was dan zijn roem ende lof, so oock alle Heylighen om sulcks in de Schrift gheloont ende ghepresen, ende wederom alle zondaren, om henluyder misbruyck van de goede gaven⁺ Godts, ghestraft ende ghelachtert worden. Ende hier toe vermaent ons die H. Schrift⁺ so dickmael, dat wy die ghenade Godes niet⁺ *1.Cor.8.a.1.* vergheefs en soude aennemen. Ia oock dat⁺ wy die ontfanghen ghenade niet soudent⁺ *1.Tim.4.b.14.* versuymen. Mach dit niet gheschieden, so ist vergheefs gheschreven, dit suldy⁺ *Heb.12.* niet seggen. Mach 't dan oock gheschieden, so doense wel siese ontfanghen ende recht ghebruycken: Maer qualijck diese weygheren of misbruycken, ende so sijn oock die prijsens, maer dese scheldens waerdigh. Die dit wil lochenen ende wech

nemen, die moet allen onderscheyt van deught of zonde, loon of straf, prijs, of lachter wech nemen, daer af is nochtans die schrift overvalligh vol.

G. Van dat en wil ick so niet segghen, maer wat doet dit recht ghebruyck tot verdienen aen Gode? Wat gheniet Godt van ons recht ghebruyck zijnder gaven? ontfangt Godt wat van onsen handen, so dat hy des te rijcker, meerder, of beter wert dan hy van eeuwigheyt was? Is dat, so neemt hy toe: Is dit, hoe mach hy van eeuwigheydt volcomen sijn gheweest? Hier inne vergrijpt ghy u, Broeder, wy sijn 't selve, wy, ende niet godt, die onsen rechten ghebruyck of dienste ghenieten, alsoo wy wederom ons misbruyck ontgelden, ende door ons niet dienen Godes, ofte door't misbruyck onser gaven Godes, Gode even so weynigh schade, hinder ofte letsel doen, als of wy op den middaghe als die zonne helder schijnt alt'samen ende elck een brandende toortse inder handt hadden, ende die daer na uyt deden: Soude dit ontsteken ofte uytblusschen onser lichten het licht der zonne oock verlichten oft verduysteren?

I. Dat segghe ick niet.

G. Wy moghen qualijck doende, Gode niet schaden, ende oock recht doende, niet baten, soo weynigh als wy met onse dampighe Lampen den claeren middaechs zonne moghen verlichten: Wat dienst, wat nut, of wat voordeel doen wy dan Gode, om wat van Gode te verdienen? Ander menschen moghen wy nut sijn, ende dat rekent Godes liefde dan ghenadelijck, als oft hem gheschiet ware. Machmen hier uyt verdienst maken? Machmen hier uyt overtallighe wercken rekenen? Of machmen dese verdiensten andere verkoopen? Hoort doch Broeder, ende antwoordt, ick bidts, vrundtlijck, op dat ghy my recht verstaet, ick doe Landtbou soo ghy ziet. Van wie heb ick het redelijck verstandt?

I. Van Gode.

G. Van wie heb ick die konste van zaeyen ende maeyen?

I. Van Gode, doch niet sonder 'tmiddel van die oeffeninghe ende 'thandteren.

G. Van wie heb ick het zaedt, den acker, ende het ghereetschap tot den ackerbou noodigh?

I. Al van Gode.

G. Van wie komt my die macht om te willen ende te moghen Ploeghen, Missen, Saeyen, Maeyen, Dorschen, Maelen, ende Backen?

I. Noch al van Gode.

G. Comen oock niet van Gode die Reghen, den Dau, die vruchtbaerheydt ende zegheninghe?

I. Iae.

G. Soo ick nu uyt traegheydt of anders niet en wilde Ploeghen, Missen, Saeyen, Maeyen, wiens schuldt soude dat sijn?

I. V schuldt, maer doet ghy't naerstelijc, soo ist oock u deughde, ende verdient die vruchten.

G. Of ick traegh ware, wie soude 't gebreck ende hongher, dat's die rechte straff lijden. Ick of Godt?

I. Ghy ende niet Godt, want Godt geniet noch behoeft gheen voedtsel van Cooren ende anders, maer ghy en meught sonder dat niet leven.

G. Also ist van ghelijcken, of ick nu ghetrouwelijck mijn beste dede met Ploeghen, Missen, zaeyen, ende Maeyen, ende die Heere sulcke mijne arbeydt vruchtbaerlijck zeghende: wie soude die vrucht of het loon mijns arbeydts ghenieten, Godt? of ick selve?

I. Ghy selve, ende niet Godt.

G. Ander menschen des behoefigh, souden sulcke mijnen arbeyt oock nuttelijck moghen ghenieten.

I. Also.

G. Maer Godt niet.

I. Neen.

G. Nochtans reeckent Godt sulcke spijsen der hongherighen, als of het hem ghedaen ware.

I. Hy doet, ende hier uyt volght die verdienste.

G. Iae aen onsen even mensche, die sulcke dienst van ons gheniet, ende niet eyghentlijck van Godt self, die de dienst niet en gheniet, maer uyt Liefde sulckx acht oneyghentlijck, uyt alle 'twelcke ghy licht meugt mercken, dat wy al schoon te recht ghebruyckende die goede gaven Godes, dienen, niet Gode, maer ons selve, ende onsen even menschen, aen den welcken wy daerom oock moghen verdienen maer gheensins aen Gode die onses diensts niet en gheniet noch en behoeft. Doch om u noch immers te voldoen, so vraghe ick u, of ghy u niet al mede als ick, ende als andere menschen in u leught, tot u twintich of dertigh Iaren toe en hebbet verlopen in Aerdsche lusten, ende u dickmaelen in der Ionckheyt niet en hebt bezondight aen den Heere?

I. Wie mach daer vry af sijn?

G. Ick niet, noch ghy oock niet, soo ick, die u Ionckheyt kenne, vastelijck wete. Wy hebben dan al tsamen eenighe Iaren in zonden gheleeft, ende op onweghen ghedooft.

I. Wy hebben.

G. Is Godt niet de rechte Heer van alle sijn Schepselen?

I. Hy is.

G. Voedt, besorgt, ende onderhoudt hy die niet al 'tleven door?

I. Hy doet.

G. Ist dan oock niet recht dat die schepselen al haer gantsche leven door des Heeren, ende niet haer eyghen wille ghehoorsaemen ende volghen?

I. 't Is.

G. Of yemant dan van joncx op ter doot toe onophoudelijck heylighlijck leefde, ende opten rechten wech des Heeren wandelde, in allen des Heeren wille doende, wat dunckt u, soude hy so alles ghedaen hebbende, dat hem bevolen is, oock meer gedaen hebben dan hy schuldigh is om doen?

I. Neen.

G. Hy soude dan noch ghelijckewel een onnutte Knecht wesen voor dien grooten (ende zijns niet behoefighen) Heere, doch niet onnutte voor hem selven, also hy

selve dan sijns ghetrouwen (maer gheensins die Heere zijns) dienstes ghenadelijck soude ghenitten.

I. Dat is waer, ende sijn meestendeel Christi woorden selve.

G. Laet ons nu comen tot ons allen, die veel al ter helft toe onses weegs, ofte levens, ons selven schendelijck in zondighen ende dolinghen verlopen hebben, ende midtsdien recht strafwaerdigh sijn. Laet ons daer by nemen dat wy van dan voorts aen, ons so volcomentlijck bekeeren totten Heere (dat waerlijck gantsch seltsaem gheschiet) dat wy nerghens inne zondighen ende stadelijck Linierecht wandelen in den wegh van des Heeren gheboden. Nu vraghe ick u, of wy so die reste wel doende ende recht wandelende, meer doen dan wy (oock dooral 't leven) schuldigh sijn te doen?

I. Neen.

G. Hier en schiet in sulcken recht bekeerden mensche dan gheen weldaedt of goet werck altoos over.

I. Neen.

G. Dat houde ick mede. Want hy comt dan noch te kort aen al sijn voorgaende zondighen ende doolinghen.

I. Hy doet.

G. Soo ghebreecken meest elck mensche goede wercken ende verdiensten voor hem selve.

I. Dat volght.

G. Die selfs te kort uyt comt, en mach van sijn overvloet (dat hy niet en heeft) gheenen anderen metdeelen.

I. Ick moets bekennen.

G. Naedien wy't dan alt'samen van de overvloedigheyt Christi ontfanghen genade en ghenade, so mach oock geen mensche voor eens anders menschen zonden ghenoech doen.

I. Ick mach daer niet teghen.

G. Het is dan alleen die onnoosele, onschuldige ende rechtvaerdige Christus Iesus, die alleen overwaeyende van ware heyligheyt, gherechtigheyt, ende waere verdiensten, allen menschen, sulcks gheloovighe ende boetvaerdigh begheerende, 'tselve genadelijc mededeelt, die groote gaten van dolingen met sijn recht gaen stopt, ende 'tgebreck van sulcke rechte armen van gheest met sijn overvloedigheyt rijckelijck vervullet. Seght nu, broeder, is dat niet al waerdigher Gode ende Christo die rechte Eere toe geschreven, dan ghy lieden doet met uwe verdiensten ende mededeelingen der selver aen anderen van uwe ghedroomde overtallighe goede wercken?

I. Ick moet ja bekennen broeder, oock dat ickx noyt also inghezien hebbe, die Heere wil mijn verstandt voorts verlichten.

12. Of alle lust zondigh is.

A. B.

In een selve Herberghe waren van verscheyden plaetsen te voete gekomen twee persoonen, waer af d'een A. der leeringhe van David Iorissoon toghedaen was. D'ander B. began te eeten van swart rogghen broodt met een stuck gastigh speck, segghende, noyt beter smake noch meerder lust in't eeten ghe-

hadt te hebben dat hem moght ghedencken. Dit hoorde A. die met een swaermoedighe zucht treurighlijck seyde: Ach Heere Godt hoe verwildert die mensche, die met sijnen lusten sich aldus afkeert van u hooghwaerdigheyt totten snooden Schepselen.

Als nu B. dat alles onghemerckt liet, hoewel hy verstondt die pijle op hem gheschoten te sijn, soo en moght d'ander sijn arghernisse van deses mans eeten met lusten, nochtans niet onghemerckt laeten, ende seyde tot hem also: Ick hoore uyt uwen monde, vrundt, dat ghy met grooter lusten eetet.

B. Dat is waer, vrundt. Ick vinde nu oock het spreekwoordt waerachtigh, dat hongher raeuwe boonen soet maect, dat hongher die lekkerste kock is, ende dat hongher die smaeckelijckste sauce is.

A. Waer't niet beter dat Godt u smaeckelijckste wellust ware? Die is immers 't alderbeste goedt, hoort daer die meeste luste niet?

B. Ick spreekte, vrundt, van lijflijeke, niet van der zielen luste. Dat behoordy wel ghemerckt te hebben uyt mijne woorden van eeten, van hongher, van raeu boonen, ende van sauce.

A. 'tSy des lijfs of der zielen lust, daer af ghy spreekt, so komtet noch al op een uyte, ten waer ghy wilde lochenen, dat Godt so wel des lichaems als der zielen schepper zy.

B. Gheensins.

A. So komt Gode even soo wel alleen die luste des lichaems als der zielen toe. Of hebdy noyt ghelesen dat Godt in allen Moysaischen Offerhanden het vet vande slachtoffer voor hem alleen heeft uytghesondert? Wat is dit vet doch anders dan die luste? Daeromme ghelijck Godt doe 't vet van den Dieren voor hem alleen behieldt, also mede behoudt hy nu noch die luste van onse dierlijke lichame, dat het rechte slachtoffer is, alleen voor hem.

B. Ghy bestaet, vrundt, met allegorien, (die maer pleghen by maniere van ghelijckenissen te verclaeren of te beteecken) u voorstel te bewijzen, ende dit noch met seer krancken onderscheyde. Want niet onse sichtbare, natuerlijck, maer ons onzichtbare, over natuerlijke lichaem ofte vleesch, het rechte slachtoffer is, welcke argherene handen ende voeten men moet afsnijden, ende 'twelcke men met sijnen lusten ende begheerlijckheden moet cruycen, blijvende noch het natuerlijke ende sichtbaere Lichaem onghequetst, ghezont ende levendigh. Dit's de eerste onbescheydenheydt, d'ander is niet cleynder. Want ick achte ghy immers wel verstaet, dat onkunde onminne maect, ende dat niemant lust mach hebben tot Gode, sonder kennisse van sijn hooghwaerdighste goedtheyt, ende alder behaeghlijckste schoonheydt.

A. Dat weetmen wel.

B. Nu weetmen oock wel dat onse zichtbare lichaem ende vleesch wel gevoelen heeft van tastelijke dinghen, maer gheensins verstant van gheestelijke dinghen om Godt te kennen, so die verstandele krachten alleen bestaen in der zielen.

A. Dat zy mede also. Maer waer heen wil dese uwe Philosophie?

B. Tot bewijs dat het zichtbare vleesch of Lichaem Gode niet kennen, noch lust in Gode hebben en mach, 't welcke die tweede onbescheydenheydt is, die ick bevondt in uwe woorden. Want daer eyscht ghy van onsen vleesche 'tgunt Adams vleesche oock voor den val selve niet en vermoghte.

A. Nochtans make ick daer zonde af, als ick lust ghevoel in mijnen lichame.

B. Dat's nu een ander reden. Want hier segdy wat ghy doet. Maer hier uyt volghet niet dat het quaet is lijflijeke wellust te ghevoelen.

A. Dat is nochtans mijn ghevoelen.

B. Dat hebby doch niet recht bewesen te sijn.

A. Soudt ghy wel connen bewijsen dat die lijflijcke wellust goet zy?

B. Dat bewijs eyscht ghy t'onrecht van my, daer u toestaet u segghen te bewijsen, te weten, dat zy quaet zy. Doch ziende dat ghy self daer gheen moet toe en hebt, wil ick die goet te sijn bewijsen, te weten, voor den goeden ende bescheydenen, maer niet voor den quaden ende onbescheydenen menschen.

A. Ick mach niet gelooven, dat het gunt in sich selfs quaedt is, yemanden goet mach sijn.

B. Ic ooc niet, want dats so onmogelijc alst is dattet vyer yemant mach verkoelen. Maer ghy onderscheyt hier ooc niet wel die dingen die van selfs goet sijn, die van selfs quaet sijn of die middelbaer sijn, ende mitsdien den goeden goet, maer den quaden quaedt. Alle deughde is van selfs goet, ende maect allen daer zy inne is goeder of beter. Alle zonde is van selfs quaedt, ende maect allen daer in zy is, quader of ergher. Maer dit is anders met des lijfs wellust, die middelbaer is, ende daerom uyt haer self niemanden goedt of quaet en maect, dan het ghebruyck of misbruyck hier by comende, doet dit alles inden mensche. Maer nadien wy van de lijflijcke wellust spreken, ende onmogelijck is, dat yemant recht van een ding spreken, swijghe dat ghebruycken mach, sonder te verstaen waer uyt het voortkomt, of tenminsten waer toe het streckt of ghegheven is: Soo wilde ick gaerne uyt u hooren waer uyt die lijflijcke wellust voort komt, ende tot wat eynde Godt die in den menschen heeft laten worden.

A. Dat soude ick wel willen hooren uyt u, die daer meynt met goeden onderscheydt af te connen spreecken, so ick mercke.

B. Het sal u gheworden, wildy my recht antwoorden.

A. Daer ick sal connen.

B. Hebby uyt uwes wetens ghesont van lichame, ende seer hongerigh wesende, goede spijse ghegheten, sonder lust te gevoelen onder 't eeten?

A. Neen.

B. Hebby oyt ghesont ende recht dorstigh sijnde, goeden Dranck ghedroncken, sonder luts te ghevelen in't drincken.

A. Neen.

B. So hebby (acht ick mede) noyt vermoeyt sijnde u gherust, seer kout sijnde, u gewermt, langhe Venus ghederft hebbende, haer ghenooten, sonder 't ghevoel van lichamelijcke luste.

A. Noyt.

B. Wy hebben nu hier al ghevonden den rechten oorspronck of baer moeder van de

⁺lichamelijcke lust, 'twelck 't een Lidt mijnder vraghen was.

A. Welck is die?

⁺*Oorsake van lyflijcke wellust.*

B. Noodtdruftigh gebruyck van des lijfs behoefte. Want het onmogelijck is dat een ghesont lichaem yet van dat hem noodtdruftigh is, tot onderhout of sterckinghe der natuyren, mach ghenieten of gebruycken, sonder lust daer inne te ghevoelen, soo nu wel is ghebleken uyt u eyghen belijdinghe, van de lust in't hongherigh eeten, int dorstigh drincken, int vermoeyt rusten, etc. geleghen sijnde.

A. Dat schijnt wel so. Maer welck acht ghy nu het eynde daer toe zy strecken of ghegheven sijn soude?

B. Dat merckt men licht uyt het voorseyde: te weten tot wechneminghe van de verdrietigheyt die ghelegghen is in de onderhoudinghe van de natuyre der menschen, sulcx dat die luste den mensche genoeg streckt een waghden op den wegh des levens, tot vermaeckelijcke rust van de vermoeyde nature, suyckerende also veel bittere moeyelijckheden met die soete luste. Boven dien streckt zy ooc tot voorhoedinghe van veele manslchtigheyden, die de menschen uyt swaerder vermoeytheden lichtelijck met strick, swaerd, fenijn, ende anders hen selve souden aen doen, om van sulcke vermoeytheden ontslaghen te sijn, so die vrolijcke luste sulcke swarigheden, niet anders dan der Zonnen radien den dampighen nevelen, doet verdwijnen. Wie mach nu lochenen dat hier in opentlijck ghemerckt werdt die wijsheyt ende goedigheyt Godes, machmer dan oock eenigh quaedt in vinden?

A. Dat schijnt nu wel neen. Maer in't misbruyck seghdy het quade ghelegghen te sijn: Welck is datte?

B. Als die onwijse mensche van 'tmiddel sijn eynde maeckt, ende in sulcker wijsen den wegh voor beter houdt dan die stadt of des wegghes eynde, dat het eynde niet meer achtende, stille blijft zitten opten wegh.

A. Verclaert my dat beter.

B. Het naeste eynde vande lijflijcke lust is wechneminghe van die verdrietigheyt des lijflijcken Levens, ende onderhout van ghesontheyt ende natuyre. Hier af is weder het naeste eynde, vorderinghe op den wech der Deuchden. Hier af is oock het naeste eynde, ghenaeckinghe totter stadt Godes, voorts goet worden, 'twelck saligheyt is der zielen, het edels[t]e deel des menschen. Of acht ghy't anders?

A. Neen ick.

B. Als dan yemant hem latende duncken dat hy leeft om te eeten, te drincken (als een Heyden wonder wel seydt) ende andere lijflijcke lusten te ghenieten: Soo worden dese sijn uysterste eynde, hy blijft opten wegh zitten, comt nimmermeer totter Stadt Godes, ter deughden, tot goetheydt noch saligheyt: Is dat niet wel te recht een misbruyck der lusten te noemen?

A. Iae't voorwaer. Soo bejaeghtmen 'tsnootste met versuym van 't beste, ende dit doet (leyder) meest elck. Dit hout het volck oock uyster ruststadt. So zette sich het volck van Israel neder om te eeten ende drincken, ende heure ruste daer in soeckende, ende dat voor 't beste houdende, ende waren zy niet begeerlijc nae't beloofde Lande, maer sagen behaeglijcker te rug na de Vleespotten Egypti, ende daerom en quamen zy oock niet in de rust des Heeren, maer storven, ende bedorven opten wegh. Van'tmisbruyck der lusten hebby my vernoeght. Maer en heb noch niet ghehoort van't gebruyck.

B. Men machs niet beyde teffens seggen. Het misbruyck gaet meest voor inden menschen ende derhalven oock in mijne woorden. Also acht ick het rechte ghebruyck

van lijflijske lust te zijn dat sy ghenoten werde tot heuren rechten eynde ende met danckbaerheydt: Het rechte eynde is, dat sy als Dienstmaerte volghe, maer niet als Vrouw voor en gae. Dit is als wy eten, drincken, ende ander lijfsnootruftigheyden bestaen te ghenieten, niet uyt een voorbeeldelijcke aenlockinge tot die soete luste, soo dat wy eten of drincken om des lusts willen: Maer als wy eeten ende drincken om der natueren vermoeytheyt te stillen ende die stercke gesontheydt te onderhouden, ten eynde wy voorderlijck spoeden mogen opten wech der stadt Godes waert, tot Gode waert, ende tot self goet worden, ende dat hy nu in't ghevoel van dese luste, dat vet of die luste Gode opoffere met waerdighe danckbaerheydt, dat zijn wijse goedtheyt ooc door sulcke middelen den menschen heeft willen aenlocken ende voorderen ter deuchden: dan dient dese lijflijske lust ons ten goeden: anders dienen wy haer ten quaden, ende dan vordert sy ons tot God, anders treckt sy ons af van Gode. Daer hebby, so ick cortste mochte, van't rechte ghebruyck der lijflijsker lusten, meer verklaringhe dan bewijsinghe, bereyt omme bewijsinghe vorder te doen, indien ghy meer begheert.

A. Neen, my vernoecht voor dese reyse, ic wil nu op mijn reyse, ghy oock haest op u reyse, God vordert ons allen spoedelijck opter deughden reyse.

B. Amen.

13. Of waere Deughde haer selfs niet en kent.

A. B.

A. Hebby noch gheen beter ghevoelen van Sebastiaen Franck, dan ick in u merckte als wy laestmael van sijne Schriften spraecken?

B. Waer inne dat? 't Is my nu uytten hoofde?

A. Dat ghy dorst seggen dat hy daer inne gedoolt hadde, als hy schreef dat ware deuchde haer self niet en kent.

B. Bastiaen Franck seyt selve, dat het geen mensch alles en weet, dus soude hy niet qualijck ghenomen hebben, of hem yemandt geseyt hadde, dat hy erghens inne doolde, gemerckt hy self oock een mensche was.

A. Of hy erghens inne mach ghedoolt hebben, en wil ick niet wederpreken, maer hier inne heeft hy voorwaer recht gheschreven, want die Zonne ziet ofte schijnt haer self niet.

Die deughde is so teeder, ende haer self soo onbekent, dat zy eer alle dinghen ziet dan haer selve.

Een vroom Mensche ziet niet dan sijn onvolcomenheyt voor ooghen.

Schoone luyden die haer selfs kennen, ende hare schoonheydt weten, die sijn niet schoon, maer werden stout, hooghmoedigh, ende verheffen sich van haer schoonheydt, so dat zy even daer mede alle schoonheydt ende gonste voor Gode ende den menschen verliesen, also men seydt: Sy weel wel dat zy schoon is, men behoeftse voor gheenen spiegel te brengen. Also is deughde gheen deughde, als zy haer selve ziet ende weet, maer een aenghenomen huychelrye ende schijn. Dat seydt Franck. Wat dunckt u daer af?

B. Ick acht niet hooch wie vanden menschen wat seydt: Maer wel wat gheseyt wort. Ick hoor daer wel veel gheseyt, maer sie niet altoos bewesen te sijn.

A. Ick verhaele u Francks woorden op een plaetse, die hy moghelijk op een ander plaetse bewijst. My wondert dat ghy bewijs eyscht van Franck segghen, nadien ick wete dat ghy veel van hem houdt.

B. Ick gheloove Franck schriften nerghens, om dat het Franc schrijft, maer over al daer hy sijn segghen met Schrifture bewijst. Dat doet hy hier niet. Dus gheloove ick hem hier niet.

A. Nadien ghy anders houdt, ende ick my niet en onderwinde Franck segghen voor te staen, maer ghy hem in dese saecke onwaerachtigh gheschreven te hebben, u laestmael ondernaemt te bewijzen, so dunckt my dat u sulck bewijs wel soude voeghen.

B. Ghy seght wel, ick wil't doen, antwoordt ghy maer.

A. Ick sal.

B. Maer eerst ist noodigh, om verwerringhe te vermijden, dat wy verstaen wat Franckx meeninghe hier inne zy gheweest.

A. Het is.

B. Wat verstadly die te sijn gheweest, datmen die deughde niet mach zien met lijffijcke ooghen? Soude dat sijn meeninghe sijn gheweest, ick gave hem recht.

A. Neen hy meynet so niet.

B. Hoe dan? Dat die deughde haer selve niet en ziet?

A. Die mensche meynt hy.

B. In een ander, of in sich selve?

B. Meynt hy dit als zy is in de bloote verbeeldinghe, inder hopen, ende noch niet teghenwoordelijck in affectu, ofte beweeghlijcke tochte des herten, so moet ic hem recht gheven: Want daer zy niet en is in der Waerheydt, en mach zy niet ghesen worden dan in een wane. Welcke wane van te hebben eender Deughden die men noch niet en heeft, mach, ja moet die mensche daer sy is, immers verheffen, ende verhoeverdighen. Meynt hy't so?

A. Neen. Hy meynet daer die deughde in der waerheydt nu al teghenwoordigh is inden mensche, daer is zy noch so saert of teder dat zy haer selve niet en kent.

B. So acht ick mede sijn verstant hier in gheweest te sijn, ende hier inne moet ick hem onrecht gheven, door dese redenen. Ick hoor uyt uwe woorden wel, dat ghy houdt datter ware Deught hier mach wesen in een mensche. Doedy niet?

A. Ia ick trouwen.

B. So mach oock die zonde.

- A. Alsoo. Die is (leyder) al te veel, ende al te waerachtigh in den menschen.
- B. Is die zonde niet een leelijcke, onrechte ende quaede ghedaente des ghemoedts?
- A. Iae.
- B. Deughde is daer teghen een schoone oprechte, ende goede ghedaente des ghemoets.
- A. Sy is.
- B. Ist oock moghelijck dat yemant hem self recht can kennen?
- A. Ia, door die Godtlijcke verlichtinghe.
- B. Mach oock yemandt hem self recht kennen, sonder wel te kennen die ghedaente sijns ghemoets?
- A. Neen.
- B. Die zonderlijck is, hoe kent hy sijn's ghemoets ghedaente?
- A. Leelijck, onrecht ende quaet dat is zondelijck.
- B. Hoe kent die deughdelijcke Mensch sijns ghemoets ghedaente?
- A. Schoon, oprecht, ende goedt, dat is Deughdelijck.
- B. Mach oock yemant zijn eyghen zondelijckheydt recht kennen, sonder te kennen sijne zonden?
- A. Gheensins.
- B. So en mach niemandt sijn deughdelijckheydt kennen, sonder te kennen zijne Deughde.
- A. Alle Deughde comt van Gode, maer de zonde comt van ons. Daerom machmen die zonden wel noemen onse zonden, maer niet de deughden onse deughden. Want het sijn Godes gaven.
- B. 't Sy so. Wy willen daerom nu niet twisten, maer maeckt die deughde oock yemant deughdelijck so langhe zy buyten hem blijft?
- A. Neen.
- B. Sy moet dan in den mensche sijn, sal zy den mensche deughdelijck maecken. Gelijck gheen Medecijnen (hoe ghesondt oock) den krancken ghenense, so langhe zy buyten hem blijven, maer in hem comen maken zy ghezont.
- A. Alsoo ist.
- B. Ghelijck niemandt hem selve zonderlijck mach kennen, sonder te zien die zonden die in sijn ghemoedt sijn: Alsoo en mach niemandt hem selve deughdelijck kennen, sonder te zien die deughden die in sijn ghemoedt sijn.
- A. Dat is't gheschille selve, dat laet ick niet toe.
- B. 't Is al toeghelaten ende besloten uyt 'tgunt gheseyt is. Niet te min ick wil pogen u voorder te verghenoeghen. Maeckt onkunde niet onminne?
- A. Het doet.
- B. Maeckt alle aenschouwen van schoonheydt of goetheyt gheen liefde, immers, begeerte tot schoonheydt of goetheyt?
- A. Het maeckt. B. Mach een blinde in der Zielen die schoonheydt of goetheyt

Godes oock aenschouwen? A. Gheenzens. B. Soo en mach hy oock die ware liefde Gods in't herte niet ghevoelen. A. Neen. B. Nu gheve ick u te bedencken of Christus die blindicheydt des herten niet soo wel en geneest als des lichaems. A. Ia hy. B. Die genesene soude dan Gods schoonheydt ende goet heydt in't licht der waerheydt aenschouwende, oock in zich ghevoelen ende weten die beweginghe des herten die sulcke tocht der liefde, tot die schoonheydt, uyt dat aenschouwen veroorsaect zijnde, nootsakelijck mede brenghet. A. 't Is sulcks. B. So volcht nu dat even soo seeckerlijck als die ghesont ghemaecte blinde mochte segghen, een dinck weet ick, dat ick blindt was ende nu zie: even soo sekerlijck oock sulcke genesene van der zielen blintheydt oock souden mogen segghen, dat sy weten dat sy nu zien, ende (volghens die kennisse vande schoonheydt ende goetheydt Gods) dat sy hem lief hebben, ende dat sy zijnder aerdt, dat's der Godtlijcker naturen deelachtich zijn gheworden. Of meyndy dat sy twijfelijck ende sonder kennis door den Gheest tot Gode roepen Abba Vader? Of moghen sy onseker blijven, daer Godes Geest henluyden sekerlijck betuycht, dat sy zijn kinderen Gods? segt noch, mach onse conscientie of gheweten niet sekerlijck met ons weten wanneer wy sonden doen? A. Ia wel te keure. B. Soo mach sy oock met ons ende wy met haer seeckerlijck weten wanneer wy deuchde doen. A. 'tSchijnt soo. B. Soo moet oock schijnen dat wy die deughde in ons geschiedende ende in ons woonende, zien, kennen ende weten moghen, ja moeten, want seker (om u noch meer te voldoen) hout ghy selve, soo ick uyt u mont nu hebbe ghehoort, dat onkunde onminne maeckt. A. Dat is soo. B. Watmen niet en bemint en begheert men niet. A. Alsoo. B. Wat men niet en begheert dat en benaersticht noch en verkrijchtmen niet. A. Soo ist. B. Mach niemant die deuchde kennen, soo en mach oock niemant deughde verkrijghen, deuchdelijck worden, nochte in't deughdelijck worden verblijden, seker soo niemant die deuchde in hem selven zijnde mach zien noch kennen: Hoe mach yemant weten dat hy de deuchde heeft verkregen van Gode? Hoe mach yemant hem van't verkrijgen der deuchden verblijden? Hoe mach yemant waerachtelijck hier weten dat God ghetouw is in zijne beloften? Entlijck, hoe mach yemant Gode dancken van de ontfangen gave, als hy die niet en mach weten, zien, noch kennen, dat hy die heeft? Daer F. seydt van een schoone vrou te verheffen in haer schoonheydt, is al te breet geseyt, want een deuchdelijcke vrouwe mach met Sara, Hester, Iudith, Susanna ende andere Heylige schoone vrouwenn, haer schoonheydt soo wel aenschouwen tot een ootmoedige danckbaerheydt Godes: als een onwijse vrouwe haer schoonheydt tot een verhoovaerdiginghe ende verachinghe Gods, daer uyt dan blijkt dat het aenschouwen van eyghen schoonheydt niet nootsakelijck doet verhoovaerdigen, alsoo mede is het aenschouwen der deughden in ons geenzens oorsaecke van hoovaerdije, maer veel eer een noodtlijcke oorsaecke van ootmoedige danckbaerheydt Godes, want alle deuchden zijn soo t'samen gheketent, datter geen mach zijn sonder wijsheydt, of sonder ootmoedicheyt, die wijsheydt weet wiens die gaven zijn, te weten Godes, van wien alle goede gaven komen, soo leert oock Paulus dat wy ontfanghen hebben den Gheest Godes, op dat wy souden mogen weten wat ons al is gegeven van Gode. Dit weten maeckt dat die Mensche die gaven geensins hem selve toe mach schrijven, maer moet die Godes ghenade toeschrijven, ende dien daerom dancken met vreuchde. Alsoo mede en lijdet ware ootmoedicheydt gheenzens dat die Mensche, daer zy inne woont, hem verheffe. daer dese wortele der deughden u niet en is, en mach geen deughde zijn: maer zy is, en mach geen verhoovaerdiginghe vallen in den Mensche, nu al ootmoedich zijnde, ende wetende

dat hem alle schande ende smaetheydt toebehoort, door zijne sonden, daer door sulcke oock stadelijck segghen: niet ons Heere, niet ons, maer dijnen name sy lof of glorie. A. V reden schijnt waer, ende ick gheloove dat Franck hier in ghehadt moet hebben een ander meeninghe dan die woorden luyden, als dat ware deuchde haer self niet in den mensche en kent, als des menschen eygendom, maer dat die mensche die los heeft in den Heere. B. Dat moch wel waer zijn.

14. Van Achterclap.

A. B.

IN een Schip voeren te samen verscheyden luyden, onder welcke een Catholijc. A. veele quaets began te spreken van een Geref. die daer niet en was, noemende den selven een Godloos, een verleyder, een Lijbertijn, ende een aertsche Ketter. dit verdroot een vroom Geref. B. langher te aenhooren, ende vraechde den anderen of hy die persoon, van de welcke hy soo veel quaets seyde, oock wel kende, ende mede ghesproken hadde. A. Neen ick, noch ten lust my oock niet met sulcken heylosen mensche kennisse te hebben of met te spreken. Ten voecht oock geen Christen man. B. Voeghet een Christen ooc wel van yemanden quaet achter rugghe te spreken? A. Voeghet een Christen oock wel te doen teghen die Wet der natueren? Ick meen datmen een anderen doe als men gaerne ghedaen ware?

B. Neen geenzins, maer doet ghy nu so? A. Hoe anders? soude ick niet wel willen dat yemant my waerschoude voor een bedriechlijcke Coopman, of voor een bankeroutier? Hoe veel te meer voor een Ketter ende verleyder daer't gheen geldt geldet, maer eenighe verdoemenisse der zielen? dat doe ick hier mijnen even mensche, die daer op achten wil, waerschouwende elc voor sulcken bedriechlijcken verleyder, Ia moorder der zielen. B. Het komt dan uyt eenen yver, soo ick hoore. A. Ia vryelijck. B. Die Ioden, onsen Heere achter rugge lasterende, deden't oock uyt yver tot haer religie, die was vals, Christi waerheydt ondeckte die valscheydt voor den volcke, sy quamen in schande, hunluyden ontbrac waerheydt om haer valscheyt te verschoonen, doe bruyckten zy loghentael om die waerheydt leelic te becladden, die grouwelijck te maecken in des volcks ooghen, ende hem alsoo 'tgheloove by den volcke te benemen, hatich te maecken, ende inden doot te helpen, soo't noch geviel, dit was oock een yver. A. Die mijne is soodanich niet, dat was loutere haet teghen die waerheydt. Maer dit is in my niet dan liefde tot mijn naesten. B. Doet die liefde oock quaet op datter goet uyt soude komen? A. Neen B. Is loghen dichten of nasegghen gheen quaet? A. 't Is. B. Weet ghy oock wel dat het quade dat ghy van desen man achter rugge seght, waerachtich is? A. Sond'ick dat niet weten? hoe soude icks dan komen te segghen? of soudy wel meenen dat icks uyt mijnen vingher zuyghe? B. Dat ghebeurt wel van Menschen. Immers die deuchtljcke Pharizeen inden schijne, deden sulcx van den onschuldighen Christo. Doch wil, noch mach ick u sulcks niet toebetrouwen. Maer mach't niet wel zijn dat d'eerste seggere van sulcks, 't selve verziert heeft, ende dat ghy buyten u weten een loghen seght? A. Dat ben ick seker neen, 'tis al te gheloofwaardighen man daer icks uyt hebbe. B. Al waer't oock een Bisschop selve, zwijghe eenigh Pastoor, soo mach hy soo wel lieghen als die geheele raet van de nouderen der Ioden tot Ierusalem, doen sy den wachters van dien grave cochten om te seggen dat Christi Lichaem ghestolen ware gheweest. Alsmen om grootachtbaerheydt van persoonen wil ghelooven: wie soude die ouderen ende raet niet ghelooff hebben? Maer ick mercke uyt u woorden dat ghy metten man selve niet ghesproken noch sulck quaet uyt zijnen monde niet ghehoort en hebbet. A. Wat soude dat? Ick hebbe den verleyder noyt ghezien. B. Soo moechdy niet seker wesen, dat het quaet by u van hem gheseyd waerachtich is, ende van hooren seggen liechtmen veel, soo men seydt, soo men bevindt, ende soo men uyt het ghene ick nu gheseyd hebbe, moet toelaten, nu geve ick u te bedencken of ghy hier niet openbaerlijck en sondicht teghen 'tghelofte, ghy en sult gheen valsche tuychnisse gheven. A. Wat weet ghy of't valsch is? B. Ghy en weet niet dat het waer is, ende boven zijn weten wat voor waerheydt te segghen alleen uyt een wanen of meenen, is valscheydt, daer inne datmen een onseker meenen voor een seker weten betuycht. Dat is oock 'tghene daerom men den valschen eedt meyneedt of meyneedicheyt noemt, dat is 'tgunt men uyt meenen betuycht. Lieve man wat doet ghy hier doch anders? Is dit al een rechte yver, of is de liefde met u? Die doet (bekendy selfs) niet quaets op datter goet uyt soude komen. Dit valsch tuychnisse gheven, ende dit achterclappen is quaet doen, hoe mach dit dan liefde zijn? Immers ghy besondicht u selve dootlijck in't seker, om een sonde oft quaet van een ander dat u noch onseker is, dat achte ick niet wijselijck noch Christelijck ghedaen te zijn. A. Machmen van een Ketter te vele quaets segghen? B. Alsmen wetende, niet dan waerheydt seydt daer't nut is, ende doetmens niet te vele: maer alsmen't uyt wanen voor seker seydt, soo ist al te veel datmer af seydt. A. Het moet u vrunt zijn dat ghyer dus voor vecht, soo dat ick van

hem sprekende u selve oock treffe. B. Alle Menschen zijn my soo vrundt dat ick elck voor goet houde, soo langhe my zijn quaetheydt niet naeckelijck en blijckt. Het mach wel zijn dat ick des man noch van name, noch persoone en kenne. A. Dat gheloove die wil, waer't soo, wat soude u doch porren eenen onbekenden man soo te verantwoorden: B. Moghelijck 'tselve dat ghy u selven seght (ist waer dat weet ghy) eenen onbekenden te beschuldighen achter rugghe. Of meendy my sulcken dier te zijn, dat ick redene ende die wet der natueren derve. Het waer my lief dat anderen daermen quaet van my achter rugghe clapte, my verschoonden: Ben ick dan ook niet wettelick schuldich den afwesenden man te verschoonen? Als. B. dit al geseyd hadde, sprack een vanden anderen luyden inden Schepe alsoo. Die goede man doet Christelijck ende eerlijck, dat hy den beschuldichden afweser verantwoordt, want sonder twijfel elck hadde gaerne datmen hem soo dese, ende in dese wet seydt de Heere self die gantsche Wet ende Propheten begrepen te zijn. Soo ist oock veel eerlijcker sake by allen eerlijcken luyden datmen den ghene die hem selve niet en mach verantwoorden, achter rugghe verantwoordt, dan datmen hem wroeghe, beschuldighe, ende bekladde. Hy is wijs ende wel gheleert, die alles ten besten keert, dat doet oock die liefde, die en denckt niet archs, ende dese is het eenighe merckteecken der Christenen.

15. *Van't niet mishooren.*

A. P.

EEn Pastoor in den Roomschen kerckke bemerkte dat zijn Broeder. A. Niet meer als voormaels zijn Misse quam hooren. Dit verdroot hem, nam voor hem zijn Broeder daerom te straffen, ende besocht derhalven zijnen Broeder op een tijt als hy hem dacht ledichste te vinden, 'tgheviel soo, en vraeghde zijnen broeder waerom dat hy soo stadelijck bleef uytter Missen. A. Om niet te missen, broeder. Pastor. Wat soudy missen, of waer inne? A. Mijnen dierbaren tijdt soude ick verliesen ende missen in't mishoren, ende boven dien oock missen in't misdoen teghen mijn conscientie. P. Verliestmen tijdt in goet doen? A. Is mishooren of misdoen dat goet doen? Heer broeder. P. Ghy spot mijnder broeder, dit's my leedt dat u die Calvinisten dus verleyden, acht ghy het hooren van de dienste Gods inder Missen quaet doen? Hier af spreke ick ende niet van mishoren, twelck qualijck doen ende qualijck hooren is. A. Hoort die duytsche niet mis in u latijnsche missen: wat magh hy uyt u prebelen in een tale onbekent verstaen? Ick meyn een hooren dat vergheefs is? Maer broeder, om ernstelijck te antwoorden op u goede meninghe ende liefde tot mywaerds die ick meer prijse dan u misverstant ende mishandle in't misdoen: soo weet dat icks voor ydelheyt houde datmen een vergeefs werckt doe dat God verbiet. Hout ghy dit anders. P. Neen ick, maer onrecht ist dat ghy dit opter heyligher missen voeght, want 'tis geen vergheefs werck datmen die hoort, noch 'tis oock geen werck dat God verbiedt, maer God ghebiedt dat. Dus dooldy hier grofflijck in beyden. A. Ick hout anders. Onse Heere seydt, te vergeefs dientmen my met leeringhe ende gheboden der menschen, dus is die dienst een vergeef ende ydel werck, soo wel voor den mishoorder als misdoender. P. Ghy spot noch al met die woorden, oock dooldy in't invoeren van de Heylighen Schrift, die ghy niet en verstaet Broeder. Dat's ons dincks ende geenzins der leecken saecke. A. Hola broeder hola, gaet niet te verde met u luyden alleen den Heylighen Geest toe te eyghenen. Godt geeftse noch wel ongheleerde visschers. P. Ten geschiedt niet altijdt dat eens geschiet is. Maer doe dorst ghy een menschen leer ende gebodt noemen, 'tgunt onlochbaer is die leere ende 'tghebodt Christi? Is dat gheen lasteringhe ons HEEREN? A. Dat doe ick niet. P. Ghy doet, want Christus selve heeft die Misse geleert ende geboden, ende ghy noemt dat menschen leer ende gebodt. A. dat blijkt my niet. P. Heeft dan Christus het Avontmael niet ingeset? A. Iae hy, maer is dat die Misse? P. Wat anders? is dat die misse niet? Brack Christus daer t'broodt niet? seyde hy niet neemt ende eet dat's mijn Lichaem? Of hebby al dit niet ghelesen? A. Iae wel: mael at Christus van dat broodt alleen, als ghy luyden inder Missen doet? P. Neen, maer hy gaf't zijn Longers. A. Waerom eet ghy't inder Missen alleen ende gevet niet ons luyden u Longers in der leere zijnde? P. Om dat ghy luyden gheen Priesters en zijt, als alle die Apostelen waren, dien hy't gaf. A. ghy luyden en gevet oock uwe medegesellen den Priester niet, die mostender xij. om u Outaer staen, maer dat overgheslaghen, is dit dan een Misse, ende is die alleen voor u, die Priesteren zijt inneghestelt, eeten die alleen, van den broode ende niet wy leken: soo doen wy recht als wy u die Misse alleen laten doen, ende voor u alleen laten behouden, te meer noch ghemerckt Christus dat Avontmael inghestelt heeft, om vanden broode zijns Lichaems te eeten? ende niet om dat maer te aenschouwen, gelijk nu een hongerighe mage niet versaet en wort

van't aenschouwen der spijsse sonder eeten: alsoo magh gheen hongherighe ziele door't aenschouwen van u Hostie, sonder van't lichaem Christi te eeten versaet worden, maer moet ydel blijven door sulcken ydelen schouspel, segge ic dan noch onrecht dat icx voor my ydelheyt houde ende dat ick geen ydel werck en wil doen? Ist oock niemant dan den Apostelen, of u Priesters (nu inder Apostelen plaetse) te doen gheboden, soo en is ons u misse niet gheboden, die gaet ons dan oock niet aen, ende en sondighen daerom oock niet in't laten van't ghene ons niet en is gheboden, ymmers deden wij't, soo souden wy sondigen in't doen van't gunt niet ons luyden leek en toekomt, maer u luyden Priesters alleen.

16. Van't Vallen in Christo.

H. G. N.

H. G. vraeghde eenen N. na synen gevoele van den afval der Christenen. Die hem antwoorde, dat *men* so wel knechten ende huylingen als kinderen Gods Christen noemt, ende derhalven nodich waer om wel te antwoorden, te verklaren wat luyden hy met den naeme Christen meynde. H. G. Ick meen daer mede kinderen Godes, die door Christum uyt den doot in't leven syn verresen, soeckende altijd dat daer boven is ende niet dat op der aerden is, want zy zijn door Iesum Christum alle aertsche dinghen gestorven, ende haer hert is altijd

by Christo heuren schat inden Hemel. N. Soodanighe acht ick dat niet en moghen vallen uyt Christo. H. G. Dat's wel waer, soo langhe sy in Christo blijven. Maer voort dooldy, want dat sy moghen uytvallen betuyghen die woorden klaer: Die dat staet zie voor hem dat hy niet en valle, met vele andere dierghelijcke spreucken. N. Ghy maect weynich onderscheydts, ende dat verwerret u. H. G. Wat onderscheydt is hier te maken? die mensch is een godloos, of soodanighen Christen als ick daer heb uytghebeeldet. N. Die meeninghe soude wel duysent goethertighe luyden tot wanhopen voeren, sy mishaecht my. H. G. Laet hooren dan welck meeninge u behaecht. N. Gaerne. Ick vinde vijfderley aert van Menschen, van de welcke twee d'alderuyterste zijn (soo ghy hier stelt) aen weder zijden, als (om weluyt te beelden) duym ende kleynste vingherken, daer van ick d'een houde eene Sone Gods, door ware liefde tot het bekende goet in Christo sulcx met Gode vereenicht, dat hy onveranderlijck is in syn goede aert ende niet en mach uytvallen. D'ander daer teghen is die Godloose, nu mede door valsche liefde tot het goetghewaende quaet in Antchiristo metten duyvel sulcx vereenicht, dat hy onveranderlijck is in syne quade aert, ende niet scheyden en mach *vanden* duyvele, dit's een quade boom die gheen goede vrucht, ghelijck die eerste een goede boom is, die geen goede vrucht mach voortbrenghen. D'ander drie tusschen dese twee uysterste staende, zijn alle veranderlijck, so dat die twee naeste daer aen, moghen beter of arger worden, van ghelijcken die derde in't midden staende oock, waer af men d'eene noemt in de H. Schrifte, een bekeerde sondaer, d'ander een sondaer, ende die derde in't middel staende, een die noch eenvuldich ende onnoosel is, sonder deuchde ende sonder zonde, soo Adam was voor synen valle, als noch in het middel staende tusschen die zonde ende deuchde: maer ghesondicht hebbende was hy afgeweken, ende was een sondaer, oock quaet, maer noch veranderlijck staende tusschen de godloose ende bekeerde, in vryheydt ende vermoghen, so wel om zich argher ende onveranderlijck te maken in het quade, door die verdiepinghe, verherdinghe, ende gheheele vereeninginghe met het quade: als hy oock vry stont ende macht hadde om de roepende stem Gods, die hem voor quam na te volghen, ende hem weder te keeren ten goeden, soo hy oock dede, ende mitsdien wert een bekeerde sondaer. Ghelijck nu desen sondaer veranderlijck was, soo wel ten goeden als ten aldererchsten: alsoo staet die bekeerde mede noch veranderlijck, soo wel ten quaden, als ten alderbeste: want ghelijck hy macht heeft van Gode om zich te begheven ten alderbesten, te weten, in den state der kinderen Gods: alsoo heeft hy oock macht om zich weder te keeren ten zonden, want hy noch niet herboren en is, ende noch niet door de liefde Gods met het goede vereenicht, van soodanighe bekeerde sondaeren, dan die noch niet en zijn kinderen Gods, maer nu macht hebben, door 'taennemen van Christo, kinderen Gods te worden, ende oock sulcks te weygheren, acht ick geschreven te zijn, die daer staet zie toe dat hy niet en valle, ende gheenzins van soodanigen kinderen Gods of Christenen als ghy beschreeft, want ghelijck aende godtloosen, die des waerheydts liefde verworpen hebbende in een verkeerde zin zijn ghegheven, niet en is te kopen, also en is oock niet te vreesen voor sulcke kinderen uyt Gode gheboren, ende die niet en moghen zondigen, noch van den quaden aengheroert werden. H. G. seght my ghy, houdy dat die mensche in sonden steande, vry is om zich te bekeeren ten goeden, of niet? N. Hy is dan vry ten goeden. H.G. Soo moet hy ooc in deughden staende, wederomme vry zijn om zich ten quaden te bekeeren. N. Ghy spreect noch al sonder onderscheydt, by my u terstont aenghewesen, ende by u (soo ick nu mercke) niet verstaen. Want al ist so dat ick

seyde, dat die sondaer veranderlijck was, ende hy hem ten goeden mochte bekeeren, soo en seyde ick sulcks niet vanden Godloose, ymmers dien seyde ick dat onveranderlijck is in't quade, soo mede laet ick gaerne toe dat die bekeerde sondaer veranderlijck is, ende zich ten quaden mach weder begheven, soo ick geseyt hebbe, maer volcht daer uyte dat die uytGodtgeboorene weder mach afvallen? Immers naer u eygen wijse van besluyt soude men rechtelijck also mogen seggen. Die Godloose of duyvelsch kint en magh zich niet meer ten goeden bekeeren, als die nu onveranderlijck is inden onveranderlijcken duyvele. So volcht dat die heylighe ende 'tkint Godes zich oock niet en mach bekeeren ten quaden, als die nu mede onveranderlijck is in den onveranderlijcken Gode. Want dese twee zijn malkanderen contrarie, te weten, een kint des duyvels ende Godes kint. Weet ghy daer oock wat teghens? dit is naer u selfs bewijsreden, uytten contrarien ghenomen. Boven dien soude ick noch mogen segghen, dat die val van sodanighe kinderen Godes met sulcken woecker gebetert is, dat sy nu niet en moghen uyt vallen. Of, soo eenighe leeren, dat die eerste vryheydt was, dat men mochte niet sondighen, Maer dat d'onse veel grooter is, datmen niet en magh sondigen. G. H. dat houde ick mede, te weten dat die Christen niet en magh sondighen soo langhe hy in Christo blijft, maer anders niet. N. Wy zijn 'tgantschelijck eens in dit stuck, want soo langhe men in Christo blijft, en sondicht men niet, sonder sondighen en valtmen niet uyt Christo. Soo volcht nu nootlijck dat die eens te recht in Christo is door die wedergheboorte inghelijft, dat hy niet en mach afvallen van Christo. H.G. Neen wy zijn opt'hooghste hier in oneens, want wy houden't daer voor, dat sulck een noch al magh vallen uyt Christo. N. soo sydy't hier in niet alleen oneens met my, maer oock met u selve. H. G. dat segdy.

N. dat bewijs ick aldus. werdt oock yemant bestreden of aengevoechten tot sondighen sonder quade lusten? H. G. neen, N. sonder bestrijden of aenvechten en wert niemant verwonnen. H. G. soo ist. N. ghy luyden leerd self, dat een Christen niet te strijden en heeft teghen die sonderlijcke lusten, overmits haer hert door Iesum van de sondelijcke lusten ghereynicht is, so en worden sy daer af oock niet verwonnen, sondighen niet, ende en moghen niet afvallen van Christo. gemerckt sulck afvallen self sonde is, ende sonder sondighen niet en magh gheschieden. H. G. Dat bekenne ick sulcks, soo langhe sy in Christo blijven, en moghen die Christenen niet sondighen, maer anders niet. N. moechdy lijden dat ick by een gelijckenisse ontdecke u misverstant in desen? H. G. Ick mach wel lijden dat ghy't bestaet, maer het doen vermocht ghy, noch niemant, N. Ic sal dan die niemandt hier zijn: want ick sulcks inder waerheydts machte licht vermach. Neemt dat ons wech na 'tbeloofde landt een woeste Zee is, dat het Schip daer in varende sy Christus, dat wy in Zee in verdrinckens noot liggende, door den schipheer Gode, genadelijck in't Schip getogen zijn, ende gheberght oft behouden. Neemt noch mede, dat wy waerachtelijck weten dat wy, buyten 'tschip wesende, inde wilde Zee verdrincken soudent moeten, welck weten so crachtich in ons is, dat ons onmoghelijck is lust of begheerten te verkrijghen om over boort in de zee te springen, wat dunckt u, soudent wy oock mogen wt het schip springhen, oft het schip verlaten eer wy in de Haven waren ghekomen? H.G. neen. N. Ghy luyden leert selve, dat die Christenen in Christo Iesu blijvende, van gheen quaden inswermende ghedachten, oft sondighen lusten gequelt worden, doedy niet? H. G. Ia wy, 'tis oock sulcx warachtich. N. Mach oock yemandt sonder voorgaende quade ghedachten of sondighe lusten, sondighen, of sonder sondighen uyt Christo valllen? H.G. neen. N. So lange yemant noch in Christo is, en is hy niet buyten Christo. H.G. Neen. F. Die dan eenmael te recht in Christo is, en mach daer niet uyt vallen, na u eygen seggen. H. G. neen ick segge plat anders. N. Dat doedy doch mede, ende daerom seyde ick te recht dat ghy niet alleen met my, maer oock met u selven oneens zijt, hoort doch lief man, is die Christen, so ghy selve seght, in Christo, magh hy daer inne blijvende niet quaets dencken, immers so lange niet als hy daer in blijft, ende blijft hy daer in soo langhe tot dat hy uyt valt: so moet hy immers voor zijn uytval noch in Christo zijn. In Christo zijnde mag hy niet quaets dencken noch doen. Quaet dencken en doen, waer lust om uyt te vallen, ende hetuytvallen selve: Dit mach hy niet dencken noch doen de wijle hy noch in Christo is: Hoe ist dan moghelijck dat hy uyt Christo soude vallen? seyde ghy oock niet in't begin selve tot my, dat der Christenen herte altijd is by Christo heuren schat in den Hemel? H.G. Ia ick, 'tis oock waer. N. Is dat waer, en macher gheen afval geschieden van Christo, sonder afkeer des herten, hoe ist doch moghelijck, dat heure herten altijd by Christum zijnde, nimmermeer daer afkeeren of zijn soudent? H.G. Hoe ist u moghelijck my anders vroet te maken dan ick inder daet bevinde? N. het is wel mogelijck dat ghy droomt dat ghy uytvalt, daer ghy noch noyt in en waert, vriendt ziet voor u, ghy verwert u selve, ghy behaeght u selve, ende ghy bedrieght u selve, in't oordelen van dingen die u oncundt zijn. H. G. Wat kan ick seggen ick wilde icks u met deylen mochte, maer ghy en moget niet begripen. N. Ic wilde ghy sulck u misverstant wech werpen kondet, ick begeer sulck gaven niet. Vaert wel.

17. *Van't bidden om't gheloove.*

G. M.

IS't gheleghen (Heere) sprack een Ghereformeerde tot een Minister, dat ick eenmael by u kome ontdecken eenige mijne zwaricheden, omme bericht daer op te horen? M. Niet op een *andermael*, maer nu terstont, sone, wanneer sou't een goet Herder ongelegen zijn een zjnre Schaepkens te besorgen? Sit neder hier by my, opent u twijfele, en hoort dan wat my die Heere daer teghen sal geven. Geref. Met oorlof dan, Here, ick soude gaerne weten of die Mensche Gode oock lief heeft, die in al zijn doen ende laten hem selve of het zijne soect, ende niet die eere Gods? Minist. Neen hy soen, dats geen ware, maer valsche *ende* een eygen soeckerlijcke liefde, daer af d'ongeloovige vol zijn. Geref. Ist oock een warachtich ende salichmakende gheloove, dat sonder ware liefde is ende blijft? M. Neen, maer een valsch geloove: want het ware geloove werct door die liefde, *ende* en is niet sonder die liefde: dat gheloove maect salich, ende met het liefdelose gheloove, al waer't oock dat het berghen versettene, al't goede den armen, ende t'lichaem den vlamme gave. G. Soo mach niemant sonder het ware gheloove salich worden. M. Neen, dat's onmogelijk, wie niet en gelooft die sal verdoemt zijn, d'welc de Here spreeckt van een ware gheloove. G. Ick gevoel inder waerheydt dat ic *geen* liefde en hebbe anders dan die eygen soeckelijcke: want ick daer mede niet hogher kan komen (dit bevinde ick ghewis dan tottet soecken van mijn salicheydt: dit's mijn uysterste goet, ende geenzins die eere Gods, die ick bemercke by Moysen, by Paulum, ende by meer andere vrienden Gods boven haer salicheyt gesocht te zijn geweest. Hier uyt rijst mijn zwaricheydt: want ic daer by versta dat ick geen warachtich noch salichmakende geloove (dat door de liefde werckt) en hebbe, wat verwachtte ick doch dan anders, dan als een ongheloovighe verdoemt te worden?

Ach, Heere, hoe benaut maect my dit ellendich ende verdoemelijck bedencken.⁺ M. So niet soon, men moet niet vertwijfelen ane die miltheydt Godes, wat ghy huyden niet en hebt, dat magh hy u morghen gheven. G. Wat raet geeft ghy my? M. Wat anders dan dat ick alle den genen rade te doen, die het ware gheloove niet en hebben? dat is, dat sy daerom bidden aen hem, die alleen door synen Geest 'tgheloove werckt in onse herten. G. Och Heer, dien raet hebben meer andere my oock ghegheven, maer sy magh my niet altoos te stade komen. M. Hoe dat soon? d'Apostel beveelt immers naecktelijck, dat die ghene die wijsheydt behoeft, God daerom sal bidden, ende belooft daer⁺ oock, dat het sulck bidder sal werden ghegheven: dat daer vande wijsheydt wert gheseydt, dat heeft oock plaetse in't gelove, 'twelck ghy nu behoeft, [†]Iacob.1.5. ende oock in alle goede gaven komende vanden Heere. Geref. Sal ick door't bidden verkrijghen, soo most ick bidden soo d'Apostel daer leert, ist niet soo? M. 'tis soo. Ger. d'Apostel leert daer datmen moet bidden inden gheloove, niet altoos twijfelende: want die twijfelt (seydt hy) is den Bare vander Zee ghelijck, die den Winde beweect ende omghedreven wert, sulcke mensche en heeft niet te dencken dat hy wat sal ontfangen van den Heere: dat alles schrijft zint Iacob daer by, dus en helpet met allen niet Heere: Och mocht ick mijn zinne uyt spreken. Minist. Doet dat vryelijck sonder alle schromen, wat ghebreekt u doch dat u sulcken Apostelischen raet niet en soude helpen? G. Twee groote saecken. Minist. Welcke zijn die? Ger. My ghebreecken begheerte ende gheloove. M. Wat hoor ick Soon, ontbreekt u begheerte? Begeerdy dan selve niet het gheloove te verwerven? Geref. Ick moet waerheyt belijden, ende oentlijck neen segghen: want ick versta des ghelooves werckinghe in den gheloovighen te zijn, dat hy hem selven haet ende verlaet: ist niet waer Heree? M. gewisselijck. G. Ick heb nu al gheseydt dat ick my self in allen dinghe soecke, soo heb ick dan my selve lief, hoe ist my dan moghelijck om te begeren die verkrijginghe van dat dingh, 'twelck een hate in mijn soude baren tot my selve, ende my alsoo het gheliefde, dat's my selve, soude doen verlaten? soude dan noch die liefde een ghesellinne moeten zijn van't gheloove, soo't gheloove heylsaem soude wesen, so ick verstaet? soo ist my mede onmoghelijck te begeeren t'geloove met sulck gheselschappe, dat my alle mijn lust soude doen ontberen, om een ander te voeden ende te decken, ja my selve voor een ander inden doot soude doen geven; dit alles is die aert van de liefde. na dien ick dan om die ende meer andere oorsaken ondervintlijck wete, dat ick uyer herten ende inder waerheydt niet en magh begeren te verkrijgen sulcke gave, te weten het gelooove, welcks ende desselvens gheselschaps natuere, my op't alderhooghste teghen is: soo en mach ick geenzins bestaen met Gode te spotten in't bidden om te verwerven dinghen, welcker verkrijghen ick weet dat ick niet en mach begeren: want dat waer inde logen gebeden, ende te vergheefs; gemerckt ick oock niet en soude verwerven: kan icks dan niet begheren, hoe veel min kan icks geloovigh begeren of bidden? Segt my doch, hout ghy't selve oock niet voor sonde, al wat niet en gheschiet uyt en gheloove? M. Dat ist oock. G. Soude ick dan met sulck mijn ongheloovich bidden niet sondighen? Hoe magh yemant door't sondighen wat goets verwerven van Gode? Immers d'Apostel seydt dat die twijfelijc bidt, niet en sal verwerven: verstaet doch met gedult, Heere, mijn zwaricheyt, ende dan gheeft my raet, die sake heeft zich in mijnen ooghen aldus, soo yemandt nu die gave des waren geloofs al heeft, hoe cleyn die oock sy, die, als nu al geloofhebbende, ofse mocht al schoon cleyn is, mach wel te recht bidden, Heer vermeert mijn gelooove,

⁺*Musculus de side*
Cap.4.mon. hæ.

maer niet gheeft my t'geloove. Want niemant en bidt om verkrijghen 'tghene hy nu al heeft. Heeft yemandt dan oock gheen waer gheloove, soo ick van my selven weet: Hoe sal hy moghen hope hebben van verhoort te werden door zijn, niet alleen twijfelijck, maer oock ongheloovich bidden? Soo is dan in allen ghevalle dese u raet voor my vergheefs ende onnut, want die't heeft, bidt niet om verkrijgen: ende die't niet en heeft, baet gheen bidden om te verkrijghen. Immers die't niet inder waerheydt begheert te verkrijghen, en mach inder waerheydt daerom niet bidden. Dit alles vinde ick in my, wee my! M. V droefheydt is mijn leet, broeder, so ist mijn mede, dat mijn raet aen u vergheefs is, maer ick wil dese nacht uwer in mijn ghebeden ghedencken, ende hier op studeren, wie weet wat die Heere tusschen dit en morgen sal willen verleenen? Gaet nu in vreden na huys ende komt morggen om dese tijdt weder eens hier. G. Ick gae, Heere, maer niet in vreden. goede nacht.

18. Dat de duyvel stercker schijnt dan God.

I. B.

ICK en hoorde mijn dagen noyt treflijcker, stichtelijcker ende heerlijcker Predicatie, dan daer die Predicant Meester N. heeft gedaen (sprack een vander Conf. tot een synen vrundt, wesende van der broederen gezintheyt) het doorsneet mijn hert en nieren in't hooren, ende doet my noch te bet in't herdencken. B. Waer af predickte hy? Con. Vande eyghen wille. B. In die sake ben ick noch van niemant ghenoegh ghedaen gheweest, my dunckt altijdt, dat soo wel Calvijn,

als oock Luther wat te diep hier inne zijn ghetreden. C. Haddet ghy dat Sermoen ghehoort, ghy sout anders segghen, ende vernoecht zijn. Maer God en heeft u die wille niet ghegeven, om dat Sermoen te gaen hooren. B. Dese dinghen selve quellen my. Ick hadde half ghedachten, om t'Sermoen te gaen hooren, daer toe porden my oock aen uwe woorden van de hooghverstandicheydt deses Predicants ende van't handelen deser sake. Dunckt u nu dat ick in mijn vrye willekeur niet en hadde de macht om toe te stemmen sulcke mijne ghedachten, my om dit Sermoen te gaen hooren aenlockende? C. Neen ghy voorwaer, 'twas inden eeuwighen Raedt Godes al besloten, dat ghy die invallende ghedachten niet volghen, nochte in dit Sermoen niet komen en soudet. Dus stont dat geenzins in u machte. B. Dat dunckt my wat te hert om hooren. C. Zo is u die waerheyte hert om hooren. Want stont het in u vermogen, te willen gaen hooren het prediken: soo stont het oock in u vermoghen, te willen die gaven des gheloofs ontfanghen. B. Dat heb ick mede altijd ghelooft, ende dat overmits geven geen dwinghen en is, ende dat het ontfangen van giften, so wel vrywilligh moet gheschieden als het schencken. C. Ghy zijt verde verdoolt, wildy dat hooren in een ghelijckenisse? B. Wat? Mijn dolinghe.? C. Iae, daer inne dat die Mensch vryheydt soude hebben, om die gave Godes aen te nemen, of te weygeren.

+ B. Laet doch hooren. C. Des Menschen wille is in't midden gestelt, recht als een paert: Zoo nu God dat beschrijft, soo wil ende gaet dat daer God wil, so die Psalm ^{+Lutherus de servo arb. D.6.} seyt, ick ben geworden als een paert, ende ende ick ben altyt met u, maer inden Sathan 'tselve beschrijft, soo wil't ende gaet het daer Sathan wil, noch ten staet aen synen willekeuren niet tot een van beyden berijders te loopen, of hem te soecken, maer die berijders strijden om dat Paert te bekomen ende te bezitten. Wat dunckt u daer af, Vrundt? blijft daer den wille oock eenige vryheydt? dat heeft oock nu terstont die Predicant ghepredickt, ende seyde daer by, dat Doctor Luther selve sulcks ergens hadde gheschreven. B. Alle wat Luther schrijft en schrijft Lucas niet, my dunckt daer wat ongeschickts af. C. Wat ongeschickts? daer af? wat doch? B. Dat die Sathan of duyvel machtiger soude zijn dan God selve, by soo verde dat seggen Lutheri waer is. G. My dunckt dat ghy onwijselijcker spreeket dan die sotheydt selve soude spreken. B. Hoordt maer, ick meynt te bewijzen. G. Seght doch: Ick hoore na dijn onmoghelijck bewijs. B. Waer aen machmen 'tsekerste weten van twee die teghen elckanderen kampen of strijden, welck van beyden die machtighste is? soudt niet wel zijn aen de verwinninge? G. Ia daer aen want die machtighste verwint. B. Die dan meest verwindt, die blijft sekerlijck die machtighste. G. Hy blijft. B. Worden meer menschen zaligh of meer verdoemt? G. Die wech ter verdoemenisse is breed ende wert van velen bewandelt, maer engh is⁺ den wech ten leven, ende weynige vinden die. B. Ghy wilt seggen, dat de onsalige hopen die meeste is in getale. C. ^{+Mat.7.13.} Dat ghetuyght oock die gantsche Schrift, ende dat beelden uyte duydelijck de acht zielen in der Arcke, drie zielen in vijf Steden, daer al 'tvolc verbrande: ende twee menschen in't Landt van Beloften ghekomen zijnde, daer wel ses hondert duysent Mannen in der Woestijnen verginghen. Met ontallijcke meer andere. B. Also ist, seght my nu, van wie werden elck deser (om by u gelijckenisse te blijven) bereden? C. Die zaligh werden van Gode: d'onzalighe menichte, vanden Duyvele. B. Die Duyvele berijdt dan den grooten hope, maer God het kleyn hoopken. C. Dat is waer. B. Is dat waer, so is mede waer, dat die Duyvel in't strijden teghen God om 'tberijden der zielen of meryen, meest verwint. Die meest verwint, seghdy self, is die machtichste

van twee Campioenen. Na dien dan de Duyvel, campende tegen Gode, meest verwindt, soo moet volghen dat die Duyvel machtigher is dan God. Seght nu, of dat oock wel luydet te seggen van den Almogenden God? luydt dit lasterlijck (alst waerlijck doet) so bewijst, kondy, dat sulcks niet noodtsakelijck uyt dit seggen uwes Predicants, ofte Lutheri selve, so hy wil seggen, en moet volghen? C. Dat bewijs heb ick so gereedt niet, u tongh is my te listigh, ick sal t'Avont den Predicant te gaste hebben, dan wil ick't opwerpen, ende dencke uyt hem sulck bescheydt te hooren, dat ick u morghen den mond sal stoppen. B. Dat doet, kondy, ick sal't gaerne hooren, soo't met gewisse waerheyt gheschiet.

Van den Beelden wech te doen.

R. C. G.

MEt wat Spreucken der H. Schriftueren soudet ghy (sprack een yverich Roomsche Catholijck tot een Gereformeerde) doch wettelijck kunnen bewijzen, dat het Heromnes recht soude gedaen hebben aen dees oproerische Beeldstormeryen? Met wat Spreucken der H. Schriftueren soudet ghy (antwoorde die Gereformeerde) doch wettelijck kunnen bewijzen, dat die Beelden in den Kercken behooren te wesen, ende datse nut zijn tot der menschen zaligheydt? R. C. Ick spreke van 't onbehoorlijck Beeldstormen. G. Ick spreke van het onbehoorlijck misbruycken der Beelden. R. C. Ick vraghe u of ghy't voor recht houdt, dat het Heromnes alsoo die Beelden gebroken heeft. G. Ick antwoorde dat ick daer geen Rechter over en ben ghestelt, maer segghe vrymoedelijck, dat die Beelden wettelijck ende rechtelijck wech ghenomen zijn uyt Kercken, daer 'tgheschiedt is in stilheydt, door bevel

van de Overheydt. Verstaet my wel: Het breken der ronde of gesneden beelden prijse ick, maer van de geschilderder geenzins. R. C. Ghy spreeckt noch al bescheydelicker van deser sake, dan ick ghewoon ben te hooren, van vele rumoersche Geesten. Daerom wondert my noch, dat ghy het doen van d'Overheydt in dit werc prijst. Wat schaden doch die Beelden? G. Seer veel. maer seght doch, wat nut komt daer af? R. C. Wat vraghe is dat van u? zijnt niet der Leken boecken? telen zy niet een eerwaardich bedencken der Heylighen? porren sy niet krachtelijcken aen tot naevolginghe van der Heylighen voetstappen? G. Ia t'zijn boecken die den Leken afgoderije leeren, die de houten of steenen Heylighen met Goddelijcker eerwaardicheydt vereeren, ende die den zimpelen tot navolginghe van alle wangelove, superstition ende Duyvelrijen van God afkeeren. Syn dat niet pryselijcke boecken? R. C. Sal men dan om het misbruyck de nutte dinghen verwerpen? G. Neen. Maer die veel eer wel gebruycken leeren. Dan die beelden houde ick voor onnutte dinghen, ymmer voor schadelijcke dinghen. R.C. Hoe menigh Landtman, soo verre van de Kercke woonende, ende selden predick hoorende, wert grootelijck gesticht, als hy by wijlen door die Kercke lydet, een Cruycefix aenschout, ende daer door den bitteren doot onses Heeren bedencket. Gere. Dat is oock al den nu die ghy luyden in den Beelden kont voortbrenghen, ten ware dan het schantlijck ende verder slijck ghewin der Beeltsnyders, die selve heuren beelden ghelijck worden. Maer woont oock eenich Huysman soo verde van een Kercke, dat hem onmogelijck zy eenmael ter weke, ja ter maent eens, ymmers in't Iaer eens ter Kercken te komen hooren een Predicatie. R. C. Dat wil ick niet segghe. G. Soo houde ick dat een mensche meer nutlijck ende stichtelijck bedencken van Gode, van Christo, ende van alle Godes Heyligen, mach bekomen uyt een eenige Predicatie, al en waer daer ooc maer ghelesen den blooten text van den Evangelie ende Epistelen, dan in eenen gantschen dach langh alle die beelden te aenschouwen die in der Kercken zijn, immers sonder voorgaende hooren van Predicatie en mach sulck Huysman, niet connende lesen, gheen ware kennise hebb[en] wat S. Peter, wat S. Paulus is, wat het leven Christi selve is. R. C. Wat wilt ghy daer met segghen? G. Dat merckt ghy wel, dat die beelden niet noodich noch nut zijn, maer datmense wel mach ontberen. Daer teghen mach niemant lochenen, hoe lichtelijck de onwijse menschen hen laten aenlocken tot afgoderijen, in't eeren der beelden, met kaersgens voor den blinden ooghen te stellen: met den couden houten, of steenen blocks te bekleeden, met wyeroocken, met sanghen, met Orghelen ende anderen heerlijcken pomp, dat ydele maecksele van menschen handen goddelijcke reverentie aen te doene, dit toont het ondervinden al der tijden so onlochbaerlijck, dat hy geen antwoorde weerdigh is, die sulcks soude willen lochenen. Soo en is hy mede niet, die soude willen lochenen, dat God door die geheele Schriftuere zwaerlijck claecht over des Menschen afgoderijen. Ist dan soo zwaren sonde, ende locken die ronde beelden daer toe: Wie en merckt niet of dese sorchvuldicheydt, om t'volck tot Afgoderyen te voeren, en is vele arger ende sekerder verderf des volcks, dan het aenschouwen der stomme beelden nut soude moghen zijn tot der Menschen stichtelijcke opbouwinghe. sonderlinghe nadien die nut niet nodich en de seer kleyn is, ende die pericule van Afgoderie seer groot ende ghenoech seker is. Ist niet een openbare sotheyt datmen schade doet sonder wacht of bate? Maer wat bate was in't maken der beelden, in't proncken der selver, in't behangen met gout, zilver ende zijde, in't belichten met vele waskaersen, ja toortsen: ende in't afgoddelijck eeren van dien doch ghelegghen? Datte: dat men den levenden litmaten Christi naeckt

liet vervriesen, als men't Christo ontstelende in syne ledekens, den onghevoelijcken beelden met zijde ende bont bekleeden? of als men't den hongerighen lidmaten Christi onthouwende, den dienaren deser Afgoden met wellustigher weelde mestede? Of was dese Godtloose handel niet by den Beelden? R. C. Ick hadde u voor sulcken vuyrigen Calvinist niet aenghezien. G. Ick hadde meer wijsheydt in u R. Catholijck ghewaent dan in den Sinnelosen Beelden is. Godt make u en ons allenwijser.

20. Of een Christen Overheydt mach sijn.

EEn van den Broeders versocht aen een Gereformeerde hulpe om te moghen ontslaghen blijven van de Schutterije. Dese vraechde waerom hy dat voordeel begheerde buyten andere Burgheren? sonderlinghe ghemerckt hy een vreemde was, nu eerst Burger geworden ende veel machtiger om den last van de schutterije te draghen dan menich schamel geboren Burgher? B. Om mijnder conscientien wille. Gere. Die is in desen gegrondet op Schrift of op vernuft. B. Niet op vernuft, maer op klare Schrift. G. Welcke doch? Laet hooren. B. Op den naeckten woorden Christi: ghy hebt ghehoort dat geseydt is ooge voor ooghe, ende tant voor tant: Maer ick segghe u dat ghy den quaden niet en sult wederstaen. Maer soo u yemandt slaet opten rechter wanghe, soo biet hem oock den linckeren aen. G. Hoe brenghdy dat te passe? B. Aldus, dat Schutters ampt is, die stede ende ghemeynte te schermen door't middel van de weere ende het tegenstaen der quaden. Dit verbiet ons Christus hier naecktelijck. Dus en mach ick my met

gheen goede conscientie begheven in een state in hebbende saecken die plat teghen het verbodt onses Heeren strecken. G. Ghy en maectt geen onderscheydt, tusschen weer uyt weerwraeck voortkomende: Ende tusschen weer die uyt noot voort komt, mercke ick. B. Ick subtyliseer niet, maer volghe eenvuldelijck den slechten zinne Christi. G. Dat dunckt my niet, maer wel dat ghy luyden u eyghen menichvuldighe verwerringhe naer volcht. Merckt ghy dan niet dat des Heeren woorden hier anders nergens toe strecken dan om te verbieden, niet die nootweer, maer de wraeckgiericheydt? daer uyt haelt die Heere oock dit verbot, daer hy seydt van ooghe om ooghe, ende tant om tant. Wat was dat doch anders dan *Poena talionis* of, op duyts, die straf van vergeldinghe, daer die straf den misdaet wort verghelijckt, door des veronghelijckten versoeck ende aenclachte: wie mach dat lochenen sulcx hier den rechten te[x]t, 'tvervolgh der woorden onses Heeren ende den eenvuldighen zinne Christi te wesen? B. Rechts of daer terstont niet aen en volchde, 'tghebodt van de andere wangh te bieden om gheslagen te worden. wert daer mede niet alle weer, dat's meer dan wraeck, verboden? G. Rechts of met sulck ghebodt van de andere wangh te bieden, oock het wegh loopen niet en werde verboden. Loopt ghy niet wech daer men u dreycht, ic zwijge daer men u slaet? ziet hier verstommet u eenvuldicheydt alrede: Hebby den zinne Christi, waerom verantwoort ghy u zinne niet met waerheyt? Of houdy datmen behoort wech te loopen als ghy wort geslagen, waerom en bewijst ghy niet dat ghy met sulck wechloopen niet en sondicht, daer in dat ghy Christi expres gebot verachtende, den slagher d'ander wanghe niet en biedet? B. Die woorden en moghen soo niet verstaen worden na den letter, die slaet doot, maer de Gheest die maectt levendich. G. Wie verbiet my oock te segghen dat die selve woorden van de wanghe te bieden niet ghesproken en zijn na den letter van de uyerlijcke weere, so ghy't neemt? mach ic niet mede segghen dat de letter hier dootslaet? Of wildy u selve die macht toeschryven om een selve sake, als het voor u dient, na den letter, maer als het teghen u dient, na den gheest te verstaen? neemdy u des aen, soo magh ick my t'selve so wel aennemen als ghy doet. Wildy dit noch beter mercken, soo let op die woorden Christi terstont hier aen volghende, te weten: Ende so yemant met u rechten ende den rock nemen wil, laet hem oock den mantel volghen. zijn dat niet mede Christi woorden? B. Het zijn. Gere. Wil hy die minder volbracht hebben dan die naestvoorgaende van den anderen wanghe te bieden? B. Neen, maer hy wil 'teen soo wel als t'ander ghehoorsaemt hebben? wanneer geefdy u selven oorlof om sonder alle wroegen van conscientien tegen dit verbot te doene, ende houdt u schromende, ja onwillich om nootweer, die noch, soo nu al blijkt, niet verboden en is, te doen? B. Wat weet ghy dat ick hier teghen doe? Wie heeft oyt mijn mantel bestaen te nemen? G. Weet ick dan niet dat N. bestaet u te benemen het Huys daer ghy in woont. Hebby my dit selve niet geclaegt? Is dit niet een Mantel teghen regen *ende* wint? Nu schillet soo veel dat ghy u bedstede, met gordijnen, ende anders, als een rock onder den *voorsejde* mantel u bedeckende, niet alleen niet en geeft, maer dat ghy oock teghen hem om 'thuys in proces staet: Heet dat met u den rock totte mantel te gheven, om niet te rechten *ende* des Heeren gebodt te ghehoorsamen. Of soudy wel soo eenvuldich sijn dat ghy sout meynen dat de Heere hier alleenlijc sprect vande mantel ende rock, ende gheen ander tijtlijcke have daer onder en verstaet. G. Dat en hoordy my niet segghen. G. Ghy hoort my bewijzen met vaste waerheydt dat ghy sonder alle bescheet sonde maectt in't overtreden van't een, *ende* niet int'overtreden van't ander ghebodt Christi. Dunckt u dan dat Christus het een wil onderhouden hebben, maer

'tander niet. B. Neen, maer my dunckt wel dat wy haest berooyt en arm soudē zijn, als wy veronghelijckt zijnde, niemant voor recht roepen, maer noch ons ander have daer toe geven soudē moeten. G. V dunckt dan oock dat ghy wijser sijt dan Christus is. B. Dat volcht niet. G. Vastelijck, want ghy't voor sotheydt houdende dat ghy alsoo sonder te rechten u sou't laten beroven van tijdtlijcke have, nae den bevele Christi, en volght syn bevel niet, maer u eyghen vernuft, dwelck wijselijcker acht te zijn, dat ghy u have met recht beschermt. Maer segt my noch voort, spint u Vrou wel somtijts. B. Dagelijcx. G. Ghy brout *ende* koopt dagelijcx oock Gerst om te mouten, doet Turf ende Hout op in voorraet, *ende* anders meer om te brouwen. B. Wat Brouwer doet dat niet. G. Na dien dat Garen dat u Vrou spint, niet desselven daechs tot den Webbe magh worden, oock mede die Garst des selven daechs niet ghemout of verbrouwen, oock het Turf ende Hout als opten selven dach niet verbrant en wort: Soo moeghdy niet ontkennen dat ghy al u leven doorgaens voorder sorghet dan teghen den morghen. B. Wat Mensch op aerden doet sulcks niet. Gere. Wat anderen doen, en is hier t'gheschille niet, maer wel dat ghy sulcks met geen goed[e] conscientie en moecht doen: Soo gh[y] niet en verstaet recht te zijn datmen des Heeren Christi Wet in't eene op verdoemenisse moet onderhouden, maer dat mense in't ander wel sonder sonde mag[h] overtreden, luydt dat oock wel. Verbie[t] Christus niet soo ernstelijck ende met soo⁺ heerlijcke ghelijckenisse het sorghen teghen den morghen. Doedy hier al u leven door niet opentlijck teghen, ende dit noch sonder alle wroeghen van conscientie? Wie geeft u die vryheydt in dese wet Christi: Of zijn dit Christus woorden niet soo wel als 'tverbodt van de weere? Of zijn't Christus woorden wel,

⁺Mat.6.25.36.37. ende tgeheele cap. voort uyt.

maer ist zijn meeningh niet dat hy die onderhouden wil hebben? B. 'tZijn des Heeren woorden mede, hy wilse oock onderhouden hebben, maer nae eenen anderen Gheestelijcken zinne. G. Moechdy dese woorden onses Heeren alsoo beduyden? Wie verbiet ons die ander woorden Christi mede op een geestelijcken zinne te duyden? B. Christus wil hier mede niet anders dan dat hy die al te groote sorchvuldicheyden der Menschen, maer geenzins den nootlijcken huysssorge wil wech nemen. Gere. Soo magh ick mede segghen, dat Christus daer gheen zins den nootweer, maer alleen de wraeckgiericheydt ende vechtlust wil wechnemen. B. Wie sal dese uwe glose toelaten? G. Wie die uwe glose? die mijne en kondy gheen verwerringhe inne vinden: Maer in de uwe zydy selfs soo verstrickt, dat ghy u daer in niet moecht verschoonen, dat ghy't eene aldus, ende't ander alsoo beduyt, niet nae Christi zinne, maer nae u goedtduncken, ende dat ghy van't eene groote, ende van't ander gheen sonde en maect. Maer al dat overgheslagen zijnde, soo blijkt opentlijck in den nieuwen Testamente selve, dat die nootweer niet alleen geoorloft is, als onverboden, maer oock gheboden is van den Heere alsse geschiet door wettighe Overheydts bevel, tot bescherminghe der goeden ende straffinghe der quaden. B. Dat moechdy niet bewijzen. G. Vaster dan ghy sult konnen wederspreken. Ick meyn niet dat ghy sult ontkennen, dat onder't Zwaert des Overheydts begrepen zy, macht om de Lichamen te dooden. B. Neen. Dat laet ick wel toe. G. Dese macht is van Godt. B. Sy is. G. Heeft d'Overheydt dese macht oock van Gode, of draeght sy't zwaert te vergeefs? B. Neen, seydt d'Apostel selve, dat kenne ick. Gheref. Soo draeght hy't zwaert tot eenich eynde. B. Hy doet. G. Tot wat eynde draeght hy't? B. Tot een straf over die ghene die quaet doet. G. Is dat een quaet eynde? Of is het quaet ende zonde dat men t'quade wettelijck ende nae Godes schickinghe straft? B. Neen, alst nae Godes schickinghe gheschiedt. Maer valt dat hier? Hier, segghe ick, daermen den quaden beschermt, ende den goeden vermoort? G. Dat roeret misbruyck, maer niet den staet. Vande staet ende neet van 't misbruyck spreekken wy nu, te weten, of die staet van Overheydt ende het zwaert te voeren, in zich selfs so quaet is, dat niemant sulcks met Christelijcker conscientien soude moghen bedienen. Ghy hout neen. Ick jae. Ghy bekent nu selve dat d'Overheydt het zwaert draeght, niet te vergheefs, maer om de quade te straffen, welck eynde ghy oock voor goet bekent. Als dan d'Overheydt sulcks doet als een wreker van't quade, ende als een dienaar Gods: Hoe magh hy daer quaet aen doen? Of doet yemandt Gode na synen bevel ende wille dienende, sonde of quaet daer aen? B. Of schoon die staet ende macht van d'Overheydt in zich selfs goetd ware: wat helpt datte? Siet men niet dat het meest al Tyrannen zijn, die die staet bedienen? Gher. Dit is een domme onbescheydenheydt, maect der dienaren misbruyck van eenighe state: die state quaet? Is dat soo, soo moet oock het Predickampt quaet zijn. B. Dat volghet niet wel. Gheref. Seer wel. Want ist ghetal der Gheloovigen kleyn of groot? B. kleyn. O! t'is een kleyn hoopken. G. Daer houdt ghy luyden u selfs voor, doedy niet? B. Ia wy, ende wy zijn't oock door Godes ghenade. G. Valt daer geen ghebreck met alle onder uwe Vermaenders ofte Leeraers? B. Iae't oock wel, soo wel als in die Secten, meer dan ons lief is. Gher. Die hoopen van d'ander buyten u Ghemeynten zijnde, niet alleen van ons, van Catholijck, ende dan Confessionisten, maer oock van die men Broeders noemt, zijn seer groot, ist niet soo? B. 'tIs soo. G. Predicanten der selver menighen zijn oock veel. B. Dat is waer, ende alte samen Verleyders of Geestelijcke Nemrots, Reusen ende geweldige Tyrannen, te weten, van d'andere. G. Dat sy soo. Maer maect nu het ghemeyn ende menighvuldigh misbruyck des

Predickampts, by anderen dat Predickampt soo quaet, dat het niemandt met goeder conscientien mach bedienen, soo ghy't kalt van de staet des wereldtlijcken Overhey, met wat conscientien moghen u vermaenders dat Ampt bedienen? Kan dan oock: onaenghezien het menichvuldigh misbruyck van't Predickampt, dat selve noch so goet blijven, dat het een Christen met goeder conscientien mach bedienen: Waerom en soude 'tselve oock niet gheschieden in't Ampt vande Overhey? B. Ick weet daer niet af, maer ick mercke wel, soo ghy luyden die macht haddet als in Énghelandt, dat ghy uyt dit mijn segghen alrede oorsake ghenoech soudet hebben om my te doen dooden als een verachter van de Overheydt. G. Ghy merckt qualijck, bloedich ben ick niet, die Engelsche handel mishaecht my, maer waer die macht by my, ick soude wel middel weten om u luyden haest een ander beduydinghe te doen vinden op die woorden ons Heeren van d'ander wanghe te bieden, by u niet bescheydelijck tot uytweeringhe van de nootweere voortghebracht. B. Lieve doch? Soudy ons oock (soo de Papen deden) met Vuyr ende Zwaerdt tot u meeninghe dwinghen willen? Geref. Neen gheenzins, dat waer teghen mijn conscientie, die soude ick verschonon, ende oock mede u luyder conscientie. B. Waer inne doch? G. Daer inne ghy luyden selfs u conscientie niet en verschoont. B. Wat's datte? G. Ghy maecket self sonde dat ghy voor de ghemeene ruste strydet: Maer ghy maeckter gheen conscientie af dat ghy door u betalinghe andere Menschen veroorsaect sulcks (dat ghy sonde acht) in u plaetse te doen, ende hem voor of door u luyden te beschuldighen. Alsoo mede acht ghy 'tquaet ende sonde dat d'Overheydt het zwaert ende haer macht ghebruyckt om den goeden te beschermen, daerom

die Overheyt haer vlijtelijck soude wachten, soo wel van u luyden te beschermen, als van u luyden te veronghelijcken. Wat soudt ghy u te beklagen hebben als men u niet verongelijckte? N. Niet altoos. maer soudy ons die oock ondersaten zijn, niet daer inne veronghelijcken, als ghy ons klachten in recht niet en hoorde? ons gheen Iustitie en verleende, ende den genen die ons overweldichden niet en strafte? G. Neen voorwaer. Want wy souden een werck laten, te weten het beschermen der ontschuldighen, 'twelck ghy luyden quaet ende sonde acht: Dunckt u oock dat yemant in't laten van 'tghene quaet is ende sonde, yemanden mach verongelijcken. B. Wat's dan? Soudy ons soo tot een roof laten voor alle gheweldighe rovers, wy souden in xiiij. dagen al arm ende berooyt, jae moghelijk al om den halse wesen. G. Daer mocht ghy voor sorghen. Of Godt betrouwen dat hy u sonder die ordentelijcke middelen van Overheydts schut ende scherm te ghebruycken, gelijkewel beschermen soude. B. Ia ghelijck of ick sonder broot of behoorlijk spijs te eten, Gode betroude dat hy my in stercke ghesontheydt levendich onderhouden soude. G. Verstady dat, leert oock 'tander verstaen, ende veel eer die heylsame middelen van de ghemeene ruste, recht gebruycken, dan die, om 'tmisbruyck der onverstandighen, verwerpen.

21. Van jonghe Iofferkens te stellen in den Cloosteren.

A. B.

EEn machtigh Edelman. A. Hadde te gaste. Dien vraeghde hy wat hem docht van syne twee Dochterkens, van de tafele gaende, in een Iofferen Stift te bestellen, daer op B. wel merckende dat hy niet raets en vraeghde om die (soo hy goet waer) te volghen, maer om een raet na zijn zinne te hooren, ende daer door zijn van selfs wroeghent ghemoet wat te stillen, gaf voor antwoorde, dat hy 'tbeste verstant van die sake, niet en hadde, sonderlinghe ghemerckt hy het eynde niet en wiste daer toe zijn Edelheyt sulcs te doen voornemen wilde. A. Dat ghy't u wel verstaet, weet ick, ende ghy moecht wel weten, dat my drie wichtighe oorsaken daer toe beweghen, namentlijck, die dienste Godes, mijne dochterkens zalicheydt, ende die grootmakinghe mijns huyses. B. Soude 'tlaetste niet wel eerst ghemeynt worden, Heere? A. Dat soude niet behooren. B. Minst gheschiet dat meest behoort, maer ick neme hier u E. voornemelijckste meninghe te zijn die dienste Gods. ende houde ghelijcke wel niet u E. voornemen te zijn om Gode vergheefsche dienste aen te doene? A. Wat dienste mach men Gode vergheefs aen doen? B. Die daer gheschiet, niet nae Gods, maer na Menschen ghebode. Soodanighen dienst Gods is dit Cloosterwerck. Of soude mijn Heere konne eenighe gheboden Gods daer toe streckende⁺, voortbrenghen? A. Wie mach lochenen dat die maechdelijcken state beter is dan de echte, ende dat +5. Cor. 34. 38. maeghdekens vryen dan ghehoude vrouwen Gode moghen dienen? B. Niemand Heere. A. Ha he, Daer hebby schrift, want S. Paulus schrijft dat opentlijck. B. Dat's waer mijn Heere, maer schrijft hy daer van sulc CloosterGodsdienste als u E. nu afspreect? Daer noch nergens in den Evangelie, wert een woort niet vermaent vande belofte van reynicheyt, van Missen, van Vesperen, van Getijden, met andere dier gelijcke rommelinghe der cloosterlijcke Godsdiensten. Die zijn Menschen insettinghen ende

gheboden, ende is daerom een vergeefsche Godesdienst, na des Heeren klare woorden: te vergeefs⁺ eeren zy my met Menschen gheboden. Maer begeeren die Maeghdekens Maeghden te blijven *ende* Gode te dienen, haer Heer vaders huys is gheschickt ^{+Mat. 15.19} in alles om henlyuden een vrywillich Clooster te verstrecken, ende Gode na synen gebode in reynicheydt te dienen, soomeyne ick oock niet, dat eenighe vreemde Abdisse of Pastor der Dochterkens heyl meer ter herten sal moghen gaen, dan die natuerlijke sorchvuldicheydt van heur eyghen Vader ende moeder selve, die daer 'tbeste opzicht op sullen weten te hebben. A. Neen, daer dooldy, wy zijn soo bekommert met menichvuldicheydt onser huysaken, dat wy daer soo omzichtigen ooge op niet en moghen hebben, als een vrouw Abdisse of Pastor. Oock hooren ende zien zy binnen onsen huysen, van boden ende vreemden, veel saken die ten quaden aenlocken, ende by ons niet en konnen voorkomen werden. B. Al veel beter mijn Heere en vrouwe, dan by de Abdisse of Pastor, niet seltsaem toelatende, niet alleen het versoecken, maer oock het bancketteren van jonghe Edelluyden by den jonghe Iofferkens, die daer in komen eer zy weten wat het is een manbare vrou te zijn, ende dan voorts dat selve selden leeren weten, sonder daer by oock te leeren weten wat het is een moeder te zijn. A. Die snoevelen ghebeuren oock wel in der echt selve? B. Dat is soo mijn Heeren, maer minder. Immers daer is minder oorsake toe. Die lesschinghe bereet heeft, lijdt minder noots van branden. Waer't soo, dat mijn Heere syn Dochterkens erghens willende zenden over Zee, ende zijn Ed.keure hadde om die selve te bestellen in een groot ende vast Schip, of in een kleyn ende ranck schuytgen: welck soude mijn Heere van beyden daer toe kiezen? A. Dat verstaet zich selve, het groote Schip, want al mach dat mede verdrincken, so ist nochtans minder sorchlijc dan het kleyne schuytgen. B. Mijn Heere antwoordt recht, ende dat is oock mijn

antwoorde op zijn E. vraghe, het groote ende vaste schip der Godlijcker echten, acht ick veyligher dan het rancke schuytghen der sorchlijcke Cloosteren. Daer met zweech B. voort stille, wel merckende, dat zijnen raedt den Edelman niet en behaeghde. Doch vernam hy ontrent thien of elf maenden daer nae, dat die beyde Ioff[f]erkens, die seer onlanghs nae dese woorden ghevielen, in't Clooster waren ghebracht, vreesende die professie, by nacht uyten Clooster waren gevallen, als woeste Schapen door't Bosch, door Hegge na heures Heer Vaders huys geloopen, ende voor hem komende beslijckt, verscheurt ende seer onghedaen op hare knyen ghevallen waren, verklarende met weenen, dat sy daer in huys liever voor dienst maerten hadden te woonen, dan in het Clooster Abdisse te zijn, ende dat sy liever sterven wilden, dan werden in 't Clooster te treden. Voorts vielen zy met heete tranen om des Vaders beenen, ootmoedelijc biddende, dat sy daer mochten blyven. Die Vader sach wonderlijck toe, ontfermde zijnder Dochterkens, ende began doe te dencken, dat hem zijn gast gheen onghetrouwe raet en hadde ghegheven.

22. Dat die geldtsuchtighe geen onderscheyt en heeft tusschen goedt ende quaedt.

EEn Persoon A. gelesen hebbende het boecxken Microns, teghen Menno, vande Menschwerdinge Christi, vraechde eenen zijnder kennisse B. wat hem daer af dochte. B. Nae mijn kleyn oordeel, houde ick dat Menno in die syne meyninge groflijk doolt, ende dat die sake daer groflijcker is gehandelt dan't behoort. A. Dat acht ick mede, noyt mijn daghen sach ick in Schriftuerlijck saecken yet dat soo dorpelijck, soo onbeschamelijck ende soo schandelijck gehandelt was, wie'soude gheloofd hebben dat Menno sulcken groven sot waer gheweest? Immers dat sulcken bot[t]en Nar, door, ende Geck so grooten aenhangh soude hebben moghen ghekrijghen? B. Hoe seer grof smijt ghy't oock uyt, goede man, makende so gheheel een Sot van Menno. A. Soude ick niet? Ick geloof niet datter in duysent jaren botter Sot gheleeft heeft. B. Hola hou. Wist ick dat ghy't sonder gramschap soudt kunnen hooren, ick soude meer waerheyt van hem in u aenzicht seggen, dan ghy nu van Menno achter zijn rugghe spreeckt. A. Sout ghy hem dan willen verdedinghe? B. Gheenzins, maer u verbeteren. A. Waer door? B. Door't seggen, en bewijsen dat ghy self nu tegenwoordelijck onwijser zijt dan Menno, ende dat hy derhalven met te recht ghelachtert en mach werden van u. A. Dat's u onmogelijck om doen. B. Ghy doolt, immers ick meynt moghelijck te doen blijcken nu terstont, ende u oock dat te doen verstaen, so ghy my eenvuldelijck wilt antwoorden. A. Soude ick niet? om dat onmogelijcks te zien blijcken? Geerne, vraecht maer. B. Segh dan, wat houdt ghy voor beter lijf of u ziele? A. De ziele. B. Hebben lijf en ziele eenderley, of elck sonderlinghe goeden? A. Elck sonderlingh. B. Wat zijn des lijfs goeden? A. Ghesontheydt, sterckheydt, schoonheydt, ende wellust, daer toe helpen Rijckdommen, machte ende derghelijcke uytwendighe dinghen. b. Soo ist, wat acht ghy voor der zielen goeden? A. Heylicheydt, deuchde, goetheydt, salicheydt ende dierghelijcken. B. My wondert uwer. A. Waerom datte? B. Om dat ghy onbescheyden man (ghy moets u niet belghen, 'tis bedonghen) soo bescheydelijck van die dinghen conde

spreecken. A. Waer ziedy my voor aen? Meyndy dat ick noyt Sermoen gehoort, noch in boeck ghezien hebbe? B. Neen ick, maer meynde niet dat ghy alleen uyt hooren segghen of lesen sonder ondervintlijckheydt, soo onderscheydelijck van dese zaecken sout hebben konnen spreecken. A. Ghelijck het al gheen Cocx en zijn die langhe Messen draghen: Soo en zijn sy oock niet alle onverstandich die ongheleert zijn. B. Dat mercke ick nu, maer wat verstandicheydt dit is, sullen wy beyde best mercken, soo ghy my voorts antwoordt. A. Vraecht maer voorts. B. Wat van beyde goederen zijn de beste, der zielen, of des lichaems goeden, of die daer toe dienen, te weten de deughde of het ghelt? A. Wie is soo geck die niet en weet dat de deuchde beter is dan alle geldt? B. Moghelijck ghy selve. A. Daer dooldy groflijk. Soude ick dan niet weten dat die schat[t]en der deughden die de Heyligen hier noch levende vergaderen in den Hemele, beter ende sekerde zijn, dan die de gierighe hier opter Aerden vergaderen, meest al voor Dieven ende Motten? B. Ghy spreeckt Evangelisch, een Papegaey spreeckt oock wel het Pater Noster. Maer wy sullen nu haest zien of ghy sulcx weet, dat niet. Seght noch, verkiest ende begeert elck mensch dat hy best waent of weet? A. Ia. B. Ofmen een Gouden Testoen aen d'een, ende een Appel of twee aen d'ander zijde stelde voor een kindeken van drie of vier jaren: welck van beyden meyndy dat het kiezen ende begheeren soude? A. d'Appel ende niet het gelt? B. Waerom dat? A. Om dat zijn onverstant de Appelen voor 'tbests acht. B. En oftmen u die keure gave? A. Ick soude den Gouden Testoen kiezen. B. Waerom dat? A. Om dat ick zijn weerde kenne, ende wete datmen om die eene Gouden Penningh veel duysent Appelen magh koopen. B. Het schijnt dan dat het verstant in't kiezen van 'tbeste, ende het onverstant in't kiezen van't snootste hem

selven openbaert. A. Soo ist. B. Seght nu waerheyt, ghy weetse uyt u Broeder, die groot is gheweest by Menno: Wat heeft Menno in syn leven verkooren, begheert ende benaersticht? ghelt of deuchde? A. Men weet wel dat hy nae gheen gheldt en stont, ende boven alle dinghen zijnder zielen zalicheydt bejaechde, maer daer by weetmen wel, dat hy sulcx onwijselijck in zijn secte van Doperije gesocht, ende derhalven oock onsalichlijc die daer niet ghevonden heeft. B. Hoe gaet ghy met u oordeelen weyden, maer altijd bekendy dat hy deucht meer dan 'tgheldt sochte, soo socht hyse nochtans, ende niet het gheldt. A. Dat kenne ick u wel. B. Seght nu doch onbeveynsdelijck, wat soeckt ghy begheerlijcker, ernstlijcker, ende hertelijcker, deuchde of gheldt? A. Ick ben gheen Leeraer, maer een leecke ende Coopman, syn ampt was andere luyden zielen te soecken. Wat ghemeenschap heeft doch datte? Ghy weet wel beter. B. Hebt ghy niet self oock soo wel een ziele als Menno? A. 'tSoude wel behooren. B. Soudet oock niet wel behooren, dat ghy soo wel als Menno de goederen uwer zielen boven des lichaems goeden benaerstichde? A. Ia trouwen. B. Seght dan rondelijck, strecken u lusten, begheerten ende moeyten meer om beter, of om rijcker te worden. A. Dat mach ick niet lochenen, dat ick meer weken om 'tgheldt dencke, dan uyren om deuchde. B. Wat elck meest ter herten gaet, dat heeft hy voor 'tbeste verkoren, so die Heere oock seyt: Daer u schat is, daer is u herte. A. Het is waer. B. Ghy dan meer om 'tgheldt dan om deuchde denckende ende arbeydende, betoont immers daer mede opentlijck dat ghy 'tgelt beter oordeelt te zijn dan deughde. A. Dat moet volghen, nochtans ist teghen mijn kennisse selve, soo ick terstont oock self seyde wel te weten, dat deuchde beter is dan alle ghelt. B. Daer ziedy nu, dat die kennisse niet was dan een waen van hooren seggen, soo de blinde van der verwen oordeelt, ghemerckt ghy teghen 'tseggen van u mont, in u 'sherten gront het ghelt voor beter oordeelt, meer begheert ende benaersticht dan die deuchde, die ghy niet altoos en begheert, zwijghe benaersticht. Nademael ghy dan opentlijck het snootste, als het kindt den Appelen, voor 'tbeste onwijselijck verkiest: Hoe moeghdy u onwijsheyt hier in lochenen? Ende naedien Menno oock, nae u eyghen ghetuygenisse, niet het gelt maer die deughde, of immers zalicheydt synder zielen verkoor, die benaersichde ende najaechde, soo blijkt dat Menno hier in was, als die, om soo te segghen, den Testoen boven d'Apostelen, dat's ware deuchde, boven het snode ghelt verkoor. Ende blijkt mede noch hier uyte, dat ghy onwijser zijt dan Menno, 'twelijck u soo onmoghelijck scheen om bewesen te worden, als ghy onlochbaerlijck hebt bevonden, dat het my met allen licht was om doen. A. Wat seghdy nu, dat Menno wijs was? Heeft hy dan in zijn leeringhe niet onwijselijck ghedoolt? B? Ghy trecket op een ander t'onrecht. Daer in was Menno wijs, ende hadde een recht oordeel, dat hy synder zielen boven syns lichaems zalicheydt sochte: ende daer in zijt ghy onwijs, dat ghy met versuym van uwer zielen heyl, des lichaems benaersticht. Of nu schoon Menno in Religions zaken ghedoolt heeft, soo heeft hy in dit voorseyde syn verkiesen niet gedoolt, ende hier in doolt ghy. Soo zydy immers onwijser dan Menno in dese grootwichtighe saecke. A. Ghy wilt my ymmers sotter maken dan Menno. B. Ghy wilde immers van Menno een sot maken tot u selfs naedeel in't verboden veroordeelen uwes naesten: maer ick soude u gheerne onwijs maken tot uwen voordeel, opdat ghy moecht worden een rechtvaardighe van welcke gheschreven staet: Die rechtvaardighe is eerst een beschuldigher synes selves. Dan soudy, soo onwijs by u self gheworden zijnde, eerst bequaem zijn om wijs te worden by Gode. A. Ghy seght my recht, ende en machs u ooc niet qualijck af nemen. B. Ick sal u noch wat onlustighers doen

hooren, tot noch meerder nut voor u. A. Wat? B. Dat ghy gheen onderscheydt en weet tusschen goet ende quaet. A. Is dat nietveel te grof inghebrockt van u? B. Seecker neen. A. Maer hoe moeghdy dat bewijsen? B. 'Tis nu al bewesen. A. Waer inne? B. Hebby dat noch niet ghemerckt? Hebby dan noch niet verstaen dat ick u gheleken ende bewesen hebt te zijn het jonghe kint dat d'Apostelen verkiest boven den Gouden Testoen? A. Meyndy dan dat ick soo Sot zy dat ick't ghelt beter achte dan mijner zielen zalicheyt? B. Neen ick trouwen. A. Way soo ziet, maeckt my doch niet heel gheck. B. Ghy verstaet my qualijck ende spreeckt te vroeck. Want als ick seyde, neen ick trouwen, meynde ick voorts te segghen, ick meyn niet dat ghy soo Sot zijt, maer ick weet dat. A. Nu maeckt ghy't noch argher. B. Om u noch beter te doen worden, soo ghy't recht wilt nemen. Seght dan, volcht liefde die kennisse niet? A. Want meynt datte? B. Heeft elck Mensch dat niet boven al lief, dat hy boven al best waent of weet voor hem te wesen? A. Iae. B. Dat beneersticht ende bejaecht hy oock meest ende boven al te verkrijghen. A. Soo ist. B. Wat benaersticht ende bejaecht ghy meest ende boven al te verkrijghen? V zielen zalicheydt, of rijckdommen? A. Dat's gheen wonder, wy zijn Menschen, het komt uyt krankheyt dat wy't best niet meest en benaerstighen B. Het komt uyt loutere onwetenheydt ende onverstant. Die kracht souder niet ontbreecken, waerder waerheydts kennisse ende een oprecht oordeel der dinghen. A. Dat dunckt my niet. B. Het sal u haest duncken, wildy hooren ende antwoorden. A. Gaerne, want ick leere, hoewel wat leelijcx ende mishaghelijcx, namentlijck mijn eyghen onwijsheydt. B. Seght dan, oft soo waer, dat een machtich Koningh u stelde in syn schatkamer

vol open kisten, eenighe met Dubbeloenen ende eenighe met stuyvers ghevult, ende hy u door eenighe verdiende jonste beval te tellen uyt eenighe der selver kisten Dubbeloenen of stuyvers, wat soudy tellen? A. Dubbeloenen. B. Waerom? A. Om dat een Dubbeloen ruym hondert stuyvers waerdich is. B. Of die Koningh dan seyde: telt soo langhe tot dat ick segge, hout op, 'tsal tot soo verde toe al u eyghen zijn wat ghy ghetelt sult hebben: Soudy u oock versuymen met lanck saem tellen? A. Neen vrijelijck, maer mijn hant ende mont souden wackerlijck posteren in't tellen. B. Maer of den avont ghekomen zijnde, die Coningh ter maeltijdt gingh, ende u al liet tellen, soudy oock het tellen verlaten om medemaeltijdt te houden. A. Neen vrylijc, maer soude dien avont blijdelijc vasten. B. En of hy *niet* by u komende, u den nacht liet overtellen, soudy niet slapen willen? A. Om een nachte? neen voorwaer, ick soude wel eenighe nachten sonder slapen, ja oock eenige daghen sonder eten of drincken laten doorgaen, alleenlijck om te moghen tellen, dat soude ick harden, soo langhe my die Coningh ende mijn natuere sulcx toe liet. B. Ick ghelooft. Maer of ick u nu vraeghde of ghy't oyt u leef daghen oock soo hebt ghepijnt om deughde te verwerven? A. Ick moet neen bekennen. B. Nochtans soudet ghy't oock soo seer vermoghen in't pijnen ende volherden om deuchts, als om geldts verkrijginghe, indien ghy die deuchde soo lief haddet als ghy 'tgelt hebt. A. Dat moet ic lijden. B. Waer uyt komet dat ghy de deuchde soo lief niet en hebt als 'tgelt? A. Seker om waerheydt te seggen, om dat ick niet en meyne dat my die deuchde soo nut endegoedt soude zijn als 'tgeldt ende die rijckdommen. B. Ghy seght recht. Maer soo ghy dan oock wiste dat die Rijckdommen sulcken onwijsen menschen schadelijcke ende verderflijcke doornen waren, ende een bedriechlijck quaet: soudy dan niet soo wel deughde boven rijckdom, als Dubbeloenen voor stuyvers verkiesen? A. Onghetwijfelt. B. Dit doedy niet, wat salmen anders van u met waerheydt mogen segghen, dan dat ghy noch een minuut zijt die geen goet voor quaet en weet te onderscheyden? Immers noch soo vele onwijser ende erger dat ghy in uwe onwetenheydt roeckeloos dorst oordeelen, ende dat onrechtelijck, noemende het goede quaet, ende het quade goet? A. Niet anders, ick bekenne u dat, oock mijn onwetenheyte, ende boven dien mijn vermetenheyte van yemanden te veroordeelen, ende hope my des voortaan te wachten met der hulpen Godes, ende my selven te oordeelen op dat ick niet geoordeelt en werde. B. Dat sal wel soo nut ende eerlijck voor u zijn, ende my een lust te zien.

23. Of men hier seker mach vveten datmen is opten rechten vvech, ende oock datmen daer op vordert.

Roomsch Catholijck. Algemeen Catholijck.

OP eenen Wagen reden een Roomsch Catholijck ende een Alghemeyn Catholijck. Die komende aen eenen scheytwech van vier sonderlinghe weggen, sprack die R. tot d'ander: Alsoo vint men nu vierderley leeringen die elck in den zijnen voor recht acht, nochtans en macher maer een rechte zijn. Alg. Cathol. Hebt ghy den rechten wech? R. C. Wie anders. A. C. Weet of waent ghy datte? R. C. Wanen? Soudemen in sulcken saken wanen? Ick weet dat sekerder dan seker, dat die Roomsche

Catholijcke leere die warachtighe is, ende den rechten wech ten Hemelwaerts. A. C. Hola beste man, secht dat soo seker niet, want u dat niet en voecht. R. C. Soude my dan niet voeghen seker te zijn in die sake? A. C. Ick houde neen, 'ten waer ghy't niet en hielt voor een Christen die met seker betrouwen dat hy recht gaet, wandelt opten wech des levens. R. C. Dat houde ick voor een Christen, ende niemant anders, ende dit niet in twijfelijcke waen, maer in een ontwijselijck weten. A. C. Soo. Weet ghy dan oock seker dat ghy een Christen zijt. R. C. Ia ick trouwen. A. C. Is een Christen om Christi wille Gode den Vader aengenaem. R. C. Hy is. A. C. Al dit strijdt teghen u leere, die geenzins toe en laet, dat yemandt seker mach weten dat hy een Christen is, ende Gode aengenaem, maer stelt alsulcx in twijffel, onsekerheydt ende wanckel. R. C. Dat geloove ick niet. Alg. Cat. Vraghet maer eens uwen Pastor, ende ghy sullet haest weten dat ic u hier waerheydt segghe. R. C. Dat luyt my vreemt, seker, moghen wy niet weten dat wy opten rechten wech wandelen ende Christenen zijn, die doch alleen sulcks doen *ende* zijn, soo en macht niemant op aerden weten, noch ghy selve oock niet. Want niemant anders den rechtenwech en heeft dan wy alleen. Ende dat niet en is mach niet gheweten werden. A. C. Wat hout ghy voor de rechte wech? R. C. Wat anders dan de rechte leere? A. C. Wat hout ghy voor de rechte leere? die H. Schrift? R. C. Neen trouwen, waer die H. schrift die rechte leer, soo hadden oock alle Kettters ende secten die rechte leere, ende volgens dien die rechte wech daer wy nu af spreken. Want zy hebben al t'samen die H. Schrift. A. C. Ghy kalt hier en wonderspreuck voor den gemeynen ooren. Maer houdy die Heylighe Schrift dan niet voor de rechte leere ende wech, soo segghet doch welck ghy daer voor hout? R. C. Die uytlegginghe der Heyliger Schrift uyten Vaderen, Concilien, Decreten ende anders die by

de Roomsche Kercke is. Dit is vrylijck al wat anders dan die H. Schrift is. A. C. Daer segghdy waerheydt, die uytlegginghe is doch vryelijck wat anders, *ende* niet het selve dat die H. Schrift is, ende daerom valsch ende vervloect, als een toevoechsel uyt Menschelijck goetduncken. R. C. Neen, oprecht ende Heylich, als een verklaringhe van duysterheden der H. Schriftueren, door den geest der waerheydt by den Heere Christum zijn Kercke ten eynde des werelts toe belooft. Alsoo hy noch veel hadde te segghen dat zijn Apostel en doe noch niet en mochten verdragen, 'twelck die H. Geest noch in dese tijden oock inden Concilien ende daghelijcks door S. Peters Stedehouder den Paus verklaert ende uytleydt. A. C. Schoone dinghen! die gheesteloose vaten souden gheestelijcke dinghen uytgheven. R. C. Cayphas was niet goedt, noch propheteerde hy. Wat segghe ick van Cayphas? Balams Esel konsts wel waerheydt segghen: Hadde die den H. Gheest? A. C. Wy willen daerom niet twisten, ick laet u Paus een Cayphas die Christum vervolcht in zijne leden, oock een grove Esel Balams wesen. Maer laet ons weder ter saecken komen. Is die H. Schrift, na u eyghen segghen, niet die wech des levens, soo moet ghy belijden dat u Pauselijcke beduydinghen der H. Schrift den wech des levens niet en zijn, ghemerckt die wat anders zijn, soo nu al gheseydt is, of soudy willen segghen dat der Pausen leere oft uytlegginghen der Schriftuyre, beter zijn dan die H. Schriftuere selve? Seker, dat segghende soudy segghen dat een Menschen woort beter zy dan Gods? R. C. Neen, maer der Pausen, Concilien ende Vaderen is mede Gods woort, als mede ghesproken zijnde door ingheven des. H. Gheests. A. C. Grof spindy, makende der Menschen woort ende schriften soo goedt als die Godtlijcke, ende en mach u doch niet helpen. R. C. Waerom niet? A. C. Om dat het schoon soo goedt ghenomen zijnde als die Godlijcke Schrift, noch ghelijcke wel die wech des levens niet en mach zijn, ghemerckt ghy selfs hebt bekent dat die H. schrift sulcx selve niet en is, hoe veel te min sullen dan der Pausen, der concilien, der Decreten ende alder Menschen leeringhe of duydinghen die wech des levens mogen zijn: als men doet blijcken dat sy gheen van alle sonder dolinghen zijn, welcke waerdicheydt alleen die H. Schrift toe komt als al t'samen alleen door den Geest Godes ghesproocken ende gheschreven zijnde, 'twelck oock Augustinus met alle die Vaders self opentlijck bekennen, ende gheen zins en willen, datmen henluyden schriften in allen sal geloven, maer schryven sulcke geloofweerdicheydt alleene toe die H. Schrifture. Of wildy hier tegen segghen? R. C. Neen ick, dat behoeft gheen bewijs. Maer naer u segghen, soude dan die Roomsche Kercke daer inne recht hebben, dat niemandt hier en mach weten of hy op den rechten wech wandelt, ende een Christen is, dan niet. A. C. Neen soo niet, zy heeft ghelijcke wel noch daer inne gheen recht. R. C. Sy doet ontwijfelijck, ende dat wil ick u vast bewijzen. A. C. Laet hooren dat bewijs. R. C. Wie gheen rechte wech en heeft, die en mach niet weten dat hy die rechte wech heeft. Ist niet soo? A. C. 'Tis soo. R. C. Nademael alle leeringhen of uytlegginghen der Menschen (soo ghy selve hebt gheseydt) ende oock die Heylighe Schrift selve, niet en is die rechte wech des levens, of die rechte wech, soo volcht dat niemant ter werelt die rechte wech en heeft, ende dat oock niemandt en mach weten dat hy op den wech wandelt. A. Ghy sluyt qualijck uyt onkonde des rechten weechs, 'twelck u doet doolen in desen. Seght doch, gheloofdy niet waerachtich te zijn alle wat die H. Schrifture ontwijfelijck ende klaer betuyght? R. Soude ick niet? A. C. Ghetuycht die niet ontwijfelijcken en klaer, uytten monde Christi selve, dat Christus is den wech ten leven? R. C. Ontwijfelijck ende klaer. A. C. Daer zijn wy nu gantsch eens in't stuck wat die rechte wech is. R. C.

Alsoo. A. C. Die ghetuyghde Schriftuere ende die betuychde Christus zijn twee, zijn't niet? R. C. Hoe meyndy dat? A. C. Dat Christus wat anders is dan die H. Schrift ende wederomme, dat die H. Schrift wat anders is dan Christus, soo dat die Godloose die Heylighe Schrift moghen hebben, sonder Christum te hebben: Ende dat wederom die Godsalighen Christum moghen hebben, al en hadden zy die Heylige Schrift niet. R. C. Dat versta ick nu, ende laets u toe. A. C. Is Christus niet het selfstendighe woort Gods ende die waerheydt selve? R. C. Ia. A. C. Soo is Christus dan oock selve 'tgheen hy ons selve leert. R. C. Alsoo. A. Christus leert ons met leer ende met leven. R. Hy doet. A. Wat leert ons Christus? R. Wat anders dan onse wille te buyten gaende, niet onsen maer Gods wille te doen? Oock liefde, goedertierenheydt, barmherticheydt, ootmoedicheydt, sachtmoedicheydt, ende alle zalighe deuchden. A. Daer antwoordy recht ende wel. Want daer hy seydt: Ick ben niet ghekomen om mijnen, maer om mijn Vaders wille te doen: Hebt malcanderen lief soo ick u lief ghehadt hebbe, daer hy seydt: Leert van my dat ick sachtmoedich ende ootmoedich ben van herten, met meer andere dierghelijcke heylsame leeringhen, en wijst hy ons niet alleen op die leeringhe zijnre woorden, maer oock zijn leven, wandel ende voetstappen, soo dat die ghene die daer inne wandelen, ende hem soo in daetlijcker gehoorsaemheydt navolghen, ontwijfelijck wandelen opten rechten wech des levens die Christus selve is, of houdy't anders? R. Neen ick seker, maer ick verstont het voormaels al anders dan ick nu mercke uyt u woorden dat het is. A. Soo houdy dan mede dat soo wie daer wandelt in de ghehoorsaemheydt Gods, inde broederlijcke liefde, in sachtmoedicheydt, ootmoedicheydt, ende dergelijcke andere ware Christelijcke deuchden,

dat die wandelt in Christo Iesu selve, die de rechte wech des levens is. R. Ick houdet oock alsoo. A. Maer zijn wy niet eerst meest al buyten Christum, Gode onghehoorsaem, hatelijck, toornichlijck ende hovaerdich, oock vol andere sonden gheweest eer wy in Christo ende opten wech des levens komen? R. Wy zijn. A. Hadden wy die sonden in ons sonder, of met ons weten ende wroeghen? R. Met ons weten, wroegen ende onruste. A. Dat's recht, want wy wandelen op zware weggen, ende die Godloosen en hebben geenen vrede, soo daer nerghens ware ruste ende vrede is dan in Christo Iesu. Seght nu, blijven die oude sonden noch levendich ende dadelijck in den ghenen die nu hen self verlatende in Christo wandelen. R. Hoe meyndy datte? A. Of die ghene die nu Gods wille doen, heur eyghen wil noch doen? R. Dat mach niet zijn. A. Of, die nu die voetstappen Christi van de Broederlijcke Liefde betreden, oock noch hatelijck blijven tegen haren naesten? R. Dat's onmoghelijck. A. Alsoo ist dan mede onmoghelijck, dat die gene die nu wandelt in de sachtmoedicheydt ende ootmoedicheydt Christi, dat hy noch als voormaels in zijn oude toornicheydt ende hovaerdicheydt soude wandelen. R. Also ist, want hy nu wandelende in de voetstappen Christi, niet meer in zijn oude ghewoonte en wandelt, gemerckt hy die verlaet. A. Ghy segt wel, so mach hy nu in der waer heydt ondervintlijck ende soo sekerlijck weten, dat die oude eyghen willicheydt, hatelijckheyt, toornicheydt, hovaerdicheydt. etc. in hem doot is, of ten minsten sterft ende verdwijnt. R. Ghewis. A. Hy mach dan sekerlijck mede ondervinden ende weten, dat die ghelatenheyt of ghehoorsaemheydt Christi (in wien hy nu wandelt) Christi liefde, sachtmoedicheydt ende ootmoedicheydt in hem leeft of begint te leven. R. Ongetwijfelt, ende door dien oock ware ruste zijnder zielen, ende vrede met Gode in zich bevinden. A. Wat ist eynde van alle gangh ende wech? R. Verkrijginghe van't begeerde, dat's te komen daermen wil wesen. A. Wat is ditte? soudet niet wel zijn rust ende vrede met Gode, t'welck zalicheydt is? R. Ia. A. Dat verkrijcht dan elck sekerlijck, ende daer toe komt hy die in Christo, dat's in den rechten wech alsoo wandelt. R. Sekerlijck, A. Ist niet een seker merckteken van een rechte wech, dat zy leedet daer die wandelaer begheert te komen? R. Het is. A. Vintmen oock eenich ander wech dan Christum, die daer mach leeden? R. Neen. Christus is alleen die rechte wech die daer brengt ter begeerder plaetsen. Ick mercke nu mede, dat dit niet en mach geschieden buyten seeckere wetenschap des wandelaers, ende dit teghen mijn eerste ghevoelen, maer noch en heb ick niet gemerckt, hoe oft waer by die wandelaer in Christo, mach weten of hy vordert of niet, ende hoe vele hy vordert. A. Onse reden heeft ons noch daer toe niet geleedet voor nu, ende nu ist oock recht tijdt om daer af wat te spreken, seght my daerom. Acht ghy oock datter in den sonden een beginne, een toenemen ende volmaecktheydt is? R. Hoe meyndy dat? A. Merckt mijn meeninghe in een dronckaert, die heeft eerst beginnen eenmael ende voorts somtijds droncken te drincken, ende mach, metten eersten droncken zijnde, wel te recht droncken, maer geen dronckert ghenoeemt worden, want hy't in't begin noch niet daghelijcks en dede als een ghewoonlijck dronckert. R. Soo ist. A. Daer na daghelijcks droncken drinckende, wordt hy een dronckert, makende hem selven het droncken drincken soo gans ghewoon, dat hy die te vooren ziec placht te syn van't droncken te drincken, als wesende tegen syne aengeboren nature, nu voorts zieck werdt als hy niet droncken en drinckt, als wesende nu sulcke nuchterheyt tegen zyne aengewende nature, ende hier is de dronckenheydt volmaeckt. R. Dat versta ick nu, ende dit schijnt uytghebeelt te zijn in't begin van den eersten Psalm met het wech

gaen, met het staen, ende met het zitten opten stoel der Godloosen. Dattet wech gaen van Gode ten quaden het begin, het staen die toeneminghe, ende het zitten die volmaecktheydt van't sondighen sy. A. Dat verstady niet qualijck, ende houde immers dat ghy meynt, dat sulck toenemer in dronckenheydt, of ander sonder, oock wel mach, jae moet weten, dat hy daer in toeneemt. R. Dat meyn ick doch. A. Houdy niet mede hier teghen, dat het oock alsoo toegaet metter deuchden? Te weten dat die mede haer beginne, haer toenemen ende volmaecktheydt hebben? R. Ia ick, dat moet oock nootlijck volghen, want (op dat ghy moecht mercken dat icks verstaet, ende om by het exempel van dronckenschap in zijn tegendeel te blijven) als een dronckaert schoon een oft tweemaal hem onthoudt van droncken drincken, soo en is hy daerom geen nuchteren Mensch te noemen. Neen. Een bonte Kraey (soomen seyt) en maect geen winter, noch een werck geen deughde. A. Ghy seght wel, ende verstaet my, doch is dat het begin van nuchterheydt, sonder 'twelcke gheen dronckert in een nuchteren Mensch verandert mach worden, maer ist dat hy al soo afgegaen zijnde van dronckenheydt opten wech der soberheydt, daer op blijft staen, ende daghelijcks meer ende meer het droncken drincken laet, so mach, jae moet hy bevinden ende weten dat hy een gewoonte begint te gekrijghen van de deuchde des nuchterheydt ende daer in voort gegaen is, soo hy daer nae mede mach ondervintelijck weten, dat hy soo statelijc ende vast zit in *den* stoel des nuchterheydts, dat hem sulcks walget van't droncken drincken, dat hy't nu niet eenmaal soude willen doen om hondertmaal soo veele geldts te winnen, als hy voormaels plach te verteren in die valsche, onnatuerlijcke ende dolle luste, jae laste. Alsoo mede mach, jae moet die toenemende wandelaer op *desen* wech, die Christus is, weten, dat hy nu door Godes ghenade in

Christo Iesu wat min dan hy plach sondighet, ende Gode wat meer ghehoorsaemt: wat min dan hy placht yemanden hatet, ende wat meer lief heeft, ende wat min dan hy placht vertoornt ende verhoeverdicht. Oock daer teghen wat meer lanckmoedicheydt ende ootmoedicheydt betoont met hert ende met ziele. Dit verminderen van sonden, ende dit vermeerderen van deughden, is inder waerheydt het quaet laten ende het goede hanteren, 'twelck ware vorderinghe is opten wegh des levens: Soude dat oock in yemanden mogen zijn buyten zijn ondervinden, ghevoelen, ende weten? Soo yemandt gaet den rechten wech van d'eene Stadt tot een ander, die hy beyde magh zien: Hoe ist moghelijk, dat hy voortgaende niet en soude zien, dat die Stadt daer van hy gaet, kleynder, ende wederom de stad daer toe hy gaet, grooter wert in zinnen ooghen? Alsoo ist mede onmoghelijk dat die Christen op den wegh des levens, gaende van de werelt nae't Hemelsche Ierusalem, niet en soude merken dat die werelt kleyn ende die Stadt Gods groot wort in zinn ooghen. Ick meynt so: even soo veele hy die stad Godes naerder komt, even soo veele kent hy die schoonder, grooter ende weerdiger, daerom hy te meer liefde daer toe, dat's tot Gode ende alle hemelsche dinghen begint te ghekrijghen. Alsoo mede, hoe hy meer ververdet van de werelt, hoe die snooder, kleyner ende verachtelijcker begint te werden in zinnen ooghen, daer door zinn liefde totte werelt met al datter in is, meer ende meer kleyn ende te niet wert in zinn herte. Siet nu Broeder, soo wie noch bevoelt dat zinn liefde totte werelt met dat daer in is, even groot blijft in zinn herte, ende daer teghen die liefde Godes ende der deuchden even kleyn, jae ydel blijft in hem, die mach hem wel laten duncken dat hy een Christen is, ende dat hy daer op voordert: Maer dat onrechtelijck, ende teghen alle waerheydt, want hy verleydt ende bedriecht hem selven jammerlijck, soo meest alle die werelt doet, door die verleydinge van de valsche vrede predikers, sulcks dat sy huyden zijn daer zy gisteren waren, ende morghen sullen zijn, daer sy huyden staen, ja zitten in den aenlevelijcken zetel der godloozicheydt. O! hoe ghevaerlijcken, sorghelijcken ende deerlijcken staet is datte?

R. Dat ist waerlijck, ghy maect my anghstigh van buyten ghesloten te werden, in der nacht als die Bruydegom komt, ick wil my met Godes hulpe haesten, dewijle het noch huyden heet, in't hooren van de stemme Christi: Lochent u selve, ende: volcht my na, ende bedancke u des goeden berichts, bidt doch den Heere voor my dat ick eenmael te recht mach komen ten eynde van dien salighen wegh daer wy af hebben gesproken, soo wy nu komen ter plaetsen daerom wy opten waghen zinn gheseten

A. Ick wil't doen met ernstigher herten, op soo goet wederom.

24. Van't afsterven der sonden, met die vware middelen daer toe noodich.

A. Ick ben oudt, moet haest sterven, ende duchte voort eeuwich sterven, overmits mijne zonden. B. Welcke? Die verledene of daghelijcksche? A. Beyde. B. Sterft nu die zonden voor u lijflijk sterven, so wordy bevrijt van't eeuwich sterven. A. Soo blijven noch die voorledene: waer gae ick daer met henen? B. Inde vergetenheydt Gods. Die en ghedenckt niet die zonden der gheenre die aflaten van zondighen. Sterft ghy't hanteren der sonden in u, soo sterft der zonden ghedenkenisse in Gode. A. Hoe soude ick die zonden best sterven? B. Onthout hen haer voetsele. A. Welck is dat?

B. Sondighen. Door't dickmael sondighen kompt dese quade inwoonder in ons: Ende door't dickmael aflaten van sondighen ruymt, sterft ende verdwijnt hy. A. Ghy spreeckt van een zware strijdt, namentlijk van het wederstaen onser quader lusten. B. Ist een zware saecke leedt te doen, te krencken ja te dooden diemen vyantlijck haet. A. Neen, maer het is licht ende lustigh, ick kent, maer ghy gheeft my bedecktelijck te kennen, nae dien't my noch zwaer valt het quade te dooden, dat icks noch niet hate. B. Dool ick? A. Waerlijck neen. B. Daer vrunden vechten ist maer een spel ende spieghelvechten, daer volghen gheen wonden veel min de doodt. A. Alsoo ist. B. Daer vyanden strijden is 'tgevecht bloedich ende fel, d'een doodt ende verni[e]lt daer d'ander met hooghster lust. A. 'Tis waerheydt. Soo ist mede (ick moets kennen) dat ick de sonden niet en haete, maer der sonden straffe hate ick met herten. B. Dat's verkeertheydt. Want die straffe der sonden, die goet is, als wesende rechtvaerdigh, ende u dienende ten besten, haet ghy, daer teghen bemindy de sonde, die quaet, onrechtvaerdigh, ende voor u bederflijck is. Soo bemindy t'quade, ende soo haet ghy 'tgoede, is dat gheen verkeertheydt? A. Wat soudet anders zijn, ist dat niet? Ach, waer her komt ditte? B. Wt u verkeerde oordeel, dat seydt het quade goedt, ende het goede quaet te wesen. A. 'Tis soo. Hoe worde icks doch quijte? B. Door waerheydts kennisse, dat het verderflijck is. A. Lieve, waer bekomt men die kennisse? B. In't alghemeyn licht der ghenaden, met een gheloovich ghebedt. Door aendachtich opmercken wat dit u valsch oordeel belooft, ende wat het gheeft. A. Wat belooft het. B. Lust ende rust (dat is salicheyt) door 'tverkrijgen van t'gene

ghy goedt wanende begeert, ende doort ontberen van't gheene dat ghy quaetwanende vrees. Hoe gatet met u daghelijcks in desen? A. Altijdt vinde ick my bedroghen. Altijdt krijge ick of een vluchtighe lust met een aenklevende verdriet: of inde plaetse van de beloofde rust ende lust, moeyten ende ghequel. B. Sotheydt ist eenen bekenden bedriegere anderwerven (zwinghe altijdt weder) te ghelooven. A. 'tTis sotheyt, ende dese sotheyt woont (leyder) in my. B. In alle dinghen niet. A. Hoe dat? B. In u Coopmanschappe en suldy vryelijck niet dickmael borghen den bedrieghere die u 'toude altijdt schuldich blijft. a. Wat is dese oorsaecke doch dat die kinderen des werelts alsoo looser zijn, hier in, dan in't ander? B. Niemandt anders mede dan al dit selve verkeerde oordeel. Dat doet d'aertsche rijckdommen beter schijnen ende hooger achten dan die deuchden, ware goeden der zielen. Wat men dan voor 'tbeste hout, dat beneerstichtmen meest ende wackerlijckst. A. Lieve, hoe wert ick dit vals oordeel quijt? B. Let op zijn handel, leert zijn bedrogh kennen, so suldy 'tself haten, ende die schalcke, valsche ende verkeerde ooghe uyt steken, merckt aendachtigh op zijn stadighe ontrou, soo sal't betrouwen tot hem, in u minderen, daer uyt sal twijfel van u oordeel in u komen, soo dat ghy onseker sult zijn, of 'tghene dat u goet dunckt, dat ghy begheert, verkiest ende wilt, goet dan quaet voor u is. Dese twijfele ist, die dat verkeerde oordeel of ooghe uytsteect, door't niet toestemmen tot zijn voorgeven. Siet, soo verblint, ontwort ende verdwijnt het verkeerde oordeel, in't verdwijnen van't welke, gheboren wert die besatighe ende rustighe deuchde ghelaten eyt, een stadige naevolchster van de wille Godes, ende een moeder van die vreetsame ghelijckmoedicheydt. Dese maect dat sulck mensche grontlijck zijn eyghen verkiesen verlaten hebbende, tot Gode met waerheydt mach segghen: Dijn wille gheschiede opter aerden als in den Hemele. A. O Heylich woort! hoe salich is die dat met waerheydt kan bidden: Maer hoe kan ick daer toe komen die noch niet en ben een warachtigh vyandt mijnder zonden, ende mitsdien noch stae in de verdoemenisse? B. Dat sullen wy zien, seght dan, houdy Gode beter dan u self? A. Wie soudedaer aen twijffelen? B. Ghy selve, maer seght voort, houdy Gode oock wijser dan u selve? A. Segh ick ja, ghy en sult my niet ghelooven. B. Soo en sal ick doch, want so veel goetheyts hebby, die een mensche zijt in u, dat ghy u kint veel liever 'tghene hem 't alder beste is soudet doen ende bewijzen, dan u kints onverstant dat kan begheeren. Soo ghy nu warachtelijck geloofde dat God beter is dan ghy zijt: soudy oock niet moeten ghelooven dat Godt u zijn schepsele veel liever het alderbeste wil gheven, dan ghy't van hem condt begheeren? A. Ghewis. B. Soo ghy oock vastelijck gheloofde, dat God beter weet wat u goet is of quaet, dan ghy weet, ghy sout immers alles wat u opkomt voor't ghene u alderbest is, moeten ontfanghen van der handt van sulcken goeden ende wijsen Vader ende Schepper, die u 't alderbeste wil gheven, ende weet te geven. A. Ghy seght recht. B. Soo ghy op sulcker wijsen al dat u opkomt vander handt Gods naemt, soudy niet altoos ghelijckmoedich, ja blyde zijn, oock in dinghen die in der menschen verkeerde oordeel meest quaet zijn, als in zieckten, verachtinghe, armoede ende dierghelijcke meer. A. Onghetwijfelt. B. Ist niet soo al met u? A. Neen ghewisselijck, dat moet ick u bekennen, 'tis verde van daer, nochtans versta ick u segghen voor recht. B. Maer ick verstae u doen voor onrecht. A. Soo ist oock (leyder.) B. Of Godt u nu eeuwelijck wilde verdoemen, soude God u onrecht doen? A. Waerlijck neen, maer recht, overmits ick sulcken goedigen Heere soo dickmael ende soo seer zwaerlijck hebbe vertoornt door mijne grove zonden, maer hoe lastigh valt dat bedencken. B. Dit kompt al mede door u verkeert oordeel. A. Hoe datte? B. Ghy

oordeelt goet, 'tghene God quaet oordeelt. A. Wat's dat? B. Het soude u goet duncken dat u quaetheydt onghestraft leve. Dit wenscht ende wilt ghy, ende dit's plat teghen Gods wille, die als wesende almachtich, gheschiet: Maer dijne krancke ja nietighe wille niet, dit's u onrust, ghequel ende verdriet. A. Hoe ontgaet me sulck verdriet? B. Alsmen van zich self tot Gode vliet. A. Door wat middel? B. Dit's nu al gheseyd, door't haten van't valsche oordeel, 'twelck komt door't kennen van zijn schandelijck bedroch, 'twelck men kendt door't ondervinden met opmercken in't licht der ghenaden Gods, ons allen vrundelijck voorkomende. A. Helaes! tot sulcken ondervintlijcke kennisse behoeft tijdt, ende ick mach sterven: B. Ia van daghe, oock van dit uyr. A. Dat bedencken valt my schrickelijck. B. Bedenckt, maer stadelijck, acht elcke dagh, jae elcke ure voor die laetste. A. Soo doende vermeert ghy mijn grouwele voor d'eeuwighe verdoemenisse: Ick hoopte ghy die ghemindert soude hebben. B. Vreese des Heeren is wijsheydts beginne, ende vreese voor het stranden behoet menich schip voor stranden, want kennisse van perijckels grootheydt, verdrijft die verderflijcke onachtsaemheydt. A. Alsoo ist. Maer waer op salmen meest acht nemen? B. Op het aflaten van zondighen. A. Wat is zondighen? B. Anders te willen dan God wil. Soo sondicht ghy noch daghelijcks daer ghy meynt deucht te doene. A. Waer inne dat? B. Meynt ghy niet deught te doene als ghy Gode bidt, dat hy, niet teghenstaende ghy zondich blijft, u zonden u vergeven, ende u hier na het eeuwighe leven verleenen soude. A. Iae ick trouwen. Heet ghy dat zondighen? B. Ist teghen Godes wille ghebeden, soo ist zondighen. A. Dat bekenne ick u, maer hoe mach dat teghen Godes wille zijn? B. Het is teghen Godes wille, den onboetvaerdighen sondaren die voorledene

sonden te vergeven: Soo ist mede dat hy den quaet blyvenden zondaren zalich maken soude. A. Dat geloove ick. Maer ben ick onboetvaerdich? B. Wie hem self niet in der waerheydt af en keert van't quade, ende doet het goede, die is onboetvaerdigh, niemant wort Gods vrunt so lange hy gheen vyant en wort der sonden, dese maeckt den sondaer onsalich, daerom ist oock onmoghelijck dat yemant sondigh ende quaet blyvende, met herten ende lusten salich mach zijn. Salmen dan de onzalicheydt ontgaen, men moet hare oorsake, die sonde, verlaten: ende sal men salich worden, men moet goet worden, want sonder goetheydt, dat's sonder God, en mach gheen zalicheydt wesen, want God is self die salicheyt. A. Dat alles is waerachtich, maer wat staet my hier in te doene? B. Af te laten van sondigen. A. Van wat sondighen? B. Van anders te willen dan God wil. A. Waer in? B. Daer in, dat ghy nu verstaende Gods wille te zijn, dat die quade rechtvaardelijck ghestraft, ja verdoemt werde, hier inne aflaet tegen die goede wille Gods te willen, ende daer teghens met Gods wille wilt dat die quaetheydt verdoemt werde metten quaden. A. Dat's licht met Gode te willen van andere zondaren, maer quaet van hem selve. B. Ist zwaer voor u te weten dat ghy quaet zijt ende vol quaetheydt? A. O neen, maer licht, wiens sonden magh ick lichter komen te kennen dan die mijne? B. Ist al zwaer het bekende valsch oordeel te verlaten? A. Het docht my eerst zwaer maer nu niet. B. Is u oordeel niet valsch met al u verkiesen ende begeeren? A. Tis. B. Is Gods oordeel niet oprecht? A. Ia. B. So bestaet nu eens inder waerheydt met een gheloovigh ghebedt inden Heere, u valsch oordeel, u blint verkiesen ende uwe sondighe wille te verlaten, ende na te volghen Gods rechtveerdighe oordeel ende heylighe wille, daer met vereenicht u. Roept uytter herten tot Gode: Verdoemdy, Heere, my eeuwelijck, ghy doet rechtvaardelijck: maeckt ghy my salich, ghy doet ghenadichlijck: ick verliese, O Heere, mijn ziele: wintse ghy, u offer ick die op, doet haer na uwen heylighen wille, maeckt salich of verdoemt, u wille gheschiede, niet die mijne, ghy zijt die goede Heere, ick ben die quade knecht, my en mach so veel quaets niet op komen, ick hebs meer verschuldet. A. Och konde ick dat uytter herten met waerheydt seggen. B. Ick ben seker, dat wie so sulcx sonder meninge van daer door salich te worden, met een overgheven ghemoet, ende recht ghelaten ziele kan doen, die verdoemenisse ni[e]t en sal zien, want ist dat wy ons selven oordeelen, soo en sullen wy niet veroordeelt worden. A. Dat seydt den Apostel Paulus. B. Soo seydt oock Salomon, dat die rechtveerdighe eerst is een beschuldigher zijns selfs. Merckt nu, soo doende vereenicht des menschen wille met die Heylighe wille Gods, wat kan God dan doch anders willen (die des sondaers doot niet en wil) dan die zalicheyt van sulcken met hem vereenighden ziele? die mensche heeft God zijn ziele tot een eyghendomme opgheoffert, sonder yet eyghens daer aen te behouden: hoe soude God zijn eyghendomme wech worpen? dese mensche wil dan alsoo God wil, die wil des menschen zalicheydt, wie magh dese verdoemen? Eyghen wille brant alleen in de helle, dese en is sulcken ghelaten ziele niet. Hoe mach die dan een helle, brant werden? A. O salighe vereenige. Barmhertighe Vader, verleent ons dese door uwen beminden Sone vermits dijnen Heylighen Gheest der waerheydt. B. Amen.